

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΠΜΣ: ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ

**ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ
ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΑΠΟ ΤΟ ΠΕΡΙΘΩΡΙΟ ΣΤΗΝ ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

**Η ΑΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΧΡΥΣΗΣ ΑΥΓΗΣ ΥΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ ΤΩΝ
ΤΟΠΙΚΩΝ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΩΝ ΤΗΣ**

Φοιτητής: Φωτεινόπουλος Γεώργιος (Α.Μ. 1117Μ036)

Επιβλέπων Καθηγητής: Σεφεριάδης Ι. Σεραφείμ

Αθήνα, 2019

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	1
Κεφάλαιο 1. Η Χρυσή Αυγή και ο ελληνικός εθνικισμός	
1.1 Η Ευρωπαϊκή ακροδεξιά και η ελληνική περίπτωση	7
1.1.1 Χρυσή Αυγή: Ιδεολογία, Οργάνωση και Δράση	13
1.2 Ο ελληνικός εθνικισμός και η κυρίαρχη εθνική ιδεολογία	19
1.2.1 Πολιτικά γεγονότα εθνικιστικής έξαρσης	23
Κεφάλαιο 2. Θεωρίες ανόδου της Χρυσής Αυγής και καταλυτικοί παράγοντες ανάδυσής της στο πολιτικό περιβάλλον	
2.1. Μεθοδολογία της επεξήγησης της ακροδεξιάς ανόδου	29
2.1.1 Η πλευρά της εξωτερικής και της εσωτερικής προσφοράς της Χρυσής Αυγής στο πολιτικό περιβάλλον	31
2.2 Η πλευρά της εξωτερικής προσφοράς: Κρίσιμοι μετασχηματισμοί και χαρακτηριστικά της πολιτικής διαδικασίας σε διεθνές και ελληνικό επίπεδο	34
2.2.1 Η ελληνική μεταναστευτική πολιτική και η καλλιέργεια της ξеноφοβίας	39
2.2.2 Η περίοδος των κατακόρυφων πολιτικών μεταβολών και της κατάρρευσης του δικομματισμού	41
2.2.3 Καταλυτικοί παράγοντες επιτυχίας της Χρυσής Αυγής στο τοπικό πεδίο εκστρατειών της	44
2.2.4 Ο κρίσιμος ρόλος του αντιφασιστικού κινήματος και του ευρύτερου κύκλου διαμαρτυρίας 2008-2016	45
2.2.5 2.2.5 Η ποινική δίωξη της Χρυσής Αυγής ως εγκληματική οργάνωση	47
2.3 Η πλευρά της εσωτερικής προσφοράς στο πολιτικό περιβάλλον: Η θέση της Χρυσής Αυγής στο πολιτικό περιβάλλον	49
2.3.1 Η στρατηγική της εργαλειοποίησης και της οριοθέτησης.	51
2.3.2 Η στρατηγική της τοπικής συλλογικής δράσης και των οργανωτικών προπυργίων . .	52

Κεφάλαιο 3. Η δράση της Χρυσής Αυγής στον Άγιο Παντελεήμονα

3.1 Ένα σύντομο ιστορικό του κοινωνικού και πολιτικού περιβάλλοντος της περιοχής . . .	54
3.2 Η αξιακή πλαισίωση της τοπικής δράσης ενάντια στους μετανάστες	61
3.2.1 Η στρατηγική της Χρυσής Αυγής στον Άγιο Παντελεήμονα	63
3.2.2 Από τις επιτροπές αγανακτισμένων κατοίκων στα πογκρόμ κατά των μεταναστών . .	67
3.2.3 Ο ρόλος των μέσων μαζικής ενημέρωσης στην προβολή της τοπικής δράσης της Χρυσής Αυγής	69
3.3 Συμπεράσματα από τον ακροδεξιό ακτιβισμό στον Άγιο Παντελεήμονα	70

Κεφάλαιο 4. Η δράση της Χρυσής Αυγής στην Ναυπηγοεπισκευαστική Ζώνη Περάματος

4.1 Η χρησιμότητα της συγκεκριμένης ακροδεξιάς εκστρατείας στο ερευνητικό ερώτημα της εργασίας.	73
4.2 Η κοινωνικοοικονομική κατάσταση της NEZ Περάματος και το τοπικό συνδικαλιστικό κίνημα	76
4.2.1 Η τοπική επιχειρηματική ελίτ και η μακροχρόνια σύγκρουσή της με το συνδικαλιστικό κίνημα	78
4.3 Η δράση της Χρυσής Αυγής στο Πέραμα	80
4.4 Οι τοπικές αντιδράσεις απέναντι στη σύσταση του σωματείου “Άγιος Νικόλαος”	86
4.5 Η αποτίμηση της τοπικής εκστρατείας της Χρυσής Αυγής στην Ναυπηγοεπισκευαστική Ζώνη	88

Κεφάλαιο 5. Συμπεράσματα

5.1 Συμπεράσματα από το πολιτικό περιβάλλον και την εξέλιξη της ελληνικής ακροδεξιάς.	91
5.2 Συμπεράσματα από την έρευνα των εκστρατειών της Χρυσής Αυγής	97
Βιβλιογραφία	101
Δημοσιευμένα άρθρα	106
Ιστοσελίδες και Οπτικοακουστικό υλικό	109

Εισαγωγή

Η παρούσα διπλωματική εργασία ερευνά τη Χρυσή Αυγή και τους κρίσιμους παράγοντες ανάδυσής της, εστιάζοντας στην στρατηγική επιλογή της συγκέντρωσης των δυνάμεων της σε τοπικά προπύργια, η οποία επιτέλεσε ιδιαίτερα κρίσιμο ρόλο στην δέσμευση των απαραίτητων πόρων για τις μετέπειτα εκλογικές επιτυχίες της σε εθνικό επίπεδο. Η παραπάνω προσπάθεια να ελεγχθεί η επιτυχία της στρατηγικής της Χρυσής Αυγής στο πολιτικό περιβάλλον, δεν παραβλέπει τα χαρακτηριστικά του διαρκώς και δυναμικά διαμορφούμενου πολιτικού περιβάλλοντος, χαρακτηριστικά που, όπως θα δούμε, θεωρούνται κομβικής σημασίας για την έκβαση των εκστρατειών της. Η μελέτη της εξωτερικής, ως προς τη Χρυσή Αυγή, προσφοράς του πολιτικού περιβάλλοντος και των συνθηκών στις οποίες επιτελέστηκε η άνοδος και η είσοδός της στο κοινοβούλιο το 2012, ως νόμιμο πολιτικό κόμμα, θα μας βοηθήσει να μελετήσουμε τις πολιτικές και κοινωνικές διεργασίες που διαμόρφωσαν το πεδίο ανάδυσής της, αποφεύγοντας την εικόνα της μονόπλευρης θέασης του φαινομένου, αλλά και εκείνη της απόδοσης της απότομης ανόδου της Χρυσής Αυγής σε μονοσήμαντες διαδικασίες, οι οποίες περιορίζονται σε εμπειρικές παραδοχές που μπορεί να οδηγήσουν σε αναγωγισμούς, όπως ο υπερτονισμός των κοινωνικών και πολιτικών συνεπειών της οικονομικής κρίσης, της υπερπροβολής της από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, αλλά και της αδυναμίας θέσμησης ενιαίας και συνεκτικής μεταναστευτικής πολιτικής. Για την ανάγκη αυτή, θα επιχειρηθεί, τόσο η μελέτη της επιβίωσης του φαινομένου μέσα από την ανάλυση μιας σειράς μακροχρόνιων πολιτικών διαδικασιών και μετασχηματισμών, όσο αυτό βρισκόταν στο περιθώριο, όσο και η έρευνα της στρατηγικής του από το 2008 και μετά στο διαμορφωμένο πολιτικό περιβάλλον, εξετάζοντας παράλληλα και τα χαρακτηριστικά του τελευταίου που επέτρεψαν το διάνοιγμα της πολιτικής ευκαιρίας και την ανάπτυξη της δράσης του φαινομένου με διευρυμένες πιθανότητες επιτυχούς εγγραφής του αφηγήματός του.

Κεντρικής σημασίας ζήτημα στην παραπάνω επιχειρούμενη προσπάθεια συνολικής θέασης της αρχικής επιβίωσης και μετέπειτα ανόδου του φαινομένου, αποτελεί η τροχιά του ελληνικού εθνικισμού, από τότε που η Χρυσή Αυγή αποφάσισε να διεκδικήσει την υποστήριξη του εκλογικού κοινού σε εθνικό επίπεδο. Μέσα από την καταγραφή των στιγμών στις οποίες η Χρυσή Αυγή και η ευρύτερη ελληνική ακροδεξιά κατάφερε να αποκτήσει ορατότητα σε εθνικό επίπεδο, υποστηρίζοντας γεγονότα διαμαρτυρίας σχετιζόμενα με κεντρικά εθνικά ζητήματα, από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, θα μας επιτραπεί η ανάλυση του συσχετισμού της στρατηγικής της Χρυσής Αυγής με τα ανακύπτοντα πολιτικά και κοινωνικά ζητήματα. Παράλληλα, μέσα από την μελέτη του ελληνικού εθνικισμού και

της διεισδυτικότητας διάσπαρτων στοιχείων του λόγου του στην κυρίαρχη εθνική ιδεολογία, θα δούμε τον τρόπο με τον οποίο κατέστη εφικτή η επιβίωση ενός εθνικιστικού λόγου εντός της δομής του πολιτικού περιβάλλοντος, διατηρώντας ορατά τα χαρακτηριστικά του σε ένα ευρύτερο ακροατήριο, πέρα από τον πολιτικό χώρο της άκρας δεξιάς. Μέσα από την εμπειρική παρατήρηση της εξέλιξης της ελληνικής ακροδεξιάς, η οποία επένδυσε σε σημαντικά ζητήματα της πολιτικής συγκυρίας, όπως το μεταναστευτικό, η γεωπολιτική των Βαλκανίων, η ασφάλεια, οι ραγδαίες οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές ανακατατάξεις της οικονομικής κρίσης, θα μπορέσουμε να ελέγξουμε τα χαρακτηριστικά του πολιτικού περιβάλλοντος που επενέργησαν ενισχυτικά, στην ανάδυση του φαινομένου ως ένα ενδεχόμενο εναλλακτικό αφήγημα αντιμετώπισης των παραπάνω ζητημάτων που ανέκυψαν.

Παράλληλα, μελετώντας την εξέλιξη του φαινομένου, καθ' όλη την διάρκεια της πυκνής πολιτικής περιόδου 2008-2016, θα δούμε τους καταλυτικούς παράγοντες που επέδρασαν στην εκτίναξη αλλά και στην μετέπειτα αναστολή της ανόδου της Χρυσής Αυγής στη δεδομένη πολιτική συγκυρία. Η διαμεσολαβημένη μετάδοση της τοπικής δράσης της σε γειτονιές του κέντρου της Αθήνας από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, σε εθνικό επίπεδο, η εγγραφή του αφηγήματός της ως ένα εναλλακτικό σχέδιο φαινομενικής υπεράσπισης των γηγενών από τις ορατές συνέπειες της οικονομικής κρίσης, το διάνοιγμα της πολιτικής ευκαιρίας για νέους πολιτικούς σχηματισμούς, έπειτα από την κατάρρευση των δύο εναλλασόμενων στη διακυβέρνηση, κομματικών πόλων, η δίωξη του κόμματος ως ενδεχόμενη εγκληματική οργάνωση, στρατηγική την οποία υιοθέτησαν οι θεσμικοί φορείς έπειτα από μια μακροχρόνια αναλγησία απέναντι στην εγκληματική δράση της, αντιμετωπίζοντας μεμονωμένα τις βίαιες και δολοφονικές δράσεις της, ο κρίσιμος ρόλος του αντιφασιστικού κινήματος, ως ο κατεξοχήν πολιτικός και κοινωνικός της ανταγωνιστής, σε τοπικό και εθνικό επίπεδο, είναι οι διαδικασίες που θα φωτιστούν, ώστε να μας επιτραπεί η συνολική εξέταση των, εξωτερικών ως προς την ερευνούμενη δομή, παραγόντων εδραίωσής της στο πολιτικό περιβάλλον, παράλληλα με την έρευνα της κεφαλαιοποίησης της πολιτικής ευκαιρίας από την στρατηγική της. Με αυτό τον τρόπο, μέσα από την εμπειρική παρατήρηση του φαινομένου και των πολύπλευρων παραγόντων επιρροής της επιτυχίας του, γεννάται το εύλογο ερώτημα της επιλογής της κατάλληλης μεθοδολογικής διαδρομής, που θα υπηρετήσει την υπόθεση εργασίας μας.

Η άνοδος του φαινομένου που εξετάζουμε, συμπίπτει χρονικά με την κορύφωση μιας σειράς παγκόσμιων πολιτικών, κοινωνικών και οικονομικών ζητημάτων, τα οποία υπήρξαν ιδιαίτερα έντονα στην Ελλάδα. Παράλληλα, στη συγκεκριμένη ιδιαίτερα κρίσιμη πολιτική συγκυρία, επιτελέστηκε η ανάδυση ενός διαρκούς και δυναμικού κύκλου διαμαρτυρίας, ο οποίος δεν εξαντλήθηκε στα διεθνή ζητήματα των πολιτικών λιτότητας, αλλά, αμφισβήτησε δομικά στοιχεία της αναπαραγωγής της πολιτικής διαδικασίας και των υιοθετούμενων

οικονομικών μοντέλων παραγωγής. Οι πολιτικές λιτότητας, η καταστροφή των εναπομείναντων θεσμικών μέτρων προστασίας των χαμηλότερων οικονομικά στρωμάτων, η υποτίμηση του εργασιακού κόστους, το ελαστικό και επισφαλές εργασιακό καθεστώς, το μεταναστευτικό και η προσφυγική κρίση, τροφοδότησαν το διάνοιγμα της πολιτικής ευκαιρίας για μια πληθώρα κοινωνικών κινημάτων, στα οποία αναπτύχθηκαν συλλογικά οχήματα αμφισβήτησης τόσο των πολιτικών που υιοθετήθηκαν, όσο και των θεσμών που θεωρούνται υπεύθυνοι για την επίλυση των παραπάνω πολιτικών ζητημάτων, επηρεάζοντας σε μεγάλο βαθμό, τους όρους συζήτησης της κεντρικής πολιτικής ατζέντας και επιβάλλοντας, εντός της, πολιτικές διχοτομήσεις που με τη σειρά τους αποδομησαν ως ένα βαθμό, την ρητορική των κυρίαρχων πολιτικών και οικονομικών ελίτ.

Η παραπάνω κατάσταση ενός πυκνού πολιτικού χρόνου σημαντικών πολιτικών μεταβολών και κοινωνικών ανακατατάξεων, που δημιούργησε την πιθανότητα ανάδυσης ενός πλήθους εναλλακτικών αφηγημάτων, στην ελληνική περίπτωση, ανακίνησε το ερευνητικό ενδιαφέρον και δημιούργησε τις προϋποθέσεις διεξαγωγής και ελέγχου, ιδιαίτερα παραγωγικών υποθέσεων εργασίας στην διεθνή επιστημονική κοινότητα. Σε μια περίοδο που το διάνοιγμα της πολιτικής ευκαιρίας για ανάληψη δράσης, θα μπορούσε κάλλιστα να οδηγήσει, τόσο σε περαιτέρω εκδημοκρατισμό με την εγγραφή ολοένα ευρύτερων κοινωνικών ομάδων στα κοινωνικά και πολιτικά δικαιώματα, σε απάντηση των επιβαλλόμενων πολιτικών λιτότητας, όσο και σε μια μεταστροφή και αποκλεισμό κοινωνικών ομάδων, στη βάση εθνοτικών και άλλων κοινωνικοοικονομικών διαχωρισμών, η έρευνα που απαντά στο πώς και το γιατί, όσον αφορά την άνοδο της Χρυσής Αυγής, αποτελεί κρίσιμο ερώτημα για τη περαιτέρω συγκριτική πολιτική ανάλυση του ακροδεξιού φαινομένου σε Ευρωπαϊκό επίπεδο. Η παρούσα εργασία εστιάζει, επομένως και στις κρίσιμες πολιτικές και κοινωνικές διεργασίες που συντελούνται σε διεθνές επίπεδο, η επεξεργασία των οποίων αποτελεί αναγκαία συνθήκη, στην ευρύτερη προσπάθεια συγκριτικής αποτύπωσης των παραγόντων που συνεπικουρούν στην άνοδο της ακροδεξιάς σε Ευρωπαϊκό επίπεδο. Αναγνωρίζει επίσης, ότι η θεωρητική τους επεξεργασία, διακατέχεται από το απαραίτητο στάδιο της έρευνας περίπτωσης, εστιάζοντας στην κρίσιμη καμπή του υπό εξέταση φαινομένου, η οποία εντοπίζεται καθ' όλη τη διάρκεια της εφαρμογής του μοντέλου προπυργίων της Χρυσής Αυγής στην Αθήνα από το 2008 και μετά, επενδύοντας στο μεταναστευτικό ζήτημα (Ellinas, 2013, σ 16-17).

Η εκστρατεία της Χρυσής Αυγής στον Άγιο Παντελεήμονα και η διάχυση της δράσης της στο ευρύτερο κέντρο της Αθήνας, αποτελεί το πρώτο πεδίο έρευνας. Η δημοφιλία της δράσης της και η εκτίναξη της απήχρησής της σε εθνικό επίπεδο, ταυτίζεται χρονικά αλλά και σημειολογικά με την ρατσιστική και αντιμεταναστευτική εκστρατεία της στην περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα, από τις αρχές του 2008 έως και τα μέσα του 2011. Η έρευνα της

τοπικής πολιτικοκοινωνικής συνθήκης, των ανταγωνιστών της, αλλά και των συνεπικουρούμενων, ως προς τον σκοπό της, δρώντων θα μας επιτρέψει την αποτύπωση των κυρίαρχων παραγόντων της τοπικής εδραίωσής της. Όσον αφορά το δεύτερο πεδίο έρευνας, δηλαδή εκείνο της εκστρατείας της Χρυσής Αυγής στην Ναυπηγοεπισκευαστική Ζώνη Περάματος, με την προσπάθεια ίδρυσης ενός σωματείου ελλήνων εργαζομένων, κατά τη διάρκεια της ανάπτυξης των κοινωνικών και οικονομικών συνεπειών της οικονομικής κρίσης, επιχειρώντας να εδραιωθεί σε μια περιοχή που έχει ένα ιδιαίτερα μαχητικό συνδικαλιστικό κίνημα σε ανταγωνισμό, τροφοδοτεί το ερώτημα των συνθηκών εδραίωσης του φαινομένου συγκριτικά με το πρώτο πεδίο, αλλά και εκείνο του ρόλου που επιτέλεσε στην δεδομένη τοπική συνθήκη.

Το συγκεκριμένο πόνημα διακατέχεται και από το πνεύμα της περαιτέρω εννοιολόγησης του φαινομένου, μέσα από την αποτύπωση του ρόλου που επιτέλεσε στην πιο κρίσιμη πολιτική συγκυρία της ελληνικής μεταπολίτευσης, την κορύφωση της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα, οι συνέπειες και η απειλή της οποίας, εκτόξευσαν την λαϊκή δυσарέσκεια αποτελώντας έναν αστάθμητο παράγοντα με ιδιαίτερη δυναμική μετασχηματισμού και ανάδειξης νέων πολιτικών δυνάμεων, στη πλέον ρευστή και ευμετάβλητη δομή του πολιτικού περιβάλλοντος. Η επιτυχία της Χρυσής Αυγής στη δέσμευση ενός μεγάλου μέρους της δυσарέσκειας, διαδικασία που την εδραίωσε την κρίσιμη επταετία 2012-2019, ως μια υπολογίσιμη πολιτική δύναμη, δεν πρέπει να θεωρηθεί ως μια παθολογία που αναπτύχθηκε εντός της πολιτικής διαδικασίας, εξαιτίας τύχαιων, παράλληλα επενεργούμενων διαδικασιών, όπως η οικονομική κρίση και το μεταναστευτικό ζήτημα, αλλά πρέπει να μελετηθεί λεπτομερώς, ώστε να αποκαλυφθούν οι μηχανισμοί που της επέτρεψαν, αρχικά να επιβιώσει στο πολιτικό περιθώριο και μετέπειτα να αναδειχθεί σε τρίτη κοινοβουλευτική δύναμη. Η μεθοδολογική επιλογή εστίασης στην ακροδεξιά δομή και στην αλληλεπίδρασή της με το δυναμικά διαμορφωμένο πολιτικό περιβάλλον (Kitschelt & McGann, 1995, σ. 10-11, 14-17), υπηρετεί το ερώτημα της διερεύνησης των διαμορφούμενων συνθηκών που επέτρεψαν την δράση της Χρυσής Αυγής. Η μελέτη της διάταξης των πολιτικών δυνάμεων στην δομή πολιτικών ευκαιριών, αλλά και των μετασχηματισμών της πολιτικής διαδικασίας, όσον αφορά την επιρροή που ασκεί στη ζήτηση, την κατεύθυνση και τη πλαισίωση των ανεγνωσμένων απειλών και των δυσарεσκειών, αποτελούν την αφετηρία της μεθοδολογικής διαδρομής της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

Η θέση του φαινομένου σε ένα μέσο επίπεδο έρευνας (Eatwell, 2003, σ. 48), μεταξύ οργανώσεων και δρώντων του πεδίου, μακροχρόνιων πολιτικών διαδικασιών και κομβικών επεισοδίων, από την πλευρά της προσφοράς της ακροδεξιάς δομής, αξιολογείται ως μια επαρκής μεθοδολογική αφετηρία υπηρετήσης του ερωτήματος της ανόδου της Χρυσής

Αυγής, μετά από μια επιτυχημένη εκστρατεία σε γειτονίες του κέντρου της Αθήνας. Η συγκεκριμένη εργασία θα εστιάσει, σε εκείνα που στην βιβλιογραφία κωδικοποιούνται, ως τα δύο στοιχεία της πλευράς της προσφοράς (Mudde, 2011, σ. 315-369). Εκείνο της εσωτερικής προσφοράς της ακροδεξιάς δομής στο πολιτικό περιβάλλον, ερευνώντας την στρατηγική που ανέπτυξε σε αυτό, την ιδεολογία, την οργάνωση και τη δράση της, ώστε να πλαισιώσει την αναδυόμενη πολιτική ευκαιρία. Από την άλλη πλευρά, θα ερευνήσουμε τα χαρακτηριστικά της αναδυόμενης πολιτικής ευκαιρίας, δηλαδή την εξωτερική, ως προς την Χρυσή Αυγή, προσφορά της δομής του πολιτικού περιβάλλοντος, τις διαδικασίες μετασχηματισμού του και τους υπόλοιπους δρώντες. Κεντρική σημασία στην μεθοδολογία που υιοθετείται, ώστε να επεξηγηθεί η άνοδος της Χρυσής Αυγής, έχει η θεωρία της δομής πολιτικών ευκαιριών ή αλλιώς του δυναμικά διαμορφωμένου πολιτικού περιβάλλοντος και των ευκαιριών αναδιαμόρφωσής του. Σύμφωνα με αυτή:

“Οι δομές πολιτικής ευκαιρίας ορίζονται ως σταθερές, αλλά όχι απαραίτητα επίσημες ή μόνιμες διαστάσεις του πολιτικού περιβάλλοντος που παρέχουν κίνητρα σε ανθρώπους και οργανώσεις να αναλάβουν δράση” (Tarrow, 1998, σ. 85).

Σε μια από τις πρώτες επεξεργασίες της συγκεκριμένης θεωρίας, ο Doug McAdam επικεντρώθηκε στην κρισιμότητα της χρονικής στιγμής, κατά την οποία επιτελείται μια διαδικασία μεταβολής και διανοίγματος της πολιτικής ευκαιρίας:

“Οποιοδήποτε γεγονός ή ευρύτερη κοινωνική διεργασία η οποία υπηρετεί την περαιτέρω υπονόμηση των δεδομένων υπολογισμών και των παραδοχών, στις οποίες η υπάρχουσα δομή έχει εγκατασταθεί, συνιστά μια αλλαγή της πολιτικής ευκαιρίας” (McAdam, 1982, σ. 41).

Από αυτή την οπτική, θα επιχειρήσουμε να ελέγξουμε οποιαδήποτε διαδικασία επιτελέστηκε στο πολιτικό περιβάλλον και η οποία ενδεχομένως να υπήρξε κρίσιμη για το διάνοιγμα της πολιτικής ευκαιρίας για δράση, με διευρυμένες πιθανότητες επιτυχίας για τη Χρυσή Αυγή, εστιάζοντας στα ανακύπτοντα κοινωνικοπολιτικά ζητήματα του μεταναστευτικού και των συνεπειών της οικονομικής κρίσης. Η παραπάνω διατύπωση σε συνδυασμό με την επιβεβαίωση της κρισιμότητας της διάταξης των πολιτικών δυνάμεων στην παραπάνω δομή, μας υποχρεώνει και σε μια έρευνα της προγενέστερης διαμόρφωσης του πολιτικού περιβάλλοντος, εστιάζοντας σε διαδικασίες όπως η διεισδυτικότητα του εθνικιστικού λόγου στην κυρίαρχη εθνική ιδεολογία, η κυριαρχία του μεταναστευτικού και η πλαισίωσή του ως ενδεχόμενη απειλή, πλάι σε άλλες πολιτικές διαδικασίες που υποβοηθήσαν την διαδικασία ανόδου της Χρυσής Αυγής, όπως η διαμεσολαβημένη εικόνα της δράσης της από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, η θεσμική αντιμετώπιση του φαινομένου, η κατάρρευση

του μεταπολιτευτικού δικομματισμού, η ισχύς των πολιτικών ανταγωνιστών της και των εναλλακτικών αφηγημάτων τους.

Ακόμη, μέσα από την αποτύπωση των τοπικών κοινωνικών χαρακτηριστικών, τόσο του Αγ. Παντελεήμονα, όσο και του Περάματος, θα μπορέσουμε να δούμε ενδεχόμενες διαφοροποιήσεις στις διαμορφωμένες συλλογικές ταυτότητες, ως προς την ανθεκτικότητα των κατοίκων σε ρατσιστικά αφηγήματα, που προδιαθέτουν ευνοϊκά ή μη, ενδεχόμενους υποστηρικτές της Χρυσής Αυγής. Η συγκεκριμένη εστίαση στην περίπτωση των δύο εκστρατειών του φαινομένου, δύναται να ελέγξει και τους μηχανισμούς που ενεργοποιήθηκαν, ώστε να αναχαιτιστεί η φαινομενική επέλαση του φαινομένου, αποφεύγοντας τον παραμορφωτικό φακό των μέσων μαζικής ενημέρωσης, ο οποίος δεν συνέλαβε την πλήρη εικόνα, παρουσιάζοντας εκείνη της φαινομενικά ασυναγώνιστης επέλασης της τοπικής δράσης της Χρυσής Αυγής (Ψαρράς, 2012, σ. 379-380). Ο κατεξοχήν πολιτικός και κοινωνικός ανταγωνιστής της, το ευρύτερο αντιφασιστικό κίνημα, λειτούργησε ανασταλτικά στην τοπική νομιμοποίηση των δράσεων της Χρυσής Αυγής. Η σύλληψη της στενής και ιδιαίτερης συγκρουσιακής σχέσης του με την τοπική οργάνωση της Χρυσής Αυγής στον Αγ. Παντελεήμονα και στο Πέραμα, παραδείγματα που διαφοροποιούνται ως προς την τοπική επιτυχία των ανταγωνιστών αλλά και της Χρυσής Αυγής, θα μας επιτρέψουν την ανάλυση της κομβικότητας της παραπάνω σχέσης.

Κεφάλαιο 1. Η Χρυσή Αυγή και ο ελληνικός εθνικισμός

1.1 Η Ευρωπαϊκή ακροδεξιά και η ελληνική περίπτωση

Πολιτικοί επιστήμονες, πολιτικοί κοινωνιολόγοι, δημοσιογράφοι, πολιτικοί αναλυτές και ιστορικοί έχουν συνεισφέρει σε έρευνες καταγραφής, επεξεργασίας, ταξινόμησης, κωδικοποίησης, εννοιολόγησης και απόδοσης του φαινομένου της ελληνικής ακροδεξιάς, εστιάζοντας σε διαφορετικές πλευρές του. Για να μας επιτραπεί η χαρτογράφηση και η απόδοση των κυρίαρχων μηχανισμών που ευθύνονται για την άνοδο της Χρυσής Αυγής, εκτός της έρευνας των δύο περιοχών ανάπτυξης του ακροδεξιού ακτιβισμού, του πολιτικού περιβάλλοντος και της εξέλιξης του εθνικιστικού λόγου των δύο προηγούμενων δεκαετιών, οφείλουμε, αρχικά, να τοποθετήσουμε την Χρυσή Αυγή στον ευρωπαϊκό χάρτη της ακροδεξιάς. Η εννοιολογική αποσαφήνιση του φαινομένου, θα μας επιτρέψει να δούμε τις διαφορές με τους προκατόχους των ηνίων του πολιτικού χώρου του, αλλά και τα διαφοροποιητικά στοιχεία του με τις κυρίαρχες μορφές ανάδυσης του φαινομένου σε Ευρωπαϊκό επίπεδο.

Η ευρωπαϊκή ακροδεξιά

Ο πολιτικός χώρος της άκροδεξιάς στην Ευρώπη, δεν συνιστά ομοιογενή κομματική οικογένεια, ενώ πολλές φορές κάτω από τον όρο της ακροδεξιάς ομοιογενοποιούνται διαφορετικά φαινόμενα εξαιτίας, είτε θεωρητικά ανεπεξέργαστων αναδυόμενων πολιτικών φαινομένων, είτε πολυσχιδών και πολυσυλλεκτικών οργανώσεων και κομμάτων. Το πλήθος εννοιών που σχετίζονται με τον ευρύτερο ακροδεξιό πόλο δείχνει ότι το φαινόμενο έχει πολλές εκφάνσεις, αλλά αποκαλύπτει επίσης μια αδυναμία της επιστημονικής κοινότητας να διακρίνει τις συνέχειες που συνδέουν τις επι μέρους αναδυόμενες περιπτώσεις (Mudde, 2011, σ. 51-52). Εμπόδιο σε αυτή την διαδικασία έχει σταθεί, τόσο η επικοινωνιακή στρατηγική των κομμάτων του τρίτου κύματος της νέας άκρας δεξιάς, όσο και η ανάδυση άλλων πολιτικών φαινομένων, όπως ο λαϊκισμός, που λειτούργησαν υποβοηθητικά στην παραπάνω σύγχυση, την ταξινόμηση διαφορετικών φαινομένων και τη δημιουργία μιας θολής εικόνας σχετικά με τα καθοριστικά γνωρίσματα του ακροδεξιού φαινομένου.

Ένα σημαντικό ζήτημα που τίθεται από τον Hainsworth (2008, σ. 5) στην επεξεργασία εννοιών όπως ο δεξιός εξτρεμισμός, η ριζοσπαστική δεξιά ή ακροδεξιά, είναι το φορτίο των αρνητικών συνδηλώσεων που κουβαλάνε, προϊόντα της εμπειρίας του φασισμού και του ναζισμού, γεγονός που οδηγεί τα ίδια τα κόμματα και τις οργανώσεις που ενδεχομένως να εντάσσονται σε αυτές τις ιδεολογίες, να αρνούνται διακηρυκτικά τους παραπάνω όρους, στην προσπάθειά τους να ενταχθούν σε όρους με θετικές και οικουμενικής αποδοχής συνδηλώσεις, ώστε να ασκούν επιρροή σε ευρύτερα ακροατήρια. Η παραπάνω

διαμόρφωση ενός ευμετάβλητου πολιτικού χώρου, λόγω των ακαθόριστων, σε μεγάλο βαθμό, γνωρισμάτων του και της διακηρυκτικής ασάφειας των πολιτικών δυνάμεων που φαινομενικά εντάσσονται σε αυτόν έχει ως αποτέλεσμα ό,τι θεωρείται παραδοσιακή συντηρητική δεξιά σε μια χώρα, σε ένα άλλο πολιτικό σύστημα να θεωρείται ακροδεξιά, ανάλογα με την διάταξη των πολιτικών δυνάμεων και την ποιότητα του δημοκρατικού πολιτεύματος. Το “τρίτο κύμα” της λεγόμενης νέας άκρας δεξιάς, στα τέλη της δεκαετίας του 1980, και η κυρίαρχη λαϊκιστική έκφασή του, δημιούργησε περαιτέρω ζητήματα στην κατηγοριοποίηση του φαινομένου.

Για να αποφύγουμε το θεωρητικό αδιέξοδο της εννοιολογικής υπερέκτασης που έχει υποστεί ο όρος της άκρας δεξιάς, θα προσπαθήσουμε να εστιάσουμε στα βασικά χαρακτηριστικά της διαμορφωμένης ευρωπαϊκής ακροδεξιάς και των διάφορων ρευμάτων εντός του συγκεκριμένου πολιτικού χώρου, μακριά από την επικοινωνιακή στρατηγική τους. Σε μια επεξεργασία του Mudde (2011, σ. 74) σχετικά με τις διαφορετικές περιπτώσεις Ευρωπαϊκών ακροδεξιών φαινομένων, διαφαίνεται η ασυμβίβαστη αξία του δεξιού εξτρεισμού με την δημοκρατία και η αποδοχή της βίας ως μέσο διεξαγωγής του πολιτικού αγώνα, ως τα διαφοροποιητικά στοιχεία του με την κυρίαρχη σύγχρονη λαϊκιστική μορφή της άκρας δεξιάς και του παραδοσιακού δεξιού συντηρητισμού, πολιτικά ρεύματα τα οποία είναι έστω κατ’ όνομα δημοκρατικά, αν και συχνά τείνουν να στρέφονται ευθέως κατά του δημοκρατικού πολιτεύματος, ή έστω να κινούνται στις παρυφές του. Ο παραπάνω διαχωρισμός εκκινεί από την τυπολογία του Ignazi (1997, σ. 300- 303) (2003, σ. 146), ο οποίος αφού όρισε τον αρχικό ιδεολογικό πυρήνα των νέων ακροδεξιών κομμάτων, στη βάση του ελάχιστου ορισμού όλων των φαινομένων, τα οποία ασπάζονται και φυσικοποιούν την κοινωνική ανισότητα, υποστηρίζουν τον αντι-πλουραλισμό των ιδεών και θέσεων και τάσσονται ευθέως κατά του κοινοβουλευτισμού, προχώρησε στην σκιαγράφηση δύο ιδεατών τύπων ακροδεξιών κομμάτων. Το “παραδοσιακό”, με αναφορές στο φασιστικό και ναζιστικό παρελθόν, είτε ρητά, είτε υπόρητα και το “μετα-βιομηχανικό” τρίτο κύμα της άκρας δεξιάς, το οποίο απορρίπτει την πολιτική συγγένεια με το πολιτικό ρεύμα του φασισμού και του ναζισμού.

Το οικονομικό επίπεδο, ως ένα κατεξοχήν καθοριστικό γνώρισμα ταξινόμησης των διαφόρων κομμάτων, ανάλογα με το μοντέλο παραγωγής και οργάνωσης της οικονομίας που υποστηρίζουν, τα ακροδεξιά κόμματα δεν φαίνεται να δίνουν ιδιαίτερο βάρος και κινούνται κατά περίπτωση, με βάση την εθνικά διαμορφωμένη συνθήκη. Παρατηρούμε μεγάλη διαφοροποίηση, όσον αφορά την στάση τους, καθώς αυτά εμφανίζονται, είτε υπέρ της ελεύθερης οικονομικής αγοράς και εναντίον των πολιτικών κοινωνικής αναδιανομής, ταυτοχρόνως όμως υπέρ του “νόμου και της τάξης”, είτε κατά της διεθνούς ελεύθερης αγοράς και υπέρ των κρατικών πολιτικών προστασίας του εισοδήματος, ομογενοποιώντας τα υλικά

συμφέροντα διαφορετικών κοινωνικοοικονομικών τάξεων των γηγενών, με μια τάση πατερναλιστικής προστασίας, εφόσον δεν υποστηρίζουν τους παραδοσιακούς συνδικαλιστικούς φορείς συλλογικής εκπροσώπησης συμφερόντων. Η θέση τους συγκλίνει απέναντι στις ομάδες που διαφοροποιούνται εθνοτικά, φυλετικά, θρησκευτικά και πολιτισμικά με την εκάστοτε κυρίαρχη εθνοτική ομάδα, με τη σαφή αντιμεταναστευτική τους στάση. Οι μετανάστες αντιμετωπίζονται ως αθέμιτοι ανταγωνιστές των γηγενών πολιτών του έθνους-κράτους, όσον αφορά τη θέση τους στην αγορά εργασίας και τη σχέση τους με το κράτος πρόνοιας. Το παραπάνω φαινόμενο υποστήριξης μεν της προνοιακής πολιτικής, αποκλειόμενης δε από μια κοινωνική ομάδα στη βάση του φυλετικού διαχωρισμού και των προνοιακών προνομίων των γηγενών έναντι των αλλοδαπών, χαρακτηρίστηκε “προνοιακός σοβινισμός”, ενώ η υποστήριξη ενός αυταρχικού κράτους με νεοφιλελεύθερα οικονομικά χαρακτηριστικά “δεξιός αυταρχισμός” (Γεωργιάδου, 2004, σ. 11) (Betz, 1994, σ. 173-174). Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε ότι η πολιτική πρόταση της ακροδεξιάς σε οικονομικό επίπεδο είναι ζήτημα δευτερευούσης σημασίας, τόσο για την ίδια την ατζέντα των ακροδεξιών κομμάτων, όσο και για τα κριτήρια υποστήριξης των ψηφοφόρων της, καθώς αυτά παρατηρούμε ότι συνδέονται με την διαμορφωμένη διάταξη των πολιτικών δυνάμεων στη δομή του πολιτικού περιβάλλοντος, ως η πιο αποτελεσματική συνταγή δέσμευσης υλικών και συμβολικών πόρων, πάντοτε εμπλουτισμένη με την ξενόφοβική και ρατσιστική προσέγγιση, ως το διαφοροποιητικό στοιχείο με τις υπόλοιπες πολιτικές δυνάμεις. Επομένως, η οικονομική πολιτική που ακολουθείται από ακροδεξιά κόμματα, δεν θεωρείται καθοριστικό γνώρισμα ταξινόμησης του φαινομένου σε πανευρωπαϊκό επίπεδο, παρά μόνο η κοινή συνιστώσα αποκλεισμού συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων από στοιχειώδη κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά δικαιώματα.

Η ελληνική ακροδεξιά

Προχωρώντας στην ελληνική περίπτωση, ερευνητές του ακροδεξιού φαινομένου και της ανόδου του λίγο πριν το γύρισμα του αιώνα, έβλεπαν στην Ελλάδα μια χώρα, στην οποία η ακροδεξιά δεν αποτελεί, ούτε πρόκειται να αποτελέσει συμπαγή πολιτικό πόλο με υπολογίσιμη δυναμική (Ignazi, 2003, σ. 154) (Hainsworth, 2008, σ. 62). Η αδυναμία συγκρότησης ενός συμπαγούς ακροδεξιού πόλου, στα δεξιά της Νέας Δημοκρατίας, μέχρι τη δεκαετία του 2000 υπήρξε γεγονός για μια σειρά από λόγους. Οι εκλογικές επιτυχίες που σημείωσε η ακροδεξιά σε Ευρωπαϊκά κράτη, κατά τη διάρκεια των δεκαετιών 1980 και 1990, δεν συνοδεύτηκαν από ανάλογες επιτυχίες στον ευρύτερο Ευρωπαϊκό Νότο. Σύμφωνα με την επεξεργασμένη βιβλιογραφία (Kitschelt, 1995, σ. 52-54) (Ignazi, 2003, σ. 196) (Ellinas, 2010, σ. 38), οι πρόσφατα θεμελιωμένες δημοκρατίες του Νότου και η πρόσφατη κοινή εμπειρία απολυταρχισμού και δικτατορικών καθεστώτων, σε συνδυασμό με την απουσία μετα-βιομηχανικών κρατών πρόνοιας, παρά μόνο καθυστερημένα, ως συνέπεια της ύστερης

οικονομικής άνθησης της περιφερειακής οικονομίας τους, ανέπτυξαν συναινετικές τάσεις προς το πολιτικό κέντρο και περιόρισαν τη ζήτηση για την ακροδεξιά. Ωστόσο, η ελληνική ακροδεξιά, καθ' όλη τη διάρκεια της μεταπολιτευτικής περιόδου, μέχρι το 2004, χαρακτηρίζεται από το στοιχείο της συναίρεσης των κατακερματισμένων δυνάμεων της, αλλά και τις πολυάριθμες ανεπιτυχείς προσπάθειες ανάδυσής της. Οι προσπάθειες αυτές, δεν έτυχαν ιδιαίτερης ορατότητας, μέχρι τις αρχές του 2000 με το κόμμα του Γ. Καρατζαφέρη, τον Λαϊκό Ορθόδοξο Συναγερμό, σημείο τομής για τον ακροδεξιό πολιτικό χώρο.

Προχωρώντας σε μια ιστορική αναδρομή, μέχρι την ίδρυση του ΛΑ.Ο.Σ το 2000, η ελληνική ακροδεξιά καθ' όλη τη διάρκεια των μεταπολιτευτικών χρόνων δεν αρνήθηκε την ιδεολογική της συγγένεια και ταύτιση με τα ελληνικά δικτατορικά καθεστώτα του 20^{ου} αιώνα, ενώ ένα ισχυρό κομμάτι της, μαζί με την Χρυσή Αυγή, μέχρι τα μέσα του 1990, διακήρριζε την ιδεολογική της συγγένεια με το πολιτικό ρεύμα του νεοφασισμού. Τα διάφορα ρεύματα της ελληνικής ακροδεξιάς, πέρα από τις όποιες διαφοροποιήσεις τους, χαρακτηρίζονται αρχικά από την πολιτική υπεράσπιση των ανθρώπων της επταετούς δικτατορίας 1967-1973, αλλά και τη στενή επιρροή αυτών στα συγκεκριμένα μορφώματα, μέσα και έξω από τα σοφρωνιστικά ιδρύματα. Παρ' όλες τις σημαντικές διαφορές των διαφορετικών υπο-ομάδων της ακροδεξιάς, η πραγματικά συγκεχυμένη εικόνα των ακροδεξιών οργανώσεων και κομμάτων στο ελληνικό μεταπολιτευτικό χρόνο, μορφωμάτων που κινούνται σε όλο το φάσμα της ακροδεξιάς (Γεωργιάδου, 2014, σ. 84), υπήρξε συνέπεια, τόσο της ανάπτυξης της ακροδεξιάς κουλτούρας σε επι μέρους πολιτικά ζητήματα, όσο και της εργαλειοποίησης και του συνεπαγόμενου κατακερματισμού του χώρου από την κυρίαρχη δεξιά πολιτική δύναμη της Νέας Δημοκρατίας. Κατά τον Paul Hainsworth (2008, σ. 65), τα ιδεολογικά στοιχεία που παραδοσιακά ανήκουν στον δεξιό εξτρεμισμό, ο αντικομμουνισμός, ο απολυταρχισμός, η ξеноφοβία και ο κοινωνικός συντηρητισμός, αποτέλεσαν τα συνεκτικά στοιχεία της ελληνικής ακροδεξιάς αλλά και εγγενή στοιχεία της κυρίαρχης μετεμφυλιακής ελληνικής πολιτικής κουλτούρας, ως εργαλεία καταπίεσης των ηττημένων του εμφυλίου. Για πολλές δεκαετίες, μετά τον εμφύλιο, η πόλωση, η τρομοκρατία, ο απολυταρχισμός και η αυταρχική αντιμετώπιση περιθωριοποίησης των πολιτικών αντιπάλων και διαφόρων κοινωνικών ομάδων, επέτρεψαν την επιβίωση ενός αντιδραστικού μέρους της κυρίαρχης δεξιάς πολιτικής ελίτ, το οποίο έφτασε μέχρι και στην επιβολή του δικτατορικού καθεστώτος από το 1967 έως και το 1974. Μετά την κατάρρευση του δικτατορικού καθεστώτος της 21^{ης} Απριλίου, η συνολική καταγγελία των πολιτικών δυνάμεων της νεοσυσταθείσας Γ' Ελληνικής Δημοκρατίας κατά της χούντας και της ευρύτερης αυταρχικής και ριζοσπαστικής δεξιάς, δημιούργησε μεταπολιτευτικά, το έδαφος μιας φαινομενικής εκμηδένισης του συγκεκριμένου πολιτικού χώρου. Εντούτοις, η περιθωριοποίησή του, δεν πραγματοποιήθηκε στο επίπεδο των ιδεών που υιοθετούσε, παρά μόνο σε επίπεδο προσώπων και διακηρυκτικών θέσεων που ήταν

πρόδηλα συνδεδεμένα με την χούντα, τον αντικοινοβουλευτικό ολοκληρωτισμό και την αυταρχική Δεξιά. Επομένως, παρατηρείται μια φαινομενικά και μόνο εκμηδένιση της ελληνικής ακροδεξιάς, σε επίπεδο προσώπων και όχι σε ιδεολογικό και πολιτικό επίπεδο, διαδικασία που θα της επιτρέψει μια ελευθερία κινήσεων στην ανάπτυξη στρατηγικών για την εκ νέου ανάδυσή της, παρ' όλη την αρχικά περιορισμένη ζήτηση και δημοφιλία της.

Εφόσον, σε ό,τι αφορά τη συγκεκριμένη εργασία, η ιστορική αναδρομή της ελληνικής ακροδεξιάς μέχρι το 2000 θα ολοκληρωθεί στο επόμενο υποκεφάλαιο, με την αποτύπωση της διαδικασίας συγκρότησης της Χρυσής Αυγής από το 1983 και μετά, επόμενο κομβικό σημείο του πολιτικού χώρου αποτελεί η ίδρυση του Λαϊκού Ορθόδοξου Συναγερμού το 2000, από τον πρώην βουλευτή της Νέας Δημοκρατίας, Γιώργο Καρατζαφέρη. Έπειτα από την ρήξη του με το κόμμα της Νέας Δημοκρατίας, ο τέως πρόεδρος της, Κώστας Καραμανλής ανέλαβε την πρωτοβουλία της διαγραφής του, ως ακροδεξιό σημείο αναφοράς εντός του κόμματος, στο πλαίσιο της ευρύτερης στρατηγικής του κόμματος να προσεγγίσει πιο μετριοπαθείς θέσεις και τον λεγόμενο “μεσαίο χώρο”. Για πρώτη φορά στα μεταπολιτευτικά χρόνια, η δημιουργία του Λ.Α.Ο.Σ. σηματοδοτεί την ύπαρξη συμπαγούς ακροδεξιού πόλου, που με την είσοδο του στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο το 2004 και την Ελληνική Βουλή το 2007, έχει τη δυνατότητα προβολής της ακροδεξιάς ατζέντας του σε εθνικό επίπεδο. Η συγκεκριμένη ατζέντα του κόμματος, βασίστηκε σε αμιγώς εθνικά ζητήματα, όπως η προστασία του ελληνικού έθνους, η ταύτισή του με την ορθόδοξη πίστη, η πολιτισμική του ταυτότητα, αλλά και η ξενόφοβη, έως και ρατσιστική στάση απέναντι στις μεταναστευτικές ομάδες, πλαισιώνοντας τις τελευταίες ως απειλή για τον ελληνικό πολιτισμό και την ορθόδοξη πίστη (Ellinas, 2010, σ. 137). Χαρακτηριστικό της πολιτικής του συναίρεσης με τον πολιτικό βραχίονα της Λαϊκού Συνδέσμου της Χρυσής Αυγής αποτέλεσε η συμπερίληψη 4 εκπροσώπων της στο ψηφοδέλτιο του ΛΑ.Ο.Σ. στις δημοτικές εκλογές του 2002 (Ψαρράς, 2010, σ. 124). Η είσοδος του στη Βουλή των Ελλήνων, με το ποσοστό του 3,8% των ψήφων που έλαβε στις εκλογές του 2007 και η μετέπειτα ισχυροποίηση του στις αντίστοιχες εκλογές του 2009 με το 5,6% των ψήφων (Γεωργιάδου, 2014, σ. 92), ανέδειξε την επιτυχία της διάγνωσης που προσέφερε το συγκεκριμένο κόμμα. Τα επόμενα χρόνια, το κόμμα του Λ.Α.Ο.Σ., που ταξινομείται στον χώρο της λαϊκιστικής ριζοσπαστικής δεξιάς, θα καταφέρει να προβάλλει τη ξενόφοβη και εθνικιστική ρητορική του, επιτυχημένα ως ένα βαθμό, αν ληφθεί υπόψη η σταθεροποίηση της εκλογικής δυναμικής του, ενώ ο αφανισμός του κόμματος θα επέλθει μόνο μετά την συμμετοχή του στον κυβερνητικό συνασπισμό το 2012 και την προσχώρηση του στο λεγόμενο “μνημονιακό μπλοκ” των κομμάτων, με την υποστήριξη της τεχνοκρατικής διακυβέρνησης υπό τον Λουκά Παπαδήμο, στη βάση της κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας ενός συνασπισμού κομμάτων μεταξύ του ΠΑΣΟΚ, της Νέας Δημοκρατίας και του ΛΑ.Ο.Σ. Η τελευταία στρατηγική του θα θεωρηθεί και ο καταλυτικός

παράγοντας οργανωτικού και εκλογικού αφανισμού του, καθώς η επικρατούσα πολιτική διχοτόμηση των πρώτων χρόνων του μνημονίου ήταν η τοποθέτηση σχετικά με την υποστήριξη ή μη των μνημονιακών πακέτων δημοσιονομικής προσαρμογής και λιτότητας, με ένα ιδιαίτερα μαζικό κοινωνικοπολιτικό ρεύμα καταγγελίας των μνημονιακών συμβάσεων, αποτέλεσμα και του ιδιαίτερα συγκρουσιακού κύκλου διαμαρτυρίας ενάντια στα μέτρα λιτότητας που βρισκόταν σε πλήρη ανάπτυξη εκείνη την περίοδο. Εντούτοις, το σημαντικό σε αυτή τη διαδικασία είναι η επιρροή που πρόλαβε να ασκήσει το ακροδεξιό κόμμα στην απόδοση της απειλής στους μετανάστες που άρχισαν να συγκεντρώνονται μαζικά σε μερικές γειτονιές του κέντρου της Αθήνας, στους οποίους απέδωσαν, την εργασιακή υποτίμηση των γηγενών, την αύξηση της εγκληματικότητας, και την κατάσταση της ανομίας και ανασφάλειας (Ellinas, 2013, σ. 5). Η παραπάνω σύνδεση του μεταναστευτικού με την ασφάλεια ήταν ζήτημα που έβαζε το συγκεκριμένο κόμμα σε σταθερή και συστηματική βάση, ενώ η παραπάνω διαδικασία του επέτρεπε να επιβιώνει πολιτικά, καθώς άντλησε μεγάλη πολιτική υπεραξία, ξεδιπλώνοντας σχεδόν όλη τη πολιτική του ατζέντα στο συγκεκριμένο ζήτημα. Όπως είδαμε, ο εκλογικός αφανισμός του δεν επήλθε μετά από μια ήττα της ξενόφοβης διάγνωσης του μεταναστευτικού, αλλά ως αποτέλεσμα της προσχώρησής του στο λεγόμενο μνημονιακό στρατόπεδο των πολιτικών δυνάμεων και την υποστήριξης των μέτρων δημοσιονομικής προσαρμογής με ιδιαίτερα δυσμενείς οικονομικές συνέπειες για την πλειοψηφία των λαϊκών στρωμάτων. Βλέπουμε, παράλληλα, τη σημασία του οικονομικού μοντέλου που υιοθετεί ένας κομματικός πόλος, ανεξάρτητα από το διακηρυκτικό ή όχι, χαρακτήρα των θέσεων του για την οικονομία. Επομένως, η συγκεκριμένη ανάγνωση του μεταναστευτικού ως απειλής στη δομή του πολιτικού περιβάλλοντος έμεινε αήττητη σε πολιτικό επίπεδο, αλλά και πολιτική ανυπεράσπιστα και ανοιχτή για πλαισίωση από νέες ακροδεξιές πολιτικές δυνάμεις. Σε μεγάλο βαθμό, το παραπάνω γεγονός αποτέλεσε καίριας σημασίας πολιτική ευκαιρία για την πλαισίωση του μεταναστευτικού ζητήματος από τον ελληνικό δεξιό εξτρεμισμό και την κύρια πολιτική έκφρασή του, τη Χρυσή Αυγή, η οποία παράλληλα, υιοθέτησε μια επικοινωνιακά σκλήρη αντιμνημονιακή στάση, με εθνικιστικά χαρακτηριστικά.

Επομένως, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι, κυρίαρχα πολιτικά και εθνικά ζητήματα της συγκυρίας της αμέσως προηγούμενης περιόδου από την άνοδο της Χρυσής Αυγής, όπως το μεταναστευτικό και η γεωπολιτική, κρίνονται ιδιαίτερα σημαντικά, καθώς η διαθεσιμότητα που δημιούργησε η ακροδεξιά πλαισίωση από την πλευρά του ΛΑ.Ο.Σ., κεφαλαιοποιήθηκε σε μεγάλο βαθμό από την Χρυσή Αυγή. Το συγκεκριμένο συμπέρασμα τοποθετείται στη βάση της αποτύπωσης μιας εκ των παράλληλων διαδικασιών ανόδου του φαινομένου που ερευνούμε, αποφεύγοντας μονοσημάντους αναγωγισμούς και μονόπλευρες αιτιακές αποδόσεις του. Στη συνέχεια, αφού ερευνήσουμε την εξέλιξη της Χρυσής Αυγής,

και των διαφοροποιητικών στοιχείων της από τους υπόλοιπους ακροδεξιούς πόλους, θα προχωρήσουμε σε μια αποτύπωση των κομβικών στιγμών του ελληνικού εθνικισμού, διαδικασία που επέτρεψε την επιβίωση ενός ακροδεξιού ακροατηρίου και έδωσε το έναυσμα για τις διάφορες προσπάθειες συγκρότησης συνεκτικών ακροδεξιών πόλων.

1.1.1 Χρυσή Αυγή: Ιδεολογία, Οργάνωση και Δράση

Ιδεολογία

Η Χρυσή Αυγή αποτέλεσε ένα από τα πιο εξτρεμιστικά και βίαια πολιτικά ρεύματα της ελληνικής ακροδεξιάς, ήδη από την ίδρυσή της το 1983. Οι αναφορές της αρχικά κλειστής οργάνωσης, στον ναζισμό και τον εθνικοσοσιαλισμό (Ψαρράς, 2012, σ. 41) και η αποδοχή της πολιτικής βίας ως μέσο αντιπαράθεσης με τους ανεγνωσμένους εχθρούς της, δείχνει ότι η ακροδεξιά δεν έχει αποκοπεί πλήρως από το προπολεμικό φασιστικό και ναζιστικό παρελθόν της, ούτε έχει υποστεί ριζική μετάλλαξη στο σύνολό της. Η ανάγκη διαφοροποίησης του φαινομένου της Χρυσής Αυγής, ως δεξιό εξτρεμιστικό φαινόμενο, με νεοναζιστικά στοιχεία, από την κυρίαρχη έκφασή της ακροδεξιάς πανευρωπαϊκά, δηλαδή εκείνη της λαϊκιστικής ριζοσπαστικής “μετα-βιομηχανικής” δεξιάς του λεγόμενου τρίτου κύματος της Ευρωπαϊκής ακροδεξιάς, τίθεται και από τον ερευνητή της Χρυσής Αυγής, Αντώνη Έλληνα (2015, σ. 3-5). Σύμφωνα με τον ίδιο, ενώ το υπό έρευνα κόμμα μοιράζεται κάποια σημαντικά κοινά σημεία, με κόμματα όπως το Γαλλικό Front National και το Αυστριακό FPÖ (Ellinas- Lamprianou, 2016, σ. 3), μια σειρά κομβικών χαρακτηριστικών, όπως η αποδοχή της βίας ως πολιτικό μέσο και η σαφής εναντίωσή της στους κοινοβουλευτικούς θεσμούς της φιλελεύθερης δημοκρατίας, τους οποίους ωστόσο χρησιμοποιεί εργαλειακά, που μοιράζεται από κοινού με το Γερμανικό NPD και το Βρετανικό BNP, το κατατάσσουν στον δεξιό εξτρεμισμό. Ακόμη, η οργανωτική προσομοίωσή της Χρυσής Αυγής στα τάγματα εφόδου του ναζιστικού κόμματος NSDAP (Ψαρράς, 2012, σ. 370), ακόμα και μετά την διακηρυκτική αποκήρυξη των εθνικοσοσιαλιστικών ιδεών το 1992, μας οδηγεί στο συμπέρασμα ενός συσχετισμού της νεοναζιστικής ιδεολογίας με το κόμμα και τις πρακτικές του, ενώ η διεθνής στήριξη από νεοφασιστικές οργανώσεις, ήδη από την ίδρυσή της, όπως το ισπανικό νεοναζιστικό μόρφωμα CEDADE που θεωρήθηκε οργάνωση- πρότυπο για την Χρυσή Αυγή (Ψαρράς, 2012, σ. 72), φιλοξενώντας στο ομώνυμο περιοδικό της, πολλές αναλύσεις της δράσης του, αλλά και υποστηρίζοντας τα ίδια ναζιστικά πρότυπα (Ψαρράς, 2012, σ. 44-45), αποτελούν μερικές από τις πολλές ενδείξεις που μπορεί να εντοπίσει ένας μελετητής, όσον αφορά τον άμεσο συσχετισμό της με τον νεοναζισμό. Επιπροσθέτως, όπως θα δούμε, η ιδεολογία, τα πολιτικά σύμβολα που κωδικοποιούν την σχέση με τον ναζισμό, η παραστρατιωτικού τύπου οργάνωση, η αυστηρή ιεραρχία που δεν επιδέχεται αμφισβήτηση, ο Αρχηγός που δεν

ελέγχεται από κανένα όργανο και οι αποφάσεις του έχουν δεσμευτική ισχύ για όλους, η στρατιωτική αμφίεση των μελών της Χρυσής Αυγής, η βίαιη και δολοφονική της δράση απέναντι στους ανεγνωσμένους αντιπάλους του εθνικιστικού αφηγήματός της, αποτελούν πρόδηλες ενδείξεις της προαναφερθείσας ιδεολογικής συγγένειας, αν όχι ταύτισης, με τον φασισμό και τον ναζισμό.

Ήδη από την ίδρυσή της, στις αρχές της δεκαετίας του 1980, η Χρυσή Αυγή θέτει το τρίπτυχο των πολιτικών θέσεών της. Αντιχριστιανισμός, αντιμαρξισμός και αντισημιτισμός. Η συγκεκριμένη διακήρυξη των ιδεολογικών της αρχών (Χρυσή Αυγή, 1980), το οποίο αποτελεί ένα εθνικοσοσιαλιστικό μανιφέστο, έχει σαφείς αναφορές στον αδόλφο Χίτλερ, τον οποίο εξυμνεί ως ηγέτη του εθνικοσοσιαλισμού και του ευρωπαϊκού πολιτισμού. Εντούτοις, όπως αναφέρει ο Ψαρράς στο βιβλίο που καταγράφει όλη την πορεία του κόμματος στον ιστορικό χρόνο, μέχρι το 2012, *Η μαύρη βίβλος της Χρυσής Αυγής*, η οργάνωση προσαρμόστηκε και μετέβαλλε μερικά τις θέσεις της, όταν βρισκόταν σε έξαρση, για πρώτη φορά, το μακεδονικό ζήτημα το 1992, περίοδος που χαρακτηρίζεται από έντονες αντιδράσεις στο ζήτημα της ονοματοδοσίας και του μέλλοντος του γείτονος κρατιδίου της πλέον Βόρειας Μακεδονίας (Ψαρράς, 2012, σ. 236-243). Η ριζική, έστω και διακηρυκτικά, μετάλλαξη που υπέστη το δεύτερο μανιφέστο της Χρυσής Αυγής που υπογράφεται από τον αρχηγό της Ν. Μιχαλολιάκο και εκδίδεται το 1992, αποκλείοντας από αυτό αναφορές στον εθνικοσοσιαλισμό, δεν αποτελεί ουσιαστική μεταβολή των ιδεολογικών αρχών και της πολιτικής της δράσης. Το δεύτερο μανιφέστο αποσκοπούσε στη μετατροπή της Χρυσής Αυγής από περιθωριακή πολιτική οργάνωση σε νόμιμο πολιτικό κόμμα, διαβλέποντας την πολιτική ευκαιρία της διευρυμένης εθνικιστικής έξαρσης των μαζικών συλλαλητηρίων για το μακεδονικό ζήτημα το 1992. Οι αναφορές στην υπεροχή της φυλής, του αίματος των ελλήνων και στην ιδεολογία του λαϊκού εθνικισμού, η μετατόπιση από τις παλαιότερες θέσεις της οργάνωσης σχετικά με τη θρησκεία, προς τον Χριστιανισμό και η σαφής αντιδημοκρατική της στάση (Ψαρράς, 2012, σ. 244-254), ορίζουν τις φαινομενικά νέες και κομψές ιδεολογικές αρχές του κόμματος. Ο όρος εθνικοσοσιαλισμός αντικαταστάθηκε από εκείνον του λαϊκού εθνικισμού, ενώ ο αντιχριστιανισμός με την υπεροχή της φυλής και του αίματος έναντι των θρησκειών, αντικαταστάθηκε από την αποδοχή της Ορθόδοξης χριστιανικής πίστης, ως ένα εγγενές στοιχείο της ελληνικής ταυτότητας, στο πλαίσιο του πολιτικού της ανοίγματος στις αρχές της δεκαετίας του 1990, ώστε να ασκήσει ολοένα και ευρύτερη επιρροή στα ακροατήρια των εθνικιστικών συλλαλητηρίων.

Ο λαϊκός εθνικισμός, είναι το πολιτικό ρεύμα που υιοθετείται από τη Χρυσή Αυγή. Σχετικά με την εφαρμογή του, δηλαδή το εθνικιστικό κράτος, την εξουσία κατέχει μια ποιοτικά αναβαθμισμένη ελίτ, η οποία μοιράζεται με τον λαό, την ίδια βιολογική και πνευματική κληρονομιά, η οποία κατευθύνεται και περιορίζεται διαρκώς από την εθνικιστική

ιδεολογία, τόσο στην ατομική, όσο και στη συλλογική ζωή (Χρυσή Αυγή, 2012). Για την Χρυσή Αυγή, το έθνος ταυτίζεται απόλυτα με το κράτος, σημείο που εντοπίζονται και στοιχεία εθνικιστικού επεκτατισμού, όπου η επιδιωκόμενη προσάρτηση περιοχών που υπάρχει ελληνική μειονότητα σε γειτονικά κράτη, υποστηρίχθηκε από το κόμμα, πολλές φορές ακόμα και με στρατιωτικά μέσα. Σε μια πρώτη ανάλυση, βλέπουμε χαρακτηριστικά αποκλεισμού στο μείγμα εθνικιστικού και ρατσιστικού λόγου της Χρυσής Αυγής, σε οποιονδήποτε δεν είναι ομοεθνής και ομόθρησκος και άρα δεν έχει δικαίωμα να διαμένει στην Ελλάδα. Ο ρατσισμός που υιοθετεί η Χρυσή Αυγή βασίζεται περισσότερο στην παραδοσιακή βιολογική διάστασή του, στη βάση της ανωτερότητας της ελληνικής φυλής. Η αναφορά στην βιολογική ομοιογένεια του ελληνικού πληθυσμού, συναντάται στην νεοναζιστική ιδεολογία, της πρώτης διακήρυξης της οργάνωσης και η οποία, επίσημα και διακηρυκτικά πλέον απορρίπτεται, από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 (Ellinas, 2013, σ. 7). Ωστόσο, παρατηρείται ότι στοιχεία της νεοναζιστικής ιδεολογίας επιβίωσαν στον λόγο της, παρά τη φαινομενική απόρριψή της. Ο εθνοκεντρικός μύθος της Ελλάδας, βλέπουμε ότι επαναλαμβάνεται ως μοτίβο προπαγάνδας, ο οποίος μέσα από την εξάπλωση της εθνικιστικής ιδεολογίας, θα πάρει σάρκα και οστά ως η παλλιγενεσία ενός νέου, ηθικού, πνευματικού και κοινωνικού πλέγματος αξιών. Εδώ οι αξίες εννοούνται και ως νόμοι ή κανόνες, καθώς η πλήρης ταύτιση της ατομικής και συλλογικής ζωής, ταυτόχρονα με την ταύτιση έθνους και κράτους, δηλώνουν υπόρρητα τα στενά έως και ανύπαρκτα περιθώρια ανάπτυξης συλλογικών και ατομικών ταυτοτήτων, σύμφωνα με τις δημοκρατικές αξίες του σύγχρονου ευρωπαϊκού νομικού και πολιτικού πολιτισμού και τις αρχές του Διαφωτισμού. Ακόμα, η συνολική κατηγορία του πολιτικού συστήματος, ως υπαίτιου της σημερινής κατάστασης στην οποία έχει περιέλθει το “Έθνος”, παράλληλα με την αντικομμουνιστική και αντισημιτική του στάση (Χρυσή Αυγή, 2018), καθιστά τη σύνδεση με την ναζιστική ιδεολογία, πρόδηλη. Ενδεικτικά, οι συνεχείς κατηγορίες του αρχηγού της Χρυσής Αυγής Ν.Γ. Μιχαολιάκου, κατά της αποκαλούμενης κατά τον ίδιο, “ψευδοδημοκρατίας” (Μιχαολιάκος, 2012), δείχνουν την θέση του κόμματος απέναντι στον κοινοβουλευτισμό της Ελληνικής Δημοκρατίας, ενώ αποδεικνύει ότι η επίσημη αποκήρυξη της ναζιστικής ιδεολογίας από το κόμμα, επήλθε μόνο σε επικοινωνιακό επίπεδο, αναγκαία συνθήκη για την ανάπτυξη της πολιτικής της δράσης. Ωστόσο, η παραπάνω παρατήρηση επιβεβαιώνεται και από την στρατηγική του βίαιου ακτιβισμού που υιοθέτησε η οργάνωση, με πολυάριθμες αλλά και ποιοτικά αναβαθμισμένες, έως και δολοφονικές επιθέσεις σε γειτονιές της Αθήνας, απέναντι στους ανεγνωσμένους εχθρούς της, αλλά και τους πολιτικούς και κοινωνικούς ανταγωνιστές της.

Σε οικονομικό επίπεδο, οι διακηρύξεις του κόμματος διακατέχονται από ένα φαινομενικά αντι-πλουτοκρατικό μήνυμα, σε μια περίοδο που, όπως είδαμε και με την περίπτωση του ΛΑ.Ο.Σ., η τάση υποστήριξης των χαμηλότερων λαϊκών στρωμάτων είναι

κυρίαρχη. Δανείζοντας τη συγκεκριμένη ανάγνωση από τον κατεξοχήν πολιτικό της αντίπαλο, την ευρύτερη αριστερά, που διαχρονικά επενδύει στην σύγκρουση του κεφαλαίου με τον κόσμο της εργασίας, στη βάση της υπεράσπισης των εκμεταλλεζόμενων, η Χρυσή Αυγή την πλαισιώνει με διαφορετικά στοιχεία (Ellinas, 2013, σ. 8-9). Σύμφωνα με τις επίσημες πολιτικές θέσεις του κόμματος, κατηγορεί το διεθνές κεφάλαιο επειδή υπονομεύει την παραγωγική ικανότητα της χώρας, θέτοντας εμπόδια στην εσωτερική παραγωγική ανασυγκρότηση της. Η προώθηση προϊόντων εισαγωγής που υποτιμούν τα αντίστοιχα ελληνικά, λόγω της χαμηλής και ανταγωνιστικής τιμής των πρώτων, θεωρούνται για την ίδια ως αιτία της εθνικής αποανάπτυξης και περαιτέρω διεθνούς κινητικότητας του κεφαλαίου (Χρυσή Αυγή, 2012). Παρ'όλα αυτά, η υποστήριξη των αποκλειστικά γηγενών εργαζομένων, στο πλαίσιο του προνοιακού σοβινισμού, οριοθετείται μόνο απέναντι στο διεθνές κεφάλαιο, υποστηρίζοντας το αντίστοιχο εγχώριο κεφάλαιο και τα συμφέροντά του, στο πλαίσιο της πρόσδεσης των συμφερόντων των ελλήνων εργαζομένων σε αυτό, καθώς όπως θεωρεί, η ανάπτυξη του ελληνικού κεφαλαίου θα δημιουργήσει της συνθήκες ευημερίας των τελευταίων. Επομένως, παρατηρείται μια φαινομενικά υποστηρικτική στάση της Χρυσής Αυγής απέναντι στους έλληνες εργαζομένους, η οποία ωστόσο δεν βλέπει καμία σύγκρουση ανάμεσα στα συμφέροντα του εγχώριου κεφαλαίου με τον κόσμο της εργασίας. Περισσότερα, πέρα από τις επίσημες πολιτικές θέσεις της, σχετικά με την τοποθέτηση της απέναντι στο οικονομικό ζήτημα, σε μια περίοδο μεγάλων οικονομικών ανακατατάξεων και αναδιάρθρωσης της εργασίας, θα εντοπίσουμε στα δύο πεδία έρευνας, τα οποία θα αποκαλύψουν την πραγματική της θέση, πέρα από την αναγκαία επικοινωνιακή προσαρμογή της στο πολιτικό περιβάλλον, σε μια φαινομενική υπεράσπιση των λαϊκών στρωμάτων.

Οργάνωση

Η οργανωτική διάσταση της Χρυσής Αυγής, αποτελεί ιδιαίτερα κρίσιμο ζήτημα για την έρευνα του φαινομένου. Η προσωποπαγής ηγεσία, η ισχύς της οποίας δεν αμφισβητείται (Ψαρράς, 2012, σ. 57), συμπληρωματικά με μια αυστηρά ιεραρχική δομή της εσωτερικής της οργάνωσης, από την αρχηγία, έως και τη βάση του κόμματος, αποτελούν τη ραχοκοκκαλιά των παράλληλων στρατηγικών που αναπτύσσονται στα διαφορετικά πεδία της πολιτικής της δράσης. Το πρώτο καταστατικό της οργάνωσης, το οποίο συντάσσεται από τον αρχηγό της Ν.Γ. Μιχαολιάκο το 1987 (Ψαρράς, 2012, σ. 61), περιγράφει τον διαχωρισμό της πολιτικής έκφρασης της οργάνωσης, δηλαδή εκείνη του Λαϊκού Συνδέσμου, η οποία είναι επιφορτισμένη με τη διεξαγωγή του πολιτικού της αγώνα στην Ελλάδα, από την ευρύτερη επιχειρούμενη κίνηση πολιτιστικής αναδιαμόρφωσης του ευρωπαϊκού πολιτισμού, σύμφωνα με τις αρχές της βιοθεωρίας του εθνικοσοσιαλισμού (Ψαρράς, 2012, σ. 56). Σύμφωνα με το ίδιο καταστατικό της οργάνωσης, η περιγραφή της ιεραρχίας της ταυτίζεται πλήρως με την αυστηρή ιεραρχία μιας παραστρατιωτικής δομής, με τον αρχηγό και γενικό γραμματέα της

Ν.Γ. Μιχαλολιάκο να κατέχει τον απόλυτο έλεγχο του κόμματος και της εσωτερικής οργάνωσής του (Ellinas, 2013, σ.10). Παρ' όλες τις αναδιαμορφώσεις και επικαιροποιήσεις του καταστατικού της, η εξουσία του αρχηγού της δεν αμφισβητήθηκε σε καμία περίπτωση. Ο αρχηγός έχει την απόλυτη πρωτοβουλία επιλογών, όσον αφορά την χάραξη της πολιτικής στρατηγικής, την ιδεολογική κατεύθυνση, μέχρι και την επιλογή των υποψηφίων και των μελών της κεντρικής επιτροπής του κόμματος. Αν και η κλειστή οργανωτική υφή του κόμματος, δίνει την αίσθηση μιας μεγάλης απόστασης του αρχηγού του με τη βάση, ωστόσο, αναπτύσσεται μια στρατηγική προσεταιρισμού και περαιτέρω εμπλοκής της βάσης στην οργάνωση, δίνοντας βάρος στην σύσταση τοπικών γραφείων σε περιφερειακό επίπεδο. Έτσι, βλέπουμε να αναπτύσσεται ένα κόμμα, η εσωτερική οργάνωση του οποίου είναι αυστηρά ιεραρχημένη, στη βάση της υιοθέτησης και υπεράσπισης των πολιτικών αποφάσεων που λαμβάνονται από τον αρχηγό της. Παράλληλα, το μοντέλο των τοπικών προπυργίων του κόμματος, που όπως θα δούμε του επέτρεψε την μετέπειτα εξάπλωσή του σε περιφερειακό επίπεδο, εφαρμόστηκε με μια εξίσου αυστηρά ιεραρχημένη δομή, οι δράσεις και οι στρατηγικές των οποίων πηγάζουν από επιλογές του αρχηγού και του στενού του πολιτικού κύκλου εμπιστοσύνης. Οι τοπικές ομάδες της Χρυσής Αυγής, προσομοιάζουν πολύ στο μοντέλων του ταγμάτων εφόδου του ναζιστικού κόμματος NSDAP. Η απουσία δημοκρατικών διαδικασιών, τόσο σε επίπεδο λήψης αποφάσεων, όσο και σε επίπεδο πολιτικής και ιδεολογικής αντιπαράθεσης για την παραγωγή των πολιτικών θέσεων του κόμματος (Ellinas, 2015, σ. 6), παραμερίζει μεν τη βάση του κόμματος, ωστόσο θεωρείται αναγκαία για την διεξαγωγή τοπικών και περιφερειακών εκστρατειών για την διεξαγωγή του πολιτικού της αγώνα, γεγονός που θα δούμε και μέσα από τον τύπο δράσης που υιοθετεί.

Δράση

Η δράση της Χρυσής Αυγής, καθ' όλη την περίοδο που ερευνούμε, χαρακτηρίζεται από δύο διακριτές πλευρές (Dinas- Georgiadou- Konstantinidis- Rori, 2013, σ. 6). Από τη μια, το εθνικιστικό αφήγημα αρωγής και προστασίας αποκλειστικά του γηγενούς πληθυσμού, εφαρμόστηκε με το μοντέλο συλλογικών δράσεων σε τοπικό επίπεδο, με την δωρεάν παροχή διαφόρων αγαθών και υπηρεσιών στους έλληνες πολίτες. Από την άλλη, ένας έντονα βίαιος και επιθετικός χαρακτήρας δράσεων τέθηκε σε εφαρμογή, τόσο απέναντι στον εξωτερικό εχθρό, τους γειτονικούς λαούς με άλλη θρησκεία και τους μετανάστες, όσο και στους εσωτερικούς εχθρούς, δηλαδή τους πολιτικούς αντιπάλους, ξεπερνώντας τα όρια της νόμιμης πολιτικής δράσης, στο πλαίσιο της ναζιστικής θεωρίας, η οποία υποστηρίζει ότι υπεράνω όλων είναι το συμφέρον της φυλής και του έθνους, στο όνομα των οποίων οι νόμοι του κράτους πρέπει να κάμπτονται (Ψαρράς, 2012, σ. 93). Προχωρώντας στην εξέταση της δράσης της Χρυσής Αυγής σε τοπικό επίπεδο, οι αντιδημοκρατικές αξιώσεις αποκλεισμού κοινωνικών ομάδων από την δημόσια σφαίρα και την κρατική πρόνοια, παράλληλα με την

στενή σύνδεση με κομμάτια της ελίτ και με κρατικούς μηχανισμούς, όπως η αστυνομία και τα τοπικά επιχειρηματικά συμφέροντα, τόσο για την απολαβή κινητοποιητικών πόρων, όσο και για την κοινωνική νομιμοποίηση τους (Kotronaki, 2018, σ. 916), αποτελούν τα καθοριστικά γνωρίσματα αντικινηματικής δραστηριότητας, η οποία αναπτύχθηκε παράλληλα και σε ανταγωνισμό με τον κύκλο διαμαρτυρίας 2008-2016, ενάντια στις πολιτικές λιτότητας και τις συνέπειες τους σε μια σειρά κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών ζητημάτων. Ο συγκεκριμένος κύκλος διαμαρτυρίας υιοθέτησε συμπεριληπτικό προταγματικό πλαίσιο για τις μεταναστευτικές ομάδες, σε αντίθεση με τη Χρυσή Αυγή, η οποία επιδόθηκε σε αντιμεταναστευτικές κινητοποιήσεις (Dinas- Georgiadou- Konstantinidis- Rori, 2013, σ. 7), με βίαιο και, πολλές φορές, δολοφονικό χαρακτήρα.

1.2 Ο ελληνικός εθνικισμός και η κυρίαρχη εθνική ιδεολογία

Οι ερμηνείες ανόδου του φαινομένου της ακροδεξιάς στην Ευρώπη δημιούργησαν ένα ιδιαιτέρως παραγωγικό πεδίο αντιπαράθεσης, το οποίο, εξαιτίας της διαφορετικότητας των επιμέρους φαινομένων, βοήθησε στη δημοσίευση ολοένα και πιο εύρωστων θεωρητικών επεξεργασιών του. Ωστόσο, η εξαγωγή συμπερασμάτων, και η αναγωγή επίμέρους φαινομένων και συνθηκών ως κρίσιμες, δημιούργησε εμπειρικούς αναγωγισμούς. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το ρεύμα της βιβλιογραφίας (Kitschelt, 1995, σ. 52-54) (Ignazi, 2003, σ. 196) (Ellinas, 2010, σ. 38) που απέδιδε στη κοινή και πρόσφατη εμπειρία των δικτατορικών καθεστώτων στον Ευρωπαϊκό Νότο, την καταγγελία των κοινωνιών του και του συνόλου του ιδεολογικοπολιτικού τους φάσματος, απέναντι στην ακροδεξιά και τα απολυταρχικά καθεστάτα, και την συνεπαγόμενη αδυναμία συγκρότησης και ανόδου ακροδεξιών πόλων σε Ισπανία, Πορτογαλία, Ιταλία και Ελλάδα. Ωστόσο, μπορούμε να πούμε με σιγουριά, τουλάχιστον για την ελληνική περίπτωση, ότι ο ελληνικός εθνικιστικός λόγος, όχι μόνο επιβίωσε, αλλά υπήρξε εγγενές στοιχείο της κυρίαρχης εθνικής ιδεολογίας σε μερικά σημαντικά πολιτικά ζητήματα, όπως το μεταναστευτικό και η οικονομική κρίση. Για αυτό το λόγο, δεν θα επιχειρήσουμε μια σταθερή και μονόπλευρη θέαση της δομής του πολιτικού περιβάλλοντος, συνάγοντας νόμους μονόπλευρης αιτιακής απόδοσης του φαινομένου που στην καλύτερη περίπτωση, έτυχαν εφαρμογής μόνο στο πεδίο που ερευνούμε. Αντιθέτως, θέτουμε σε έλεγχο τις μακροχρόνιες και παράλληλες διαδικασίες που υποδεικνύονται από την εμπειρία του πεδίου και από την ενδεδειγμένη βιβλιογραφία, θα επιχειρήσουμε να αποδόσουμε την εκλογική επιτυχία της Χρυσής Αυγής, όπως αυτή αποτυπώθηκε από το 2010 και μετά, εστιάζοντας στην προϋπάρχουσα διαμόρφωση του πολιτικού περιβάλλοντος, στις ευκαιρίες και στις απειλές που αναπτύχθηκαν εντός του, στη στρατηγική που ανέπτυξε, αλλά και όπως προαναφέρθηκε στην εισαγωγή, στις μακροχρόνιες πολιτικές διαδικασίες που αναδιαμόρφωσαν το πεδίο για μια ανάδυση του φαινομένου σε τοπικό και σε εθνικό επίπεδο, με διευρυμένες πιθανότητες επιτυχίας.

Ο συσχετισμός της ελληνικής ακροδεξιάς και του εθνικιστικού λόγου, που αναπτύχθηκε και πλαισίωσε μια σειρά κεντρικών πολιτικών ζητημάτων, θα ελεγχθεί ως ενδεχόμενη, ιδιαίτερα σημαντική, διαδικασία επιτυχίας της Χρυσής Αυγής. Εστιάζοντας στις μακροχρόνιες πολιτικές διαδικασίες διαμόρφωσης του πολιτικού περιβάλλοντος, οι οποίες αποτελούν κρίσιμους παράγοντες επιτυχίας ή αποτυχίας δέσμευσης των απαραίτητων υλικών και συμβολικών πόρων, ώστε να καταστεί ορατή η ακροδεξιά, θα προσεγγίσουμε την αρχή του νήματος, χαρτογραφώντας τη διαδικασία που αποτέλεσε τομή στην επιβίωση του ευρύτερου ελληνικού ακροδεξιού χώρου και των κατακερματισμένων οργανώσεών του. Η διαδικασία αυτή δεν είναι άλλη από την προγενέστερη επιβίωση του εθνικιστικού λόγου και

διάσπαρτων, εγγεγραμμένων στην πολιτική κουλτούρα, στοιχείων του, επηρεάζοντας μια σειρά από ζητήματα που ανέκυψαν.

Η ακροδεξιά πολιτική μετατόπιση σε επίπεδο αντιμετώπισης διαφόρων κυρίαρχων πολιτικών ζητημάτων μπόρεσε να πραγματοποιηθεί και μέσα από την υιοθέτηση της ατζέντας της ακροδεξιάς και από ευρύτερες, ετερόκλητες πολιτικές δυνάμεις, διαδικασία η οποία είχε ως συνέπεια μια προγενέστερη εξοικείωση του εκλογικού κοινού, τόσο με τον συνεκτικό και διακριτό εθνικιστικό και ακροδεξιό λόγο, όσο και με επι μέρους διάσπαρτα χαρακτηριστικά του. Η ακροδεξιά επιρροή που ασκήθηκε σε ζητήματα όπως εκείνα της ασφάλειας και της μεταναστευτικής πολιτικής, δεν πρέπει να ειπωθεί ως μια διαδικασία επιτυχούς πλαισίωσης, η οποία αναλήφθηκε αποκλειστικά από τα ακροδεξιά μορφώματα. Οι κυβερνητικές πολιτικές απέναντι σε αυτά τα ζητήματα, οι οποίες θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν αυταρχικές, όπως για παράδειγμα, το μπλοκάρισμα της διαδικασίας νομιμοποίησης μεταναστών, η σταθερή καταπίεση και παρανομοποίηση, ο εγκλωβισμός τους σε μια κατάσταση θεσμικά αόρατη, η οποία είχε και εξακολουθεί να έχει, ως συνέπεια τον χωροταξικό, κοινωνικό, αλλά και θεσμικό αποκλεισμό τους, από βασικά κοινωνικά, πολιτικά και εν τέλει, ανθρώπινα δικαιώματα, αποτελεί μια διαδικασία η οποία είναι αλληλοτροφοδοτούμενη με τον κοινωνικό αποκλεισμό και τη συνεπαγόμενη διαμόρφωση ενός ξενοφοβικού και εν δυνάμει, ρατσιστικού αφηγήματος. Δεν μπορούμε να αποφύγουμε το συσχετισμό της, ηθελήμενα, ημιτελούς και ατελέσφορης θεσμικής μεταναστευτικής πολιτικής του ελληνικού κράτους, με την τροφοδότηση του αποκλεισμού μεταναστευτικών ομάδων, από την δημόσια σφαίρα και τα βασικά κοινωνικά και πολιτικά δικαιώματα, και κατ' επέκταση την απομάκρυνση από την ορατότητα και την ενδεχόμενη κοινωνική ενσωμάτωσή τους. Ως εκ τούτου, η οπτική της εθνικής ιδεολογίας και των επι μέρους στοιχείων της, των στρατηγικών και των τακτικών που την διαμορφώνουν, σε ένα μέσο επίπεδο, μετατοπίζει την εστίαση στην κατασκευασμένη κοινωνικοπολιτική πραγματικότητα και τους διαμεσολαβητές των πολιτικών μηνυμάτων, συνδέοντας μακρο-ιστορικές εξελίξεις, με το μικρο- επίπεδο και την ανάλυση των ατομικών συμπεριφορών (Διαμαντούρος, 2000, σ. 24-27), καθιστώντας κατανοητά τα σύνολα μεμονωμένων στοιχείων που προκύπτουν από διάφορες δειγματοληπτικές έρευνες και μελετώντας εν τέλει, το χώρο μεταξύ των δύο επιπέδων, εκείνον της διαμεσολάβησης και πλαισίωσης των κεντρικών πολιτικών ζητημάτων, από τα κόμματα, τις οργανώσεις και τους υπόλοιπους δρώντες προς δέσμευση κρίσιμων υλικών πόρων υποστήριξης. Όπως αναφέρει ο Διαμαντούρος στην επεξήγηση της χρησιμότητας της συγκεκριμένης εστίασης στην διαρκώς διαμορφούμενη πολιτική κουλτούρα:

“Η σημασία που αποδίδεται στην ανθρώπινη δράση για την πληρέστερη και πιο εκλεπτυσμένη κατανόηση της κουλτούρας, τείνει με τη σειρά της, να τονίσει τον αυξημένο ρόλο της αβεβαιότητας σε ό,τι αφορά τα αποτελέσματα ή τις συνέπειες της δράσης ως παράγοντα που

συνδέεται με τους ποικίλους και συχνά αντιφατικούς μηχανισμούς και λόγους (discourses), μέσω των οποίων η κοινωνική πραγματικότητα γίνεται αντικείμενο κατασκευής και επαναδιαπραγμάτευσης στο πέρασμα του χρόνου” (Διαμαντούρος, 2000, σ. 28).

Η σύλληψη αυτής της δυναμικής πλευράς της πολιτικής κουλτούρας και της κυρίαρχης εθνικής ιδεολογίας, ως η δομή εκείνη, εντός της οποίας δημιουργούνται και αναπτύσσονται οι διάφορες πρακτικές κατασκευής, αναδιαμόρφωσης και πλαισίωσης της κοινωνικής πραγματικότητας και των εργαλείων ανάλυσής της, μας επιτρέπει να εστιάσουμε στα κρίσιμα γεγονότα τροφοδότησης και διάχυσης του εθνικιστικού λόγου. Έπειτα, θα προχωρήσουμε στη μελέτη της τοπικής εφαρμογής της ιδεολογίας του λαϊκού εθνικισμού, την οποία η Χρυσή Αυγή επισήμως υιοθέτησε στον Άγιο Παντελεήμονα και το Πέραμα, μεθοδολογία που μας παρέχει με τα απαραίτητα ευρήματα του χωροταξικά εφαρμοσμένου φαντασιακού της Χρυσής Αυγής, που σύμφωνα με την βιβλιογραφία που μελετά παρόμοια εθνικιστικά κινήματα (Nichols- Miller- Beaumont, 2013, σ. 96-97), αποτελούν προνομιακό πεδίο έρευνας των προγνωστικών και διαγνωστικών πλαισιώσεων των κεντρικών πολιτικών ζητημάτων, τα οποία διαμεσολαβούνται από τους δρώντες.

Ο ελληνικός εθνικισμός

Σε μια προσπάθεια εντοπισμού των πυρηνικών στοιχείων και μοτίβων, τα οποία δημιούργησαν τα διάφορα εθνικιστικά ρεύματα, εντοπίζεται το ιδεολόγημα αναλλοίωτης συνέχειας του σύγχρονου ελληνισμού με την αρχαιότητα (Φραγκουδάκη, 2013, σ. 154), ως το πυρηνικό στοιχείο της κυρίαρχης εθνικής ιδεολογίας, από την σύσταση του ελληνικού κράτους στα μέσα του 19^{ου} αιώνα. Το παραπάνω ιδεολόγημα διακηρύσσει την συνέχεια του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού με το νέο ελληνικό κράτος της εθνικής παλιγγενεσίας από το 1821 και έπειτα (Δερτιλής, 2004, σ. 4), διαδικασία η οποία σύμφωνα με το αλυτρωτικό στοιχείο του ελληνικού εθνικισμού, έχει μείνει μετέωρη, καθώς πολλά εδάφη στα οποία αναπτύχθηκε ο ελληνικός πολιτισμός δεν έχουν προσαρτηθεί από το ελληνικό κράτος. Η απόλυτη ταύτιση του σύγχρονου ελληνικού κράτους με τον αρχαίο πολιτισμό αποτελεί την ιστορική αναγκαιότητα για τον ελληνικό εθνικιστικό λόγο, ο οποίος ανασυντάσσεται διαρκώς γύρω από ζητήματα που αφορούν την παραπάνω ανολοκλήρωτη διαδικασία, στη βάση του αλυτρωτισμού, αλλά και της φαινομενικά πολιτισμικής υπεροχής των Ελλήνων (Δερτιλής, 2004, σ. 5). Παράλληλα, ο ευρωκεντρισμός (Φραγκουδάκη, 2013, σ. 154-158), ως η εξύμνηση της πολιτισμικής ανωτερότητας της Ευρώπης, εξαιτίας της στρατηγικής πρόσδεσης των συμφερόντων του ελληνικού κράτους σε αυτή, έναντι της οπισθοδρομικής και υπανάπτυκτης Ανατολής, αποτελεί ένα ακόμα εθνικιστικό στοιχείο που διακυρήσσει το ασυμβίβαστο με την Ανατολή τροφοδοτώντας την πολιτισμική και θρησκευτική σύγκρουση με την τελευταία, στη βάση ενός αμυντικού εθνικισμού επιβίωσης του ευρωπαϊκού πολιτισμού και, κατ'έκταση, του ελληνικού πολιτισμού και του ελληνικού κράτους

(Διαμαντούρος, 2000, σ.48). Ο θρησκευτικός χαρακτήρας της ελληνικής εθνικής ταυτότητας, εκείνος δηλαδή του ορθόδοξου χριστιανισμού, ως μια αδιαίρετη ταυτότητα, τροφοδότησε το παραπάνω αφήγημα του ασυμβίβαστου με την μουσουλμανική Ανατολή. Οι στενές σχέσεις Κράτους- Εκκλησίας και οι καθημερινές εδραιωμένες θρησκευτικές πρακτικές, τις οποίες υπερασπίζονται στο σύνολό τους, πολιτικές δυνάμεις σχεδόν από όλο το ιδεολογικό φάσμα, παράλληλα με τη καταγεγραμμένη εμπειρία της αμφίδρομης υποστήριξης του ελληνικού εθνικισμού και των πολιτικών εκφραστών του, με μια ισχυρή μερίδα κληρικών, σκιαγραφούν το μοτίβο συσχετισμού των δύο φαινομένων, το οποίο συγκροτείται στη βάση της αντιμετώπισης του ανθελληνισμού, ο οποίος ορίζεται ανάλογα με την εκάστοτε ανεγνωσμένη απειλή, είτε ως η άρνηση της ελληνικής εθνικής ταυτότητας και των κυρίαρχων εμπεδομένων χαρακτηριστικών του, είτε ως η απαλλαγή της θρησκευτικής ιδιότητας της, είτε ως οτιδήποτε μπορεί να αποτελέσει απειλή στο υπάρχον διαμορφωμένο προφίλ της ελληνικής ταυτότητας, ως το σύνολο των εγγεγραμμένων φαντασιακών αξιών του ελληνικού εθνικισμού.

Επομένως, ένα βασικό στοιχείο του ελληνικού εθνικισμού αποτελεί, η εθνική ομοιογένεια που προωθεί, ως το φαντασιακό της ενότητας και απόλυτης ταύτισης του έθνους των ελλήνων και του ελληνικού κράτους, αλλά και της συνέχειας της ελληνικής φυλής από τα αρχαία χρόνια. Η ομοιογένεια των γηγενών, στη βάση της κοινής ελληνικής καταγωγής και των στοιχείων της ελληνικής ταυτότητας τροφοδοτεί την όποια ριζοσπαστικοποίηση του παραπάνω αφηγήματος, η οποία βρίσκει εύκολα ότα σε μια ευνοϊκά διαμορφωμένη δομή, η οποία τονίζει διαρκώς την υπεροχή της ελληνικής ταυτότητας. Βλέπουμε έτσι, τον ευρωκεντρισμό, να προωθείται εξαιτίας, τόσο της πρόσδεσης των συμφερόντων του ελληνικού κράτους στη δύση, των εισαγόμενων σε αυτό, δυτικών θεσμών, και του πολιτισμικού τους εποικοδομήματος (Διαμαντούρος, 2000, σ.38), όσο και της γεωπολιτικής και ιστορικά διαμορφωμένης κατάστασης της ανατολικής Μεσογείου, η οποία καθ' όλη τη διάρκεια της σύγχρονης ιστορίας της, καθορίστηκε από πολεμικά επεισόδια και την σύγκρουση της Δύσης με την Ανατολή. Ωστόσο, ο εθνοκεντρισμός, αποτέλεσε εξίσου πεδίο ανάπτυξης της κυρίαρχης εθνικής κουλτούρας, στη βάση της διατήρησης προκαπιταλιστικών δομών, που θεωρήθηκαν προϊόντα της βυζαντινής ιστορίας, όπως ο θεσμός της Εκκλησίας και πτυχών του δικαίου που συνδέονται με την αρχαία ελληνική ιστορία, διαμορφώνοντας τον πολιτισμικό δυισμό, που ο Νικηφόρος Διαμαντούρος πραγματεύεται. Το παράδοξο στην συγκεκριμένη, κατά τα άλλα, πλήρως φυσιολογική διαδικασία συνύπαρξης και ανταγωνισμού νεωτερικών και παραδοσιακών στοιχείων, στη βάση της αέναης σύγκρουσης και εξέλιξης της πολιτισμικής διάστασης των κοινωνιών, έγκειται στην επένδυση του εθνικιστικού λόγου, τόσο στο εθνοκεντρικό στοιχείο, όσο και στο ευρωκεντρικό. Η παραπάνω υπόθεση θα επιβεβαιωθεί και μέσα από την εξέταση των κυρίαρχων κοινωνικοπολιτικών γεγονότων εθνικιστικής έξαρσης.

Από αυτή την οπτική, γίνεται σαφές ότι ο εθνικιστικός ακροδεξιός λόγος, δεν αποτελεί εξωγενή παράγοντα στην σύσταση και εξέλιξη της κυρίαρχης εθνικής ιδεολογίας. Αντιθέτως, συγκροτείται στη βάση των αντιφάσεων της, επιχειρώντας μια περαιτέρω ριζοσπαστικοποίηση της, η οποία οφείλεται και στην συστηματική καλλιέργεια εθνοκεντρικών και ευρωκεντρικών αφηγήσεων της Ιστορίας. Η παραπάνω παραδοχή, θα επιβεβαιωθεί μέσα από την καταγραφή ευρύτερων πολιτικών γεγονότων τα οποία εκκίνησαν από θέσεις της κυρίαρχης εθνικής ιδεολογίας και πήραν σταδιακά τον χαρακτήρα εθνικιστικής έξαρσης, κατά τη διάρκεια των δεκαετιών του 1990 και του 2000, οι οποίες αποτέλεσαν ορόσημο στην ανάδειξη ζητημάτων εθνικής ταυτότητας, στην ελληνική περίπτωση, αλλά και της αναδυόμενης πολιτικής ευκαιρίας για ακροδεξιά δράση, η οποία τροφοδοτήθηκε από την ευνοϊκά διαμορφωμένη, για την ατζέντα και την ιδεολογία της, δομή του πολιτικού περιβάλλοντος.

1.2.1 Πολιτικά γεγονότα εθνικιστικής έξαρσης

Το συγκεκριμένο υποκεφάλαιο, αναγκαίο στάδιο διερεύνησης της διεισδυτικότητας του ελληνικού εθνικισμού στην κυρίαρχη εθνική ιδεολογία, θα αποπειραθεί να εστιάσει στα κεντρικά πολιτικά γεγονότα που έλαβαν εθνικιστικό χαρακτήρα, από την δεκαετία του 1990 και μετά, δεκαετία στην οποία τα ζητήματα εθνικής ταυτότητας απολάμβαναν ιδιαίτερης προβολής (Ellinas, 2010, σ. 126), αναγνωρίζοντας στον ευρύτερο πολιτικό χώρο της ακροδεξιάς, όσο και του νεοιδρυθέντος κόμματος της Χρυσής Αυγής, ένα προνομιακό πεδίο για να ξεδιπλώσουν τον πολιτικό τους λόγο. Τα γεγονότα στα οποία, η ευρύτερη ακροδεξιά κατάφερε να κεφαλαιοποιήσει πολιτικά και να καταστεί ορατή πολιτική δύναμη είναι πολυάριθμα και εξίσου σημαντικά προς διερεύνηση. Η έρευνα θα σταθεί σε εκείνα τα οποία ο ελληνικός εθνικισμός αναδύθηκε σε εθνικό επίπεδο, κυρίαρχισε στα συγκεκριμένα πολιτικά γεγονότα, με τρόπο διακριτό και εκείνα στα οποία, συγκεκριμένα η Χρυσή Αυγή, βγήκε στο προσκήνιο.

Μακεδονικά συλλαλητήρια

Στα συλλαλητήρια για το Μακεδονικό ζήτημα ονοματοδοσίας το 1992, το οποίο αποτέλεσε διεθνές πολιτικό και διπλωματικό ζήτημα, η Χρυσή Αυγή έγινε γνωστή σε εθνικό επίπεδο. Η θέση της οργάνωσης απέναντι στο ζήτημα υπήρξε αμιγώς εθνικιστική. Το πολιτικό της πρόταγμα δεν συμβιβάστηκε με τίποτα λιγότερο από μια στρατιωτική επέμβαση στην τότε ΠΓΔΜ, βλέποντας στον διαμελισμό της Γιουγκοσλαβίας και στην ελληνική μειονότητα στη γείτονα χώρα, την ευκαιρία για ανάληψη δράσης με σκοπό τη προσάρτησή της από το ελληνικό κράτος. Η διαμάχη που είχε ξεσπάσει εξαιτίας της διάσπασης της Γιουγκοσλαβίας και της διακήρυξης της ανεξαρτησίας ενός πρώην Γιουγκοσλαβικού κομματιού, η οποία υποστηρίχθηκε διεθνώς από πολλά κράτη μεταξύ των οποίων και οι

Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, υπήρξε η αφορμή για την ανάδυση εθνικιστικών τάσεων σε πολλά από τα βαλκανικά κράτη. Η πρόθεση του κρατιδίου να προσδιοριστεί γεωγραφικά και ιστορικά ως η δημοκρατία της Μακεδονίας υπήρξε αιτία πολέμου από διάφορες πολιτικές δυνάμεις από όλο το φάσμα της ελληνικής πολιτικής. Για την κυρίαρχη ελληνική ιδεολογία, η ενδεχόμενη αναγνώριση του δικαιώματος του αυτοπροσδιορισμού στο μικρό αυτό κράτος, αποτελούσε εκχώρηση ενός κομματιού της εθνικής κυριαρχίας, εθνική μειοδοσία και ιστορική παραχάραξη του ανιστόρητου ιδεολογήματος της αποκλειστικά ελληνικής μακεδονίας. Το παραπάνω αφήγημα, εκτός από ιστορικά ανακριβές, εξαιτίας του κατακερματισμού του μακεδονικού χώρου σε πολλά κράτη, αποτελεί μια εθνικιστική ανάγνωση της ιστορίας, η οποία εκκίνησε από την επίσημη θέση της ελληνικής κυβέρνησης που αφορούσε το ζήτημα της εθνικής ιδιοκτησίας του όρου Μακεδονία, τόσο σε πολιτιστικό, όσο και σε ιστορικό επίπεδο (Ellinas, 2010, σ. 143), και προωθήθηκε μέχρι και την πιθανότητα στρατιωτικής επέμβασης και κατάκτησής του, μέσα από το σύνθημα “Σύνορα με τη Σερβία”, όπως αυτό εκφράστηκε στα μαζικά μακεδονικά συλλαλητήρια. Η πρωτοφανής και ευρεία πολιτική και κοινωνική υποστήριξη που έτυχαν τα συγκεκριμένα συλλαλητήρια, σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη, αποτέλεσε εφελκυστήρα στην παρουσία, τη δράση, αλλά και την κεφαλαιοποίηση του δεξιού εξτρεμιστικού πόλου στην παραπάνω επιθετικά εθνικιστική ρητορική, η οποία, όπως είδαμε, δεν υποστηρίχθηκε μόνο από την Χρυσή Αυγή. Η μάχη των διάφορων ακροδεξιών, και μη, πόλων για τη δέσμευση του ευρύτερου εθνικιστικού ακροατηρίου που πλαισίωσε τα μακεδονικά συλλαλητήρια, διαμόρφωσε νέες πολιτικές δυνάμεις, αναδιαμόρφωσε παλαιότερες, ενώ υπήρξε και η πολιτική ευκαιρία για την ανάδειξη μερικών εξτρεμιστικών και βίαιων ακροδεξιών οργανώσεων, όπως η Χρυσή Αυγή. Η δυναμική παρουσία οργανωμένων μελών της Χρυσής Αυγής, κατά τη διάρκεια των συλλαλητηρίων, υπήρξε η ευκαιρία για την προβολή της βίαιης δράσης της σε εθνικό επίπεδο. Το εθνικιστικό συλλαλητήριο της 10^{ης} Δεκεμβρίου 1992 ξεπέρασε το αίτημα της άρνησης της χρήσης του όρου μακεδονία, στο όνομα της γείτονος χώρας, καθώς τα συνθήματα που κυριάρχησαν αφορούσαν την αναγκαιότητα της στρατιωτικής επέμβασης και προσάρτησης της στο ελληνικό κράτος (Ψαρράς, 2012, σ. 65).

Παράλληλα, το συγκεκριμένο μαζικό συλλαλητήριο, του οποίου είχε προηγηθεί ένα εξίσου μαζικό στην Θεσσαλονίκη, στάθηκε η αφορμή για την ανάδειξη της βίαιης δράσης της Χρυσής Αυγής. Κατά τη διάρκεια της ημέρας, οι επιθέσεις της εναντίων πολιτικών αντιπάλων υπήρξαν ιδιαίτερα βίαιες, ενώ προβλήθηκαν και σε εθνικό επίπεδο μέσω των μέσων μαζικής ενημέρωσης (Ψαρράς, 2012, σ. 65-67). Η Χρυσή Αυγή, βλέποντας τη συγκεκριμένη πολιτική στιγμή, ως την ιδανική συνθήκη ανάδυσης ενός λαϊκού εθνικιστικού κινήματος, επέδειξε την βίαιη δράση της, που την διακρίνει από τα υπόλοιπα ακροδεξιά και εθνικιστικά μορφώματα, στην ελληνική περίπτωση, καθώς διέκρινε την αποδοχή και

δημοφιλία από μεγάλα κομμάτια νεαρών ηλικιών που έλαβαν μέρος στα εθνικιστικά συλλαλητήρια (Κουσουμβρή, 2004, σ. 17). Ακόμη, πραγματοποίησε ένα πολιτικό άνοιγμα, στο συγκεκριμένο εθνικιστικό ακροατήριο, το οποίο διακατέχεται από υψηλά αισθήματα θρησκευτικότητας, το οποίο αποτυπώθηκε, όπως είδαμε, στην αλλαγή του καταστατικού της με την αποδοχή του ορθόδοξου χριστιανισμού. Λίγο αργότερα από την εθνικιστική έξαρση των μακεδονικών συλλαλητηρίων, η Χρυσή Αυγή επισημοποιεί την παρουσία της στο πολιτικό πεδίο ως πολιτικό κόμμα, ενώ αρχίζει να εκδίδει και εβδομαδιαία εφημερίδα. Ο συσχετισμός της παραπάνω αναδυόμενης πολιτικής ευκαιρίας για πολιτική δράση, με την ανάληψή της από την πλευρά της Χρυσής Αυγής, η οποία στην ευνοϊκά διαμορφωμένη συνθήκη των μακεδονικών συλλαλητηρίων, ανέγνωσε την ευκαιρία για την οργανωτική και πολιτική διεύρυνσή της, αποτελεί παραδοχή, τόσο των ερευνητών του φαινομένου, όσο και αποχωρήσαντων μελών της, οι οποίοι κατέγραψαν το πολιτικό κλίμα αλλά και τη στρατηγική που ανέπτυξε. Ο παραπάνω συσχετισμός, αποτυπώνεται και στην ιδεολογική μεταστροφή της Χρυσής Αυγής, η οποία στο αμέσως προηγούμενο ιδεολογικό της κείμενο το 1990 εξίσωνε τον μαρξισμό και τον φιλελευθερισμό, ως τα ιδεολογικά προκαλλύματα του ιουδαιοχριστιανισμού, ενώ υιοθετούσε τον εθνικοσοσιαλισμό, ως τον ιδεολογικό φορέα του παγανισμού (Ψαρράς, 2012, σ. 217-218). Αμέσως μετά την πολιτική ευκαιρία των μακεδονικών συλλαλητηρίων, τα οποία πλαισιώθηκαν με σχεδόν απόλυτη συμμετοχή της Εκκλησίας, οι θέσεις της Χρυσής Αυγής μεταβάλλονται σε τέτοιο σημείο, ώστε να υιοθετεί πλήρως την ταύτιση ελληνισμού με την Ορθόδοξη πίστη (Χρυσή Αυγή, 1990).

Ελληνοσερβική συμμαχία

Το αμέσως επόμενο κομβικό, για την έρευνα μας, πολιτικό γεγονός, αποτελεί η μακροχρόνια επίσημη συμμαχία Ελλάδας- Σερβίας, παράλληλα με μια ανεπίσημη στρατιωτική αρωγή του ελληνικού παρακράτους με το Σερβικό στρατό. Οι ρίζες της συγκεκριμένης συμμαχίας, πέρα από την κοινή θρησκευτική ταυτότητα του ορθόδοξου χριστιανισμού, απέναντι στην ανεγνωσμένη απειλή του μουσουλμανισμού των Βαλκανίων, στηρίχθηκε επίσημα και στο κοινό υλικό συμφέρον κατακερματισμού της τότε πρώην Γιουγκοσλαβικής δημοκρατίας της μακεδονίας, πλέον Βόρειας Μακεδονίας, μετά την διάλυση της Γιουγκοσλαβίας. Η συγκεκριμένη συμμαχία, εκτός από την επίσημη κυβερνητική στρατηγική των δύο κρατών, στο πλαίσιο ενίσχυσης των επίσημων εθνικιστικών θέσεων των δύο κρατών απέναντι στην Βόρεια Μακεδονία και τη Βοσνία, δημιούργησε και ανεπίσημους παραστρατιωτικούς δίαυλους αλληλουποστήριξης σε μετέπειτα πολεμικά επεισόδια, όπως εκείνο του πολέμου κατά της Βοσνίας, στον οποίο αποδεικνύεται η ενεργής εμπλοκή παραστρατιωτικής ομάδας ελλήνων εθελοντών που πρόσκεινται στη Χρυσή Αυγή και προέρχονταν από διάφορους βαθμούς του ελληνικού στρατού (Χρυσή Αυγή, 1995), τόσο

στη σφαγή και γενοκτονία 8000 αμάχων στη Σρεμπρένιτσα, όσο και σε υπόλοιπα πολεμικά επεισόδια της εθνοκάθαρσης που υποβλήθηκαν οι Βόσνιοι Μουσουλμάνοι.

Ωστόσο, το εύρος της ελληνικής υποστήριξης των Σέρβων εθνικιστών δεν εξαντλήθηκε στον ακροδεξιό και δεξιό εξτρεμιστικό χώρο. Η σαφής υποστήριξη της πλειοψηφίας, τόσο των πολιτικών χώρων, όσο και των μέσων μαζικής ενημέρωσης, στους Σερβοβόσνιους εθνικιστές και τον Σερβικό επεκτατικό εθνικισμό, ενάντια στους μουσουλμανικούς θήλακες των Βαλκανίων, δημιούργησε την τάση εξευγενισμού της παραστρατιωτικής δράσης της ελληνικής εθελοντικής φρουράς, η οποία συμμετείχε μεν σε εγκλήματα πολέμου, ωστόσο οι συνεντεύξεις της στον Τύπο και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης έκαναν λόγο για ηρωϊκή στάση και αυτοθυσία ελλήνων στο πλάι των ομόθρησκων αδελφών Σέρβων. Η σύσσωμη και με ελάχιστες αντιρρήσεις, αλληλεγγύη που επέδειξε το ελληνικό κράτος στο καθεστώς του Μιλόσεβιτς, επίσημα αλλά και ανεπίσημα, εναρμονίστηκε πλήρως με τις εθνικιστικές φωνές εντός του, αλλά και με την εξτρεμιστική δράση της Χρυσής Αυγής.

Αν λάβουμε υπόψη την παράλληλη διαδικασία σταθερής και συχνής προβολής των θέσεων της Χρυσής Αυγής μέσω του αρχηγού και γενικού γραμματέα της, Ν.Γ. Μιχαλολιάκο, στα τηλεοπτικά παράθυρα, για μια σειρά από εξωτερικά αλλά και εσωτερικά ζητήματα, όπως εκείνο των Ιμίων το 1996 και της έξαρσης της εγκληματικότητας, η οποία συνδέθηκε, είτε ρητά, είτε δια μέσου των γραμμών, με τη μαζική μετανάστευση Αλβανών της δεκαετίας του 1990, μπορούμε με ασφάλεια να πούμε, ότι ο εθνικιστικός λόγος, πλέον αποτελούσε έναν σοβαρό και υπολογίσιμο συνομιλητή, για την διαμόρφωση και τη πλαισίωση της κυρίαρχης πολιτικής ατζέντας διεθνών και γεωπολιτικών ζητημάτων. Το παραπάνω κρίσιμο ζήτημα εξοικείωσης του ευρύτερου ακροατηρίου με τον εθνικιστικό λόγο, θα μπορέσουμε να το δούμε και στο υποκεφάλαιο που μελετά την επιτυχία της ελληνικής ακροδεξιάς και μετέπειτα της Χρυσής Αυγής, αλλά και την ευνοϊκή προβολή των διαφόρων ακροδεξιών πόλων από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Στη παρούσα φάση θα μας απασχολήσει το επόμενο κομβικό γεγονός προετοιμασίας και διεξόδου του συνεκτικού εθνικιστικού λόγου στο προσκήνιο, σε εθνικό επίπεδο, που αφορά το ελληνοτουρκικό επεισόδιο και τη κρίση των Ιμίων το 1996.

Τμια

Η αμφισβήτηση της ελληνικής κυριαρχίας στο Αιγαίο Πέλαγος, από την πλευρά της Τουρκίας, κορυφώθηκε με το επεισόδιο της βραχονησίδας των Ιμίων το 1996, με την ένοπλη προετοιμασία και των δύο πλευρών, κατά την οποία 3 έλληνες αξιωματικοί που επέβαιναν σε ελικόπτερο έχασαν τη ζωή τους, λόγω κακοκαιρίας. Το συγκεκριμένο επεισόδιο τροφοδότησε τον εθνικιστικό λόγο εξίσου, και στις δύο πλευρές. Από την ελληνική πλευρά, η έκρηξη

παραπληροφόρησης σχετικά με τα πραγματικά αίτια θανάτου των 3 αξιωματικών, η οποία δεν έμεινε μακριά από τον ελληνικό τύπο και την τηλεόραση, οδήγησε στην προοπτική επίλυσης της επικείμενης κρίσης, ακόμα και με στρατιωτική επέμβαση εναντίον της Τουρκίας, η οποία λήφθηκε υπόψη από ευρύτερες πολιτικές δυνάμεις. Η παραπάνω πολιτική ευκαιρία επένδυσης ενός εξτρεμιστικού πόλου, όπως η Χρυσή Αυγή, η οποία ανέκαθεν δεν αναγνώριζε τη διπλωματία ως ένα μέσο επιδιαιτησίας των διαφορών που προέκυπταν κατά καιρούς, μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, θέση η οποία επεκτεινόταν ακόμα και σε συνθήματα επιθετικής πολιτικής όπως εκείνο της ανακατάληψης της Κωνσταντινούπολης, στο πλαίσιο του ελληνικού αλτρωτισμού, δεν έμεινε ανεκμετάλλευτη. Έκτοτε, η επέτειος μνήμης των 3 νεκρών αξιωματικών αποτέλεσε αποκλειστική υπόθεση της Χρυσής Αυγής, η οποία διοργανώνει κάθε χρόνο, μέχρι τις μέρες μας, συλλαλητήριο στο κέντρο της Αθήνας. Η επιτυχής πλαισίωση της κρίσης των Ιμίων, από την Χρυσή Αυγή, δεν αποτέλεσε αποκλειστική προσπάθεια της οργάνωσής της. Η προϋπάρχουσα εθνικιστική ρητορική που υιοθετήθηκε από ευρύτερες πολιτικές δυνάμεις, αλλά και από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης που επηρεάζουν καταλυτικά την πλαισίωση των ζητημάτων, υπήρξε καθοριστικός παράγοντας της ευνοϊκά διαμορφωμένης δομής του πολιτικού περιβάλλοντος για ανάληψη δράσης από την μεριά της Χρυσής Αυγής.

Το ζήτημα της αναγραφής θρησκειύματος στις ταυτότητες

Η συνέχεια της προβολής του εθνικιστικού λόγου σε εθνικό επίπεδο, δόθηκε κατά τη διάρκεια του ζητήματος των ελληνικών ταυτοτήτων το 2000 και της συζήτησης που αναπτύχθηκε γύρω από την πολιτική διαφωνία προοδευτικών και συντηρητικών δυνάμεων, σχετικά με την αναγραφή του ορθόδοξου θρησκειύματος σε αυτές. Το παραπάνω ζήτημα, λειτούργησε επικουρικά στην περιορισμένη, μέχρι πρότινος, προβολή της ακροδεξιάς ατζέντας του Γιώργου Καρατζαφέρη, ο οποίος μόλις είχε διαχωριστεί από την κυρίαρχη δεξιά πολιτική δύναμη της Νέας Δημοκρατίας, δημιουργώντας το λαϊκιστικό ριζοσπαστικό κόμμα του ΛΑ.Ο.Σ, στα δεξιά της. Η υποστήριξη της Εκκλησίας στις συντηρητικές πολιτικές δυνάμεις που υπερασπίζονταν την αναγραφή του ορθόδοξου χριστιανικού θρησκειύματος, παράλληλα με μια προσπάθεια σταδιακής αποκλιμάκωσης του ζητήματος, από την πλευρά της κυρίαρχης συντηρητικής πολιτικής δύναμης, της αντιπολίτευσης της Νέας Δημοκρατίας, επέτρεψε στον Γ.Καρατζαφέρη να δεσμεύσει κομμάτια του ευρύτερου συντηρητικού εκλογικού ακροατηρίου (Ellinas, 2010, σ. 153), επιτυχία που αποτυπώθηκε στις νομαρχιακές εκλογές του 2002, λαμβάνοντας το 13,6 % των ψήφων (Ellinas, 2010, σ. 135) και η οποία θεωρήθηκε η πρώτη μεγάλη εκλογική νίκη της ακροδεξιάς, πριν την είσοδό της στην Ευρωβουλή το 2004, και στη Βουλή των Ελλήνων το 2007. Ο συνδυασμός της τακτικής προβολής του από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και της καθημερινής εκπομπής του, στο ιδιόκτητο κανάλι του Γ. Καρατζαφέρη, διαδικασία που του επέφερε μεγάλη

αναγνωρισιμότητα σε αυτόν και το προσωποπαγές κόμμα του, λειτούργησε συνεπικουρικά στην κυριαρχία του επί της αναδυόμενης πολιτικής ευκαιρίας, αλλάζοντας μορφές και πολιτικές θέσεις και υιοθετώντας έναν εύπλαστο, υπεραπλουστευμένο και φαινομενικά ανταγωνιστικό στις κυρίαρχες ελίτ, πολιτικό λόγο, που έτυχε ιδιαίτερης δημοφιλίας επί του ευρύτερου συντηρητικού ακροατηρίου.

Εθνικισμός στην κερκίδα

Η τελευταία μαζική παράσταση εθνικιστικής έξαρσης που θα υπηρετήσει την υπόθεση της εξοικείωσης ενός ευρύτερου ακροατηρίου με τον εθνικιστικό λόγο, είναι η επιτυχής σύμπραξη εθνικιστών οπαδών στα πογκρόμ που πραγματοποιήθηκαν στον κέντρο της Αθήνας ενάντια σε Αλβανούς αλλά και κάθε λογής μετανάστες, κατά τη διάρκεια των λαϊκών πανηγυριών για την κατάκτηση του Ευρωπαϊκού κυπέλλου το καλοκαίρι του 2004 (Ψαρράς, 2012, σ. 146). Ο εθνικιστικός παροξυσμός, τόσο για την επιτυχία της Εθνικής Ελλάδας ποδοσφαίρου, με την κατάκτηση του Ευρωπαϊκού Κυπέλλου, όσο και για την επιστροφή των Ολυμπιακών Αγώνων στην Ελλάδα και την συνεπαγόμενη συναισθηματική έξαρση του εθνικού φαντασιακού μεγάλης μερίδας των ελλήνων οπαδών, διοχετεύτηκε από μια ισχυρή μερίδα οργανωμένων εθνικιστών οπαδών της Γαλάζιας Στρατιάς, που πρόσκειται στη Χρυσή Αυγή, σε βίαιες επιθέσεις κατά μεταναστών. Οι οργανωμένοι εθνικιστές της Γαλάζιας Στρατιάς, είδαν στο πεδίο που διαμορφώθηκε, μια ευκαιρία να πυκνώσει τις γραμμές της και να ενισχύσει πολιτικά τη Χρυσή Αυγή. Η αφορμή δόθηκε με την νίκη της εθνικής Αλβανίας επί της εθνικής Ελλάδας στα Τίρανα, έπειτα από φιλικό παιχνίδι στις 4.9.2004. Το βίαιο πογκρόμ που ξέσπασε σε μεγάλες και μικρές πόλεις της Ελλάδας κατά των μεταναστών άφησε πίσω του έναν νεκρό και δεκάδες τραυματίες (Ιός, 2004). Τα βίαια πογκρόμ οργανώθηκαν από μέλη της Χρυσής Αυγής και της Γαλάζιας Στρατιάς, ενώ η κάλυψη τους από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, υπήρξε ευνοϊκή για τη δράση τους, αποδίδοντας την ευθύνη των επεισοδίων στα ίδια τα θύματα, κάνοντας λόγο για ανθελληνικό ντελίριο το οποίο επέφερε την αιματοχυσία. Η στρατηγική της Χρυσής Αυγής να καλλιεργήσει ρατσιστικό μίσος και να επενδύσει σε εθνικιστικά αισθήματα στις κερκίδες των γηπέδων, ώστε να δεσμεύσει υλικούς και συμβολικούς πόρους για την διεξαγωγή του αγώνα της, έχει αποτυπωθεί και στα ιδεολογικά κείμενα της (Χρυσή Αυγή, 1991) (Μάστορας, 1997).

Κεφάλαιο 2. Θεωρίες ανόδου της ακροδεξιάς και καταλυτικοί παράγοντες ανάδυσής της στο πολιτικό περιβάλλον

2.1 Μεθοδολογία της επεξήγησης της ακροδεξιάς ανόδου

Η άνοδος της Ακροδεξιάς σε Ευρωπαϊκό επίπεδο, έχει αποκαλύψει πολλές και σημαντικές προβληματικές εξήγησης του φαινομένου, στη βάση της ανεύρεσης αιτιακών μηχανισμών ανάδυσής της, αλλά και της ταξινόμησης των επι μέρους περιπτώσεών της. Οι συνθήκες ανάδυσής του φαινομένου σε διαφορετικές χώρες, φαίνεται συχνά να απορρίπτουν η μια την άλλη, στη βάση ανεύρεσης ενός συμπαγούς αιτιακού μηχανισμού που θα υποδεικνύει τις κρίσιμες πλευρές που οδηγούν σε μια ενδεχόμενη ακροδεξιά άνοδο, δημιουργώντας παραγωγικά ερωτήματα. Ένας σημαντικός λόγος αδυναμίας εδραίωσης μιας θεωρητικής κατασκευής που να εξηγεί την άνοδο της ακροδεξιάς στις εκάστοτε κοινωνικοπολιτικές και οικονομικές συνθήκες, είναι η μη ικανοποιητική μεθοδολογική υπηρετήση της πληθώρας των διαφορετικών υποθέσεων εργασίας που υπάρχουν στο πεδίο.

Το κρίσιμο ζήτημα της ανόδου της Χρυσής Αυγής από την πλευρά της στρατηγικής της στο πολιτικό περιβάλλον των ανεγνωσμένων ευκαιριών και απειλών και των συνεπικουρούμενων διαδικασιών που τέθηκαν σε εφαρμογή και οδήγησαν στις διαδοχικές εκλογικές νίκες της το 2010, 2012 και 2015 είναι το προεξάρχον ζήτημα της παρούσας διπλωματικής εργασίας. Έτσι, ενώ η βιβλιογραφία που τέθηκε κάτω από τον ερευνητικό φακό μας, παρουσιάζει ένα εξαιρετικά πλούσιο υλικό καταγραφής των κυρίαρχων διαδικασιών που οδήγησαν σε μια εν μέρει, επιτυχία της Χρυσής Αυγής, ωστόσο αυτή δεν θα μελετηθεί μόνο από την πλευρά της προσφοράς της κομματικής δομής, να εγγράψει το εναλλακτικό πολιτικό αφήγημά της στην δομή του πολιτικού περιβάλλοντος και να μπορέσει να διεξάγει πολιτικό αγώνα σε εθνικό και κοινοβουλευτικό επίπεδο, η κορύφωση της οποίας επήλθε με την ανάδειξή της σε τρίτη κοινοβουλευτική δύναμη για την εκλογική θητεία 2015-2019 με ποσοστό 6,99%. Απέναντι στην αυξανόμενη ζήτηση, η οποία δεν μπορεί να εξηγήσει και να επεξεργαστεί τις κρίσιμες διαδικασίες που επιτελέστηκαν, ώστε να καταστεί ορατό το αφήγημα της Χρυσής Αυγής, η μεθοδολογική επιλογή του συνδυασμού της μελέτης της στρατηγικής της με το διαμορφωμένο πολιτικό περιβάλλον, εκτός της πρόδηλης παρατήρησης της κρισιμότητας της προσφοράς, ως παράγοντας που επηρεάζει τη ζήτηση, απαντά και στη μονομερή εξέταση ανάδυσής παρόμοιων φαινομένων από τη μεριά της εκάστοτε τοπικής ζήτησης που αναπτύσσεται στο πολιτικό περιβάλλον, η οποία μπορεί να ολισθήσει σε μια στρεβλή οπτική ενός φαινομενικά άκαμπτου πολιτικού περιβάλλοντος και των δυνητικών ψηφοφόρων της ακροδεξιάς και να βγάλει λαθεμένα συμπεράσματα, όπως η ενδεχόμενη εκτόξευση της ζήτησης για περισσότερο απολυταρχισμό, με βάση τα κοινωνικοδημογραφικά χαρακτηριστικά των υποστηρικτών της.

Η αναγωγή της ανόδου του φαινομένου της Χρυσής Αυγής, στη γενικευμένη δυσарέσκεια που επέφερε η οικονομική κρίση, η οποία αναγνώστηκε από το ευρύτερο ακροατήριο ως απειλή, είναι μια θέση που αποφεύγεται στην παρούσα έρευνα. Αντιθέτως, η έρευνα θέλει να εξετάσει το δυναμικά διαμορφωμένο πολιτικό περιβάλλον, τους κρίσιμους παράγοντες που το διαμόρφωσαν και να λάβει υπόψη το πολιτικό κενό εκπροσώπησης της εντεινόμενης δυσарέσκειας. Ενδεικτικό της παραπάνω αναγωγής, που εντοπίστηκε στην έρευνα, είναι το γεγονός ότι αρκετοί ερευνητές (Μαραντζίδης, 2012), απέδωσαν στην πολιτική ανομοιομορφία, στην πολυσυλλεκτικότητα και στον ακομμάτιστο χαρακτήρα του κύκλου διαμαρτυρίας ενάντια στις πολιτικές λιτότητας, φαινόμενα όπως ο λαϊκισμός, ο οποίος με τη σειρά του πυροδότησε έναν κενό αντιδραστικό λόγο και κατα συνέπεια, την άνοδο μιας φαινομενικά αντισυστημικής ακροδεξιάς. Η ανάδειξη και δημοφιλία ενός κενού και αντιδραστικού λόγου ως συνέπεια του κύκλου διαμαρτυρίας, αποτελεί κάτι παραπάνω από ένα λαθεμένο σχήμα επεξήγησής του φαινομένου. Λογική επαγωγή που αδυνατεί να συλλάβει τις δυναμικές αλληλεπίδρασης του πολιτικού περιβάλλοντος με τους δυνητικούς υποστηρικτές και δρώντες, αλλά και τις εναλλακτικές που ανταγωνίζονται στο επίπεδο πλαισίωσης βασικών διαδικασιών στην πολιτική αρένα, όπως η κατεύθυνση της δυσарέσκειας και οι διαδικασίες ανάγνωσης πολιτικών ευκαιριών και απειλών ως τέτοιες, εξαλείφοντας τις ποιότητες που αναπτύσσονται εντός των δρώντων της δομής και εν τέλει, αποδίδοντας σε οποιαδήποτε αντίρροπη κίνηση από την κυρίαρχη πολιτική εξουσία το φαινόμενο του λαϊκισμού. Η παραπάνω παραδοχή αποτελεί ένα παράδειγμα και μόνο της συνέπειας των μονοσήμαντων επεξηγήσεων ενός πολυδιάστατου φαινομένου. Το χονδροειδές σχήμα της ακροδεξιάς, η οποία αναδύεται όταν ενεργοποιούνται διαδικασίες, όπως η λαϊκή δυσарέσκεια, η κατάρρευση των κυρίαρχων κομμάτων εξουσίας ή όταν αυξάνεται απότομα η ανεργία, ή υποτιμάται το εργασιακό κόστος, αποτελεί μια θεωρητικά και εμπειρικά λαθεμένη απόδοση του φαινομένου.

Από την άλλη, η εξέταση των δρώντων της δομής των πολιτικών ευκαιριών και των απειλών που ενεργούν στο ευμετάβλητο και διαρκώς διαμορφούμενο πεδίο, προσπαθώντας να συναντήσουν, να δημιουργήσουν, ακόμα και να κατευθύνουν την λαϊκή δυσарέσκεια, σε ένα προηγούμενο κενό του πολιτικού και ιδεολογικού φάσματος, παράλληλα με τη ματιά στη διάταξη και στους μακροχρόνιους πολιτικούς και κοινωνικούς μετασχηματισμούς, μπορούν να μας αποκαλύψουν ανεξερεύνητες πλευρές του φαινομένου και των διαδικασιών που επιτελούνται σε όλο το εύρος της πολιτικής διαδικασίας. Ο εμπλουτισμός της παραπάνω προσπάθειας, δηλαδή της επεξεργασίας των διαδικασιών που τέθηκαν σε εφαρμογή στο πολιτικό περιβάλλον, από τις οποίες εξαρτήθηκε η επιτυχία της στρατηγικής που ακολούθησε η Χρυσή Αυγή, είναι το ζήτημα του συγκεκριμένου υποκεφαλαίου της εργασίας. Ο ερευνητικός φακός μας, με μια παράλληλη εστίαση, τόσο στην προϋπάρχουσα βιβλιογραφία

διερεύνησης του ευρύτερου φαινομένου ακροδεξιάς ανόδου σε Ευρωπαϊκό επίπεδο, όσο και στο πεδίο που επιτελέστηκε εν τέλει η άνοδος της Χρυσής Αυγής, θα επιχειρήσει τον συσχετισμό των ενδεδειγμένων κρίσιμων, κατά την βιβλιογραφία και την ελληνική εμπειρία, διαδικασιών ανάδυσης του ακροδεξιού φαινομένου. Ωστόσο, πρέπει να τονιστεί, ότι η παρούσα επιχείρηση συσχετισμού πραγματοποιείται συμπληρωματικά με την θέση της παρούσας εργασίας, η οποία υποστηρίζει την ύπαρξη συσχετισμού της κυρίαρχης εθνικής ιδεολογίας και των εθνικιστικών εγγενών στοιχείων της, η οποία παράγει την απαραίτητη επιβίωση και ανάπτυξη του εθνικιστικού λόγου και των διάσπαρτων στοιχείων του, εντός της εθνικής ιδεολογίας και της ελληνικής πολιτικής κουλτούρας, παρ' όλη την αδυναμία συγκρότησης διακριτής και συνεκτικής ακροδεξιάς πολιτικής δύναμης, καθ' όλη τη διάρκεια της ελληνικής μεταπολιτευτικής σκήνης.

2.1.1 Η πλευρά της εξωτερικής και της εσωτερικής προσφοράς της Χρυσής Αυγής στο πολιτικό περιβάλλον

Όπως είδαμε, ο βαθμός εξήγησής του φαινομένου και η κρίσιμη πλευρά οπτικής του έχουν αναχθεί σε ιδιαίτερα σημαντικά μεθοδολογικά ζητήματα. Από το μικρο-ατομικό επίπεδο, στη βάση αναζήτησης των ελάχιστων κοινών ατομικών δημογραφικών και ποιοτικών στοιχείων των υποστηρικτών του, στο μέσο, δηλαδή στις οργανώσεις, στη βάση της σύνδεσης των διαμεσολαβημένων παραγόντων του μικρο-επιπέδου με τις πολιτικές διαδικασίες, που συντελούνται σε μακρο-επίπεδο και τέλος, στο μακρο-επίπεδο, δηλαδή ευρύτερες, διεθνείς και εθνικές κοινωνικοπολιτικές διαδικασίες που διαμορφώνουν το πεδίο ανάδυσης του φαινομένου, παράλληλα με μια μακροχρόνια θέαση της εξέλιξης του φαινομένου (Eatwell, 1998). Η προσπάθεια ενός μέρους της βιβλιογραφίας να αναζητήσει αιτιατούς μηχανισμούς για την ανάδυση της ακροδεξιάς στο μέσο επίπεδο, εστιάζοντας δηλαδή στις ακροδεξιές δομές, τη δράση τους στη δομή πολιτικών ευκαιριών και τη πλαισίωση της δυσαρέσκειας (Eatwell, 2003, σ. 48) θεωρήθηκε ενισχυτική, καθώς μετέφερε τον ερευνητικό φακό στο πολιτικό περιβάλλον και στην διαμορφωμένη διάταξη των δρώντων εντός του, αλλά και στις κρίσιμες εκείνες διαδικασίες που επιτελούνται εντός του και επιτρέπουν, συνεπικουρούν ή εμποδίζουν την ενδεχόμενη ανάδυση ενός ακροδεξιού πόλου. Στην εργασία μας, η μεθοδολογική προσέγγιση εννοιολόγησης της περίπτωσης της Χρυσής Αυγής σε μέσο επίπεδο, επιλέχθηκε για να υπηρετήσει το ερώτημα της ανόδου του έπειτα από την επιτυχημένη εκστρατεία της οργάνωσης της Χρυσής Αυγής στον Άγιο Παντελεήμονα, δηλαδή την στρατηγική επιλογή των προπυργίων σε τοπικό επίπεδο (Dinas-Georgiadou- Konstantinidis- Rori, 2013, σ. 6), ώστε να κεφαλαιοποιήσει την μακροχρόνια επιτυχή εγγραφή ενός εθνικιστικού αφηγήματος στην συζήτηση εθνικών ζητημάτων, όπως το μεταναστευτικό. Επομένως, η θέση της συγκεκριμένης έρευνας είναι ότι τα

κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά της περιοχής, τα στοιχεία της δομής του πολιτικού περιβάλλοντος, η διάταξη των ενδεχόμενων ανταγωνιστικών πολιτικών δυνάμεων, αλλά και οι παράγοντες διαμόρφωσης μιας εθνικιστικής εγγραφής εντός του πολιτικού περιβάλλοντος, παράλληλα με την έρευνα των υπόλοιπων δρώντων εντός του, είναι οι καταλυτικοί παράγοντες εξέτασης του φαινομένου.

Στην χρησιμότητα της παραπάνω εστίασης, ελλοχεύει εξίσου, ο κίνδυνος ολίσθησης σε αναγωγισμούς που εξαλείφουν τους παράλληλους μηχανισμούς που βρίσκονται σε λειτουργία, από την πλευρά της προσφοράς. Έτσι, η συνεισφορά του βαθμού εξήγησης του φαινομένου θέτει το πρόβλημα της οπτικής του, ώστε να βρεθούν στέρεοι αιτιακοί μηχανισμοί απόδοσης του από την πλευρά της εσωτερικής προσφοράς του στο πολιτικό περιβάλλον, χωρίς όμως να εξαλειφθεί και η διερεύνηση των διεργασιών που πραγματοποιούνται εντός της δομής του πολιτικού περιβάλλοντος, αναδιαμορφώνοντας αυτό και τους δρώντες του. Από αυτή την οπτική, θα εστιάσουμε και στους κρίσιμους μετασχηματισμούς της πολιτικής διαδικασίας σε διεθνές και εθνικό επίπεδο, αρχικά από την πλευρά της εξωτερικής προσφοράς του πολιτικού περιβάλλοντος. Μετασχηματισμοί που αναδιαμόρφωσαν το πολιτικό περιβάλλον με τέτοιο τρόπο, ώστε η προσπάθεια εγγραφής των αφηγημάτων της ακροδεξιάς να καταστεί δυνατή. Έπειτα, θα επικεντρωθούμε στα χαρακτηριστικά της περιόδου που αναδύθηκε, δηλαδή την περίοδο 2008-2016, αλλά και τους πολιτικούς ανταγωνιστές της, τον κύκλο διαμαρτυρίας που βρισκόταν σε πλήρη ανάπτυξη και το ευρύτερο αντιφασιστικό κίνημα, ως τον κυρίαρχο παράγοντα αναστολής της τοπικής της δράσης (Mudde, 2011, σ. 333). Παράλληλα, δεδομένης της κρισιμότητας της θεσμικής αντιμετώπισης του φαινομένου και της συνεπαγόμενης οργανωτικής αποδυνάμωσής του, έπειτα από την σύλληψη και δίωξη της ηγεσίας της Χρυσής Αυγής, αλλά και οργανωμένων στελεχών της, τον Σεπτέμβριο του 2013, διαδικασία που τροφοδότησε και τροφοδοτήθηκε από την ευρύτερη κοινωνική απονομιμοποίηση της δράσης της και της ιδεολογίας της, θα αποτυπώσουμε την αιτιακή σχέση της απότομης μεταβολής των συνθηκών του πολιτικού περιβάλλοντος και των θεσμικών ορίων που επιβλήθηκαν, με την οργανωτική συρρίκνωσή της μετά το 2013 και την αναστολή της διαδικασίας ανόδου της.

Στη συνέχεια, θα επιχειρήσουμε να αναλύσουμε την πλευρά της εσωτερικής προσφοράς του κόμματος στο πολιτικό περιβάλλον, δηλαδή την στρατηγική της Χρυσής Αυγής, απέναντι στα υπόλοιπα κόμματα, αλλά και στην πλαισίωση της συνθήκης του πολιτικού περιβάλλοντος. Ερευνώντας τόσο την ίδια την στρατηγική της Χρυσής Αυγής, όσο και των προγενέστερων πολιτικών δυνάμεων της ακροδεξιάς, αλλά και του ευρύτερου χώρου της δεξιάς, εξαιτίας των αλληλένδετων εξελίξεων του ευρύτερου πολιτικού χώρου από τις αρχές του 2000 και μετά, θα μπορέσουμε να δούμε τις συνέχειες και τους συσχετισμούς που αναπτύχθηκαν εντός του πολιτικού περιβάλλοντος, τα οποία επέτρεψαν την ομαλή άνοδο

ενός δεξιού εξτρεμιστικού πόλου με νεοναζιστικά χαρακτηριστικά. Αφού επεξεργαστούμε τους παράγοντες που υποδεικνύει το επιστημονικό πεδίο και η εμπειρία της ελληνικής περίπτωσης, ως κρίσιμους για την άνοδο της Χρυσής Αυγής, θα προχωρήσουμε στα κεφάλαια 3 και 4, στην έρευνα της δράσης της σε δύο κρίσιμα πεδία εφαρμογής των προγνωστικών και διαγνωστικών πλαισιώσεών της, στον Αγ. Παντελεήμονα και το Πέραμα, ώστε να ελεγχθεί η παρουσία και η κρισιμότητά τους.

2.2 Η πλευρά της εξωτερικής προσφοράς: Κρίσιμοι μετασχηματισμοί και χαρακτηριστικά της πολιτικής διαδικασίας σε διεθνές και ελληνικό επίπεδο

Οι ανακατατάξεις του πολιτικού περιβάλλοντος, στο γύρισμα του αιώνα, δημιούργησαν ασυνέχειες στο πεδίο αναπαραγωγής της πολιτικής, σε διεθνές και εθνικό επίπεδο, διαδικασία που επενέργησε καθοριστικά, στο περαιτέρω διάνοιγμα της πολιτικής ευκαιρίας για διάφορους καινούργιους τύπους κομματικών σχηματισμών. Γι' αυτό το λόγο θα επιχειρηθεί και η αποτύπωση των κεντρικών πολιτικών διαδικασιών και μετασχηματισμού του πολιτικού περιβάλλοντος, ώστε να συλληφθεί η συνολική εικόνα της δομής του πολιτικού περιβάλλοντος, στο οποίο η Χρυσή Αυγή βρήκε το πολιτικό κενό, ανέπτυξε και εφάρμοσε τη δράση της πετυχαίνοντας μια ευρύτερη αποδοχή του αφηγήματός της.

Παγκοσμιοποίηση

Σε μια σύντομη αποτύπωση των κρίσιμων εκείνων μετασχηματισμών που διενεργήθηκαν σε διεθνές επίπεδο στα τέλη του 20^{ου} και στις αρχές του 21^{ου} αιώνα, συντελώντας στο διάνοιγμα του πολιτικού χώρου στα δεξιά των Ευρωπαϊκών δεξιών και συντηρητικών δυνάμεων και κατά συνέπεια, στην άνοδο ακροδεξιών κομμάτων στην Ευρώπη, δεν μπορεί κανείς να αποφύγει την αναφορά στην καλπάζουσα διαδικασία της παγκοσμιοποίησης και την επικράτηση του νεοφιλελεύθερου παραδείγματος, ιδιαίτερα στις δημοκρατίες της Δυτικής και Κεντρικής Ευρώπης. Με την διαδικασία της παγκοσμιοποίησης, εννοούμε την ολοένα και ευρύτερη επικυριαρχία των διεθνών οικονομικών σχέσεων επί της σφαίρας του πολιτικού, των εθνικών κυβερνήσεων και κατά συνέπεια, την απίσχναση της αυτοδιάθεσης των λαών και της έλλειψης πραγματικών δημοκρατικών διαδικασιών σε εθνικό επίπεδο, οι οποίες πλέον υπονομούνται από την αυξανόμενη ισχύ της αχαλίνωτης ανάπτυξης του κεφαλαίου και των υπερεθνικών οργανισμών που αναπτύσσουν οικονομικές στρατηγικές, οι οποίες σε μεγάλο βαθμό δεν βρίσκονται κάτω από τον έλεγχο των πολιτών του κόσμου και κινούνται ανεξάρτητα και ανεξέλεγκτα από τις δημοκρατικές διαδικασίες ελέγχου. Η τελευταία διαδικασία, που αλλού έχει χαρακτηριστεί ως η παγκόσμια επικυριαρχία του οικονομικού μοντέλου του νεοφιλελευθερισμού, συνέπεσε με μια σειρά από άλλες διαδικασίες, όπως η πτώση των κομμουνιστικών καθεστώτων της Σοβιετικής Ένωσης, η εγκαθίδρυση δημοκρατικών διαδικασιών με ελεύθερες εκλογές σε μια σειρά από χώρες στις 5 ηπείρους (Κράουτς, 2006, σ. 55), η κατακόρυφη ανάπτυξη νέων τεχνολογιών και η παγκοσμιοποίηση της ροής του κεφαλαίου και του ανθρώπινου δυναμικού, διαδικασίες που έθεσαν τις δυτικές δημοκρατίες σε μια θέση ισχύος, ως παραδείγματα ανάπτυξης και ευημερίας. Η φαινομενικά ασυναγώνιστη θέση των δημοκρατικών καθεστώτων της Δύσης, αλλά και του νεοφιλελεύθερου παραδείγματος ανάπτυξης, όσον αφορά το

αποτελεσματικότερο μοντέλο παραγωγής, μπορεί να αμφισβητηθεί με πολλούς τρόπους, εξαιτίας των δυσμενών συνεπειών τους, τόσο στη ποιότητα των δημοκρατικών καθεστώτων, όσο και στην αύξηση της κοινωνικής και οικονομικής ανισότητας, όμως αυτό δεν αφορά τη συγκεκριμένη εργασία. Αυτό που εντοπίζεται ως καταλυτικός παράγοντας της παραπάνω ασυναγώνιστης επικυριαρχίας των δυτικών δημοκρατιών και του νεοφιλελεύθερου μοντέλου του καπιταλισμού που υιοθετήθηκε, είναι ότι η καλπάζουσα ανάπτυξη των διεθνών αγορών και το πολιτικό και θεσμικό εποικοδόμημα της προστασίας του, δηλαδή οι διάφοροι υπερεθνικοί οργανισμοί, όπως το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου και η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, αλλά και η ίδια η Ευρωπαϊκή Ένωση, σε πολλές περιπτώσεις διαμόρφωσαν την πολιτική και δημοκρατική διαδικασία των συγκεκριμένων καθεστώτων. Όπως θα δούμε, η απουσία πραγματικής πολιτικής και ιδεολογικής διαμάχης, και η εσωτερική συμμόρφωση που επιβλήθηκε γύρω από τα κεντρικά πολιτικά ζητήματα της εποχής (Held- McGrew, 2002, σ. 22), με την σύγκλιση των κυρίαρχων αριστερών και δεξιών πόλων προς το κέντρο και την συναίνεση που επέδειξαν σε μια σειρά από φαινομενικά αναγκαίες μεταρρυθμιστικές διαδικασίες, οι οποίες ωστόσο ήταν μείζονος πολιτικής σημασίας, δημιούργησαν ένα περιβάλλον ασφυξίας για ενδεχόμενα εναλλακτικά πολιτικά αφηγήματα. Παράλληλα, η διαρκώς και ανεξέλεγκτα αναπτυσσόμενη επέλαση του ιδιωτικού κεφαλαίου, έναντι των κρατικών πολιτικών, έπληξε βαθιά την διαδικασία του εκδημοκρατισμού (Κράουτς, 2006, σ. 116), αποκλείοντας ευρύτερες κοινωνικές ομάδες από την πρόσβαση σε κοινωνικά και πολιτικά δικαιώματα, εντείνοντας περαιτέρω την ανισότητα σε πόρους.

Έτσι, ο καλπάζων και ασυναγώνιστος νεοφιλελευθερισμός της παγκοσμιοποίησης των αγορών και της οικονομίας, δημιούργησε ένα ασφυκτικό περιβάλλον στην παραγωγή πολιτικών αφηγημάτων στο κεντρικό επίπεδο θεσμικών οργάνων της πολιτικής, δυσανεξία που εκφράστηκε διεθνώς και εθνικά, με τα κινήματα ενάντια στον νεοφιλελευθερισμό, τα κινήματα της εναλλακτικής παγκοσμιοποίησης (Held- McGrew, 2002, σ. 173-180), παράλληλα με την εκ νέου ανάδυση ενός εθνοκεντρικού αφηγήματος περιχαράκωσης με εθνικιστικά χαρακτηριστικά, προσδίδοντας στην διαδικασία της παγκοσμιοποίησης την απειλή αλλοίωσης των εθνικών πολιτισμών και την απώλεια της εθνικής ταυτότητας (Held- McGrew, 2002, σ. 170-173).

Η μεταδημοκρατία και οι συνέπειές της

Με το ζήτημα αποπολιτικοποίησης αμιγώς πολιτικών ζητημάτων, στο όνομα της συναίνεσης και της συμμόρφωσης των Ευρωπαϊκών κρατών με τις επιταγές του νεοφιλελευθερισμού και της διεθνούς αγοράς, διαδικασία που αλλοιώνει την ποιότητα του δημοκρατικού διαλόγου, στη βάση της ζωτικής για αυτόν, πολιτικής και ιδεολογικής διαμάχης, καταπιάνεται και ο Κόλιν Κράουτς, στη θεωρία που αναπτύσσει σχετικά με την

μεταστροφή που υπέστησαν οι δημοκρατικές διαδικασίες, επιχειρώντας να εντοπίσει τις κεντρικές διεθνείς διαδικασίες μετασχηματισμού τους, στο μεταίχμιο του 20^{ου} και 21^{ου} αιώνα. Κεντρικό ζήτημα στη μεταδημοκρατική θεωρία του Κόλιν Κράουτς, αποτελεί η επεξήγηση της απομαζικοποίησης της πολιτικής συμμετοχής, των κομματικών δομών και ο εντοπισμός των διαδικασιών που υπονόμισαν και παραγκώνισαν περαιτέρω τις δημοκρατικές διαδικασίες των επονομαζόμενων δυτικών δημοκρατιών. Επιχειρώντας να εντοπίσει τους μηχανισμούς, σε πολιτικοθεσμικό επίπεδο, εντός της αρχιτεκτονικής των μοντέλων των δυτικών δημοκρατιών, οι οποίοι αποδυναμώνουν την πραγματική δημοκρατική διαδικασία, η οποία στο ιδεατό της τύπο, ενέχει τη σύγκρουση, την κριτική, την ιδεολογική ρήξη μέσω θεμελιωδών αντιπαραθέσεων και την επαναδιαμόρφωση των στρεβλώσεών της, μέσω της πολιτικοποίησης των ζητημάτων, μας παρουσιάζει την επενέργεια της κυριαρχίας του καπιταλιστικού μοντέλου παραγωγής και της αχαλίνωτης ανάπτυξης των αγορών του ιδιωτικού κεφαλαίου, στα εναπομείναντα πραγματικά δημοκρατικά στοιχεία των δυτικών δημοκρατιών. Σύμφωνα με τον Κράουτς, η συμπληρωματική στην παραπάνω διαδικασία της, ολοένα και περισσότερο, θεμελίωση του συναινετικού τόνου της πολιτικής και της απουσίας ιδεολογικών και πολιτικών συγκρούσεων, επιφέρει μια θεμελίωση κάποιων αρχών των διαμορφούμενων δυτικών δημοκρατιών, ως εκ των οποίων ουκ άνευ, η οποία οδηγεί σε μια παρεκτροπή των δημοκρατικών διαδικασιών, με δυσμενείς επιπτώσεις, τόσο για την διαδικασία του εκδημοκρατισμού, όσο και για τα εναπομείναντα δημοκρατικά όργανα θεσμικού ελέγχου (Κιουπκιολής, 2006, σ. 14-16).

Η παραπάνω διαδικασία, εντοπίζεται και στην ελληνική μεταπολιτευτική σκηνή, ιδιαίτερα κατά την διάρκεια της δεκαετίας του 1990, δεκαετία στην οποία η ιδεολογική και πολιτική σύγκλιση των δύο κυρίαρχων πόλων εξουσίας (Μαραβέγιας- Ανδρέου, 2010, σ. 418-419), όσον αφορά το ζήτημα της ένταξης της Ελλάδας στον σκληρό πυρήνα της Ευρωπαϊκής ένωσης, δηλαδή στην Οικονομική Νομισματική Ένωση, ένα χρόνο μετά την ίδρυσή της το 2000, υπήρξε το κορυφαίο ζητούμενο της ελληνικής πολιτικής. Η κάλυψη των προαπαιτούμενων για την ένταξη στον σκληρό πυρήνα της Ευρωπαϊκής Ένωσης υπήρξε το κυρίαρχο ζήτημα των δύο πόλων εξουσίας, στηρίζοντας τη θέση ένταξης που υιοθέτησαν οι ελληνικές πολιτικές και οικονομικές ελίτ, ως ένα όχημα εξυγίανσης της ελληνικής οικονομίας και των δομικών παθογενειών και ανισορροπιών της (Andreou- Koutsiaras, 2004, σ. 93-94). Η παραπάνω σύγκλιση στο κυρίαρχο πολιτικό ζήτημα της εποχής, οδήγησε την πολιτική σύγκρουση σε ζητήματα λειτουργικότητας και διαφάνειας των διαδικασιών, που ούτως ή άλλως, έπρεπε να επιτελεστούν, θέτοντας την πραγματικά παραγωγική πολιτική σύγκρουση σε ευρύτερα ζητήματα που δεν απείλησαν τη σφαίρα του υιοθετούμενου οικονομικού μοντέλου και του τρόπου παραγωγής του, ούτε αμφισβήτησαν την αναγκαία, κατά τα άλλα, επενέργειά του, σε μια σειρά από κρίσιμα ζητήματα, όπως η εργασιακή συνθήκη και οι

προνοιακές πολιτικές. Η ταυτόχρονη σύγκλιση των δύο πόλων εξουσίας προς το πολιτικό κέντρο, και τον επονομαζόμενο “μεσαίο χώρο”, στο γύρισμα του αιώνα, συνέπεσε με τη δημιουργία ενός χώρου στα δεξιά της Νέας Δημοκρατίας, του ΛΑ.Ο.Σ., ενώ προηγήθηκε μια δεκαετία εστίασης σε εθνικά ζητήματα, τόσο από τα διάφορα μέσα μαζικής ενημέρωσης, όσο και από τους πολιτικούς φορείς. Η απουσία της πραγματικής πολιτικής σύγκρουσης, όσον αφορά προεξάρχοντα ζητήματα πολιτικής ουσίας και εναλλακτικών δρόμων, ή ακόμα και ριζικής αμφισβήτησης του διαμορφωμένου τοπίου, τόσο στο πεδίο λήψης αποφάσεων, όσο και για τις ίδιες τις αποφάσεις, αποτέλεσε μια παράλληλη διαδικασία άντλησης υλικών πόρων της λαϊκής δυσaráσκειας και του ασφυκτικού πλαισίου της ανυπαρξίας εναλλακτικής, από την άκρα δεξιά και έναν φαινομενικά αντισυστημικό και λαϊκιστικό λόγο.

Έτσι, η δημοκρατική διαδικασία υπονομεύτηκε, μέσω της παλλινδρόμησης σε πρωτογονισμούς, όπως η ανάγκη απόδοσης των απειλών σε άλλους εκτός της πολιτικής ρύθμισης. Η Mouffe που επεξεργάζεται το ίδιο ζήτημα, καταλήγει ότι η πολιτικοποίηση του ανταγωνισμού θα αναζωογονήσει την πολιτική διαδικασία. Αν οι αγώνες και τα πάθη που υποβόσκουν, δεν διοχετευθούν σε πολιτικούς αγωγούς, θα εκδηλωθούν με μη πολιτικές διενέξεις γύρω από θρησκευτικά, πολιτισμικά, “εθνικά” και άλλα διακυβεύματα (Mouffe, 2004, σ. 186-191).

Στο εγχείρημά της αποτύπωσης της μεταδημοκρατικής θεωρίας, για την εξήγηση της δημιουργίας ενός πολιτικού χώρου στην άκρα δεξιά, ο Κράουτς οδηγείται επίσης στο συμπέρασμα της καταλυτικής στροφής των αριστερών και κεντροαριστερών κομμάτων, προς μια κεντρώα συναίνεση, η οποία αφήνει ελεύθερο το πεδίο και για την πολιτική αξιοποίηση της λαϊκής δυσaráσκειας από ακραίες δεξιές δυνάμεις που εκφέρουν έναν συγκρουσιακό λόγο κατά του πολιτικού κατεστημένου συνολικά, πλαισιώνοντας έτσι το κύμα δυσaráσκειας όσων ασφυκτιούν μέσα στη σύγχρονη πολιτική και κοινωνική πραγματικότητα (Κιουπκιολής, 2006, σ. 17). Από αυτή την οπτική, ο Κράουτς δηλώνει ότι η άνοδος ακροδεξιών κομμάτων που υποστήριζαν εθνικιστικές και ρατσιστικές πολιτικές, οφείλεται στην ήττα της αριστεράς και της κεντροαριστεράς να αναπτύξει και να κινητοποιήσει νέες συλλογικές ταυτότητες, αφήνοντας κενό χώρο σε έναν ακροδεξιό λόγο που έδινε την εντύπωση της αντιμετώπισης των προβλημάτων που δημιούργησαν οι οικονομικές και πολιτικές ελίτ (Κράουτς, 2006, σ. 135-136).

Πολιτική Επικοινωνία

Η αυξανόμενη επενέργεια της επικοινωνιακής διάστασης της πολιτικής και η ετερονομία του πολιτικού πεδίου από την δημοσιότητα και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, είναι προεξέχον ζήτημα παραγκωνισμού της πολιτικής διαδικασίας, στο πλαίσιο της ουσιαστικής πολιτικής και ιδεολογικής αντιπαράθεσης, στη βάση ισότιμης δημοκρατικής

ανάδειξης των διαφορετικών θέσεων. Η ολοένα και ευρύτερη επιρροή της επικοινωνίας, του θεάματος και της εικόνας, οδηγεί στην ανάδυση υπεραπλουστευμένων σχημάτων απόδοσης ευθυνών, ανοίγοντας την πόρτα για τον λαϊκιστικό λόγο. Σύμφωνα με την Φανή Κουντούρη που μελετά διεξοδικά το ζήτημα της προαναφερθείσας επενέργειας των μέσων μαζικής επικοινωνίας στο πολιτικό σύστημα:

“Η ανάδειξη των επικοινωνιακών δεξιοτήτων σε πολιτική αξία εντός του κομματικού πεδίου επιφέρει πράγματι συνέπειες τόσο στα οργανωτικά χαρακτηριστικά των πολιτικών κομμάτων όσο και στις βασικές λειτουργίες τους.” (Κουντούρη, 2011, σ. 101).

Αν και στην ελληνική περίπτωση, οι συγκεκριμένες συνέπειες δεν υπήρξαν ακόμη ιδιαίτερα πρόδηλες, συγκριτικά με άλλες χώρες, καθώς η παραπάνω διαδικασία δεν μετασχημάτισε πλήρως την οργανωτική υφή των κομματικών δομών, ωστόσο η εμφάνιση κομμάτων με ισχυρή οργανωτική δομή και κατά συνέπεια, μειωμένο έλεγχο των ηγεσιών από τη βάση τους, σε συνδυασμό με την απεύθυνσή τους σε ένα ευρύτερο διαταξικό και πολυσυλλεκτικό κοινό, υιοθετώντας πολιτικές θέσεις ανάλογα με τη διαμορφωμένη ζήτηση, δημιούργησε ένα στρατηγικό πλεονέκτημα αυτών, εις βάρος των δημοκρατικών δομών ελέγχου της βάσης των παραδοσιακών μαζικών κομμάτων. Παράλληλα, η επιρροή των μέσων μαζικής ενημέρωσης στη διαμόρφωση της δημοφιλίας μιας σειράς πολιτικών θέσεων, δεν άφησε ανεπηρέαστο το πεδίο του πολιτικού ανταγωνισμού και των δρώντων του. Από αυτή την θέση, βλέπουμε την ανάδυση ενός τύπου κόμματος στα πρότυπα μιας εταιρίας, η πολιτική συμμετοχή του οποίου εξαντλείται στον αγώνα δέσμευσης των αναγκαίων υλικών και συμβολικών πόρων για την εκλογική επιτυχία του. Η λεγόμενη επαγγελματοποίηση της πολιτικής των κομμάτων, που δίνει έμφαση στην επικοινωνιακή διάσταση, με τη στελέχωση επαγγελματιών του είδους, ελαχιστοποιώντας το κόστος της συμμετοχής της βάσης, οδήγησε την πολιτική διαδικασία, σε αυτό που αναφέρθηκε και στην μεταδημοκρατική θεωρία, ως προσαρμογή των κομμάτων στην διαμορφωμένη πολιτική ατζέντα και τις εκάστοτε δημοφιλείς απόψεις.

Επομένως, το κομβικό ζήτημα μετασχηματισμού της πολιτικής διαδικασίας και των δρώντων της, η ετερονομία του πολιτικού ανταγωνισμού, στη βάση της εξάρτησης του από την πλαισίωση των πολιτικών ζητημάτων, από την παρουσίασή τους και την κατά βάση, ανισομερή προβολή αφηγημάτων, εξαιτίας της δημοφιλίας των συγκεκριμένων (Κουντούρη, 2011, σ. 60-62), αποτέλεσε μια ακόμη διαδικασία που λειτούργησε συνεπικουρικά στην ορατότητα της Χρυσής Αυγής. Η ιεράρχηση του συνόλου των πολιτικών ζητημάτων και ο περιορισμός τους, ασκεί άμεση επιρροή στον ορίζοντα των πολιτικών εναλλακτικών (Κουντούρη, 2011, σ. 81). Αυτή τη διαδικασία συναντήσαμε στο μεταναστευτικό ζήτημα και στην ξενοφοβική πλαισίωσή του, η ορατότητα της τελευταίας πραγματοποιήθηκε σε βάρος όλων των υπολοίπων, ενώ το πολιτικό κέρδος που κεφαλαιοποιήθηκε από τις ακροδεξιές

πολιτικές δυνάμεις του ΛΑ.Ο.Σ. και της Χρυσής Αυγής, από την αρνητική δημοσιότητα που πήρε το ζήτημα της μετανάστευσης, θεωρήθηκε καταλυτική διαδικασία ορατότητας τους και περαιτέρω εγγραφής του αφηγήματός τους (Κουντούρη, 2011, σ. 90-91). Η ανισομερής προβολή, τόσο της ξενόφοβης πλαισίωσης του μεταναστευτικού, όσο και της πολιτικής εκπροσώπησης της, στο πλαίσιο μιας βίαιης προγνωστικής πλαισίωσής του, από την πλευρά της Χρυσής Αυγής, έχει ήδη ερευνηθεί και αποτιμηθεί ως κρίσιμος υλικός πόρος ανόδου της (Ψαρράς, 2012, σ. 192-210) (Ellinas, 2010, σ. 125-164).

2.2.1 Η ελληνική μεταναστευτική πολιτική και η καλλιέργεια της ξενοφοβίας

Προχωρώντας στους παράγοντες εκείνους που θεωρήθηκαν καταλυτικοί για την άνοδο της Χρυσής Αυγής, την περίοδο που ερευνάται, απαιτείται, μια επεξεργασία της ελληνικής μεταναστευτικής πολιτικής από τα τέλη της δεκαετίας του 1980 μέχρι σήμερα, ώστε να δούμε την κατεύθυνσή της, δηλαδή το σύνολο των λειτουργιών που επιτέλεσε και συνεχίζει να επιτελεί, του μεγέθους της ενσωμάτωσης που δύναται να επιφέρει στις μεταναστευτικές ομάδες και κατά συνέπεια, την συνεισφορά της, στην καλλιέργεια της ξενοφοβικής πλαισίωσης, εντός ενός καθεστώτος εγκατάστασης των μεταναστών, αλλά όχι νομιμοποίησης και ομαλής ενσωμάτωσής τους, αφήνοντας κενό χώρο στην ανάπτυξη αυταρχικών και ρατσιστικών επιλύσεων του μεταναστευτικού ζητήματος. Αν μελετήσει κανείς το μεταναστευτικό φαινόμενο από τα τέλη της δεκαετίας του 1980, δύναται να συμπεράνει ότι η πολιτική αποκλεισμού του ελληνικού κράτους, υπήρξε ως τέτοια πριν το φαινόμενο πάρει μαζικό χαρακτήρα (Καψάλης, 2018, σ. 112-115, 345). Από αυτή την οπτική, ο αποκλεισμός μιας μερίδας μεταναστών, επιτελέστηκε όχι ως εκτροπή, αλλά ως δομικό στοιχείο της ελληνικής μεταναστευτικής πολιτικής.

Ο ερευνητής Απόστολος Καψάλης, στην πρόσφατη προσπάθεια καταγραφής και επεξεργασίας των πολιτικών και κοινωνικών συνεπειών της ελληνικής μεταναστευτικής πολιτικής στο διηνεκές της, καταλήγει στο συμπέρασμα της εργασιοκεντρικής κατεύθυνσής της, στη βάση της οικονομικής εκμετάλλευσης του ημινόμιμου καθεστώτος της πλειοψηφίας των μεταναστών (Καψάλης, 2018, σ. 121, 146). Από αυτή την οπτική και επιχειρώντας μια εστίαση στα υλικά συμφέροντα της συγκεκριμένης μεταναστευτικής πολιτικής, οδηγούμαστε σε μια αρκετά κρίσιμη παραδοχή. Όπως είδαμε, από τη μια μεν, η ημιτελής και ατελέσφορη μεταναστευτική πολιτική του ελληνικού κράτους οδηγεί σε μια ενδεχόμενη περιθωριοποίηση και εκμηδένιση των πιθανοτήτων ενσωμάτωσης μεγάλης μερίδας της μεταναστευτικής κοινότητας, ωστόσο, τροφοδοτεί οικονομικούς τομείς που έχουν στηθεί πάνω στην εκμετάλλευση ενός ελαστικού, αόρατου, υποτιμημένου και χωρίς δικαιώματα, εργατικού δυναμικού. Η ριζική μετάλλαξή της με συμπεριληπτικό και νομιμοποιητικό πρόσημο, δεν

μπορεί να επιχειρηθεί από το ίδιο το ελληνικό κράτος, εφόσον αυτό αναγνωρίζει όλους εκείνους τους τομείς της οικονομίας, που τα συμφέροντά τους εξαρτώνται από το υπάρχον καθεστώς που υπόκεινται οι μετανάστες, ως τον κυρίαρχο παράγοντα επιλογής, μεταξύ μιας ημιτελούς πολιτικής αποκλεισμού και μιας περισσότερο κοστοβόρας ενσωμάτωσης. Επομένως, οι αιτίες της μαζικής παρανομοποίησης, είναι πρωτίστως οικονομικές. Όλοι εκείνοι οι οικονομικοί τομείς, συμπεριλαμβανομένων και της παραοικονομίας, του λαθρεμπορίου, της εστίασης και του τουρισμού, μαζί με εκείνους που βασίζονται στην μαζική και άκρως υποτιμημένη βιομηχανική και αγροτική εργασία, βρίσκονται στο πυρήνα του μεταναστευτικού, καθώς πολλές φορές το ύψος της ζήτησής τους για εργατικό δυναμικό διαμόρφωσε το μέγεθος του αποκλεισμού των μεταναστευτικών ομάδων, όπως παρατηρήθηκε με τη νόμιμη απασχόληση και την διαδικασία μαζικής ένταξης των αλβανών εργατών κατά την διάρκεια της κατασκευής υποδομών για τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004 (Καψάλης, 2018, σ. 56, 106) και του γενικότερου ελληνικού οικονομικού θαύματος κατακόρυφης οικονομικής ανάπτυξης, στο γύρισμα του αιώνα. Επομένως, η αχαλίνωτη ανάπτυξη του οικονομικού τομέα και η εξάπλωση της επίδρασής του σε ζητήματα όπως το μεταναστευτικό, θα συμπιέζουν διαρκώς την ενδεχόμενη ενιαία και συμπεριληπτική πολιτική αντιμετώπισής του, εφόσον αναγνωρίζεται η πρωτοκαθεδρία της οικονομικής εκμετάλλευσης των συγκεκριμένων ανθρώπων. Η συγκεκριμένη παραδοχή, μας οδηγεί σε μια ακόμη κρίσιμη παρατήρηση. Η διαμορφωμένη μεταναστευτική πολιτική, μας θέτει τον ερώτημα του ρόλου της εξάπλωσης της ξενοφοβίας ως ένα, ενδεχόμενικά, αναγκαίο ιδεολογικό προκάλυμμα της υποτίμησης και εκμετάλλευσης των μεταναστών και της κοινωνικής έκφρασής της, ως μια από τα κάτω κίνηση διασφάλισης της διαμορφωμένης συνθήκης. Από αυτή την οπτική, η παρατήρηση της συγκεκριμένης εργασίας, έρχεται να συμπληρώσει την ανησυχία που έχει επαναλαμβανομένως διατυπωθεί, σχετικά με τον ρόλο που επιτελεί η ξενοφοβία και η πολιτική έκφρασή της στα άκρα δεξιά. Η παρατήρηση αυτή αποσκοπεί μεν στην αναγνώριση της ξενοφοβίας, ως μια διαδικασία που εκκινά από την πολιτική αποκλεισμού που εφαρμόζει το ελληνικό κράτος, αλλά και στην κατάδειξη της λειτουργικότητας του ξενοφοβικού αφηγήματος στην προστασία των οικονομικών τομέων που αναπτύσσονται ραγδαίως από την υποτίμηση και το καθεστώς γκρίζας, θεσμικά, περιοχής, και ημινομιμότητας μεγάλης μερίδας των μεταναστών, διαδικασία που θα αναδειχθεί και από την έρευνα της δράσης της Χρυσής Αυγής στο Πέραμα.

Όσον αφορά τη μια περίπτωση έρευνας της παρούσας εργασίας, από το 2006 και μετά, όταν η Αθήνα δέχθηκε ένα μαζικό κύμα μη καταγεγραμμένων μεταναστών, το οποίο εγκαταστάθηκε σε συγκεκριμένες περιοχές του κέντρου και για το οποίο η θεσμική πολιτική έδειξε για άλλη μια φορά την αδυναμία επίλυσής του, δημιουργήθηκε μια νέα πολιτική ευκαιρία, την οποία εκμεταλλεύτηκε η Χρυσή Αυγή. Η δράση της σε περιοχές του κέντρου

με μαζική μεταναστευτική παρουσία θεωρείται το βασικό κλειδί της μετατροπής της από περιθωριακή ομάδα σε δημοφιλή πολιτικό φορέα (Ψαρράς, 2012, σ. 369). Παρέχοντας παραυπηρεσίες “νόμου και τάξης” και επιδιόδομενη σε βίαιες αντιμεταναστευτικές πρακτικές, άρχισε να αποκτά ορατότητα ως η πλέον αρμόδια πολιτική δύναμη επίλυσης του μεταναστευτικού ζητήματος (Γεωργιάδου, 2014, σ. 103) (Dinas, 2013, σ. 10). Στο 3^ο κεφάλαιο, θα δούμε αναλυτικά την συγκεκριμένη επένδυση από την πλευρά της Χρυσής Αυγής.

2.2.2 Η περίοδος των κατακόρυφων πολιτικών μεταβολών και της κατάρρευσης του δικομματισμού

Οι έντονες πολιτικές ανακατατάξεις κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης, θέτουν το ζήτημα της καταλυτικής επενέργειας του οικονομικού παράγοντα στην πολιτική διαδικασία. Αν και όπως είδαμε στο 1^ο κεφάλαιο, η θέση των κομμάτων της ακροδεξιάς απέναντι στον οικονομικό παράγοντα και το οικονομικό μοντέλο που υιοθετεί, διαφέρει ανά την συνθήκη, ωστόσο στην ελληνική περίπτωση η διευρυμένη πολιτική ευκαιρία για δράση στον αντίποδα της απειλής των πολιτικών λιτότητας που υιοθετήθηκαν, μας οδηγεί στο συμπέρασμα της κρισιμότητας και της διαρκούς καταλυτικής επενέργειας του οικονομικού παράγοντα, ακόμα και αν η ίδια η κομματική δομή τον χρησιμοποιεί ανάλογα την συνθήκη. Οι δομικοί μετασχηματισμοί της πολιτικής διαδικασίας και των συνεπειών της, οι οποίοι επιταχύνθηκαν ή εμφανίστηκαν από την οικονομική κρίση και τις κατακόρυφες κοινωνικές και οικονομικές μεταβολές που επέφεραν στην ελληνική κοινωνία, δημιούργησαν τον χώρο για δράση, διαφόρων συλλογικών δρώντων και πολιτικών κομμάτων από όλο το ιδεολογικοπολιτικό φάσμα. Μια από τις πιο κρίσιμες συνέπειες της ανεγνωσμένης απειλής της οικονομικής κρίσης, που οδήγησε και στο περαιτέρω διάνοιγμα της πολιτικής ευκαιρίας για πολλές κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις, υπήρξε η κατάρρευση του δικομματισμού. Οι δύο κυρίαρχοι πόλοι εξουσίας, το ΠΑΣΟΚ και η Νέα Δημοκρατία, που εναλλάσσονταν στην διακυβέρνηση, καθ' όλη τη διάρκεια της ελληνικής μεταπολιτευτικής σκηνης, είδαν τις δυνάμεις τους να συρρικνώνονται σε μεγάλο βαθμό, ανοίγοντας το πεδίο σε νέους κομματικούς σχηματισμούς και οργανώσεις.

Για να δούμε τον βαθμό των οικονομικών συνεπειών των πολιτικών λιτότητας που υιοθετήθηκαν και το συνεπαγόμενο βαθμό του πολιτικού κενού εκπροσώπησης, θα αναφερθούμε στις κεντρικές οικονομικές μεταβολές, οι συνέπειες των οποίων, ωστόσο δεν είναι δυνατόν να εξαντληθούν εδώ. Ήδη από το 2009, η εκτίναξη του δημοσιονομικού ελλείμματος στο 13,6% του ΑΕΠ και του δημόσιου χρέους στο 120% του ΑΕΠ, δημιούργησαν μια εκρηκτική κατάσταση στην ελληνική οικονομία (Μηλιός, 2010, σ. 283). Η παραπάνω κατάσταση, στην οποία το ΠΑΣΟΚ αρχικά, με την άμεση πολιτική ευθύνη της

διακυβέρνησής του, κατά την περίοδο της πολιτικής επιλογής της εισόδου της χώρας στο διεθνή μηχανισμό χρηματοπιστωτικής στήριξης και επιτήρησης του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, και η Νέα Δημοκρατία αργότερα, με την συμμετοχή της στην κυβέρνηση εθνικής ενότητας και των δημοσιονομικών πολιτικών λιτότητας, δημιούργησε την εικόνα μιας σύγκλισης των πολιτικών των δύο κομμάτων, αποδιοργανώνοντας τον κοινωνικό ιστό με ιδιαίτερα δυσμενείς συνέπειες στα μεσαία και κατώτερα κοινωνικοοικονομικά στρώματά του. Οι κυρίαρχες πολιτικές αιτίες που όξυναν και επιτάχυναν το ξέσπασμα της δημοσιονομικής κρίσης, εντοπίζονται από τον Γίαννη Μηλιό. Οι πολιτικές δραστικής μείωσης των δημοσίων εσόδων από την υποφορολόγηση του ιδιωτικού κεφαλαίου και της μεγάλης περιουσίας, σε συνδυασμό με τις νεοφιλελεύθερη στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ελληνικής Κυβέρνησης, οι οποίες καθιστούσαν τις εμπορικές τράπεζες και τις χρηματοπιστωτικές αγορές, ρυθμιστές των διεθνών οικονομικών συναλλαγών, παράλληλα με την αρχιτεκτονική του ευρώ που ενίσχυε τις διεθνείς πιέσεις των χρηματοπιστωτικών αγορών δημιουργώντας οικονομική ασφυξία σε περιφερειακές οικονομίες (Μηλιός, 2010, σ. 285), έξω από τον έλεγχο των ιδίων των χωρών, θεωρήθηκαν καταλυτικοί παράγοντες δημιουργίας μιας επαπειλούμενης δυσμενούς κατάστασης, η οποία αναγνώστηκε, κυρίως από τα δύο κόμματα εξουσίας, σε πρώτο στάδιο, ως μη αναστρέψιμη. Η προσπάθεια αποπολιτικοποίησης του ζητήματος μέσω της κυρίαρχης αφήγησης που απομόνωσε την δημοσιονομική κρίση από τις πολιτικές που υιοθετήθηκαν σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, στην προσπάθεια των κομμάτων εξουσίας να αποποιηθούν την ευθύνη των πολιτικών τους, δεν απέδωσε καρπούς. Η πολιτική κρίση που ξέσπασε ως αποτέλεσμα των τεράστιων κοινωνικών και οικονομικών συνεπειών των πολιτικών που υιοθετήθηκαν, αλλά και των δομικών ανισοτήτων που δημιούργησαν υπερεθνικοί θεσμοί και οργανισμοί, στο πλαίσιο του οικονομικού μοντέλου του νεοφιλελευθερισμού, κατεδάφισαν τον δικομματισμό και τις πολιτικές διχοτομήσεις δεκαετιών, καθώς τα δύο κυρίαρχα κόμματα υιοθέτησαν την στάση της αναγκαιότητας των οικονομικών και κοινωνικών μέτρων λιτότητας, τα οποία έπληξαν εν μέρει τα μεσαία και καθολικά τα κατώτερα οικονομικά στρώματα, ενώ δεν έλειψε και η αναδιανομή του κεφαλαίου στα αντίστοιχα μεσαία και ανώτερα στρώματα, με αποτέλεσμα να καταγγέλει και ένα μέρος τους τις συγκεκριμένες πολιτικές.

Χαρακτηριστικά της έντασης των συνεπειών των πολιτικών που ακολούθησαν οι δύο κυρίαρχες πολιτικές δυνάμεις, υπήρξαν οι δείκτες της ανεργίας, η εκτόξευση της επισφαλούς ανασφάλιστης εργασίας, η απορρύθμιση των σχέσεων εργασίας, με την κατάργηση των συλλογικών συμβάσεων, η κατακόρυφη μείωση των κατώτατου μισθού και των συντάξιμων αποδοχών, η αναστολή βασικών εργασιακών δικαιωμάτων και το κούρεμα του 50% των αποθεματικών των ασφαλιστικών ταμείων των εργαζομένων. Η παραπάνω διαδικασία, απελευθέρωσε μια σειρά κοινωνικών δυναμικών διαμαρτυρίας που οδήγησε σε

ένα κοινωνικό ρεύμα ευρύτερης απονομιμοποίησης των μνημονιακών πολιτικών, το οποίο εκφράστηκε κυρίως με τον ιδιαιτέρως έντονο και συγκρουσιακό κύκλο διαμαρτυρίας 2008-2016. Ωστόσο, η αναδιάταξη των δυνάμεων στο πολιτικό περιβάλλον και το κενό εκπροσώπησης ενός μεγάλου τμήματος των ψηφοφόρων των δύο μεγάλων κομμάτων δημιούργησε φυγόκεντρες δυνάμεις, η δέσμευση των οποίων εξαρτήθηκε από μια σειρά διαδικασιών στο πολιτικό περιβάλλον. Έρευνες που έθεσαν σε δοκιμασία τον συσχετισμό της απόσυρσης ψηφοφόρων του ΠΑΣΟΚ και της Νέας Δημοκρατίας, με την ανάδειξη του κόμματος της Χρυσής Αυγής επιβεβαιώθηκαν σε μεγάλο βαθμό. Μάλιστα, η σημαντική τάση υποστήριξης της από πρώην ψηφοφόρους του ΠΑΣΟΚ, υποδηλώνει την τάση αποιδεολογικοποίησης του κίνητρου υποστήριξης του δεξιού εξτρεμιστικού πόλου και επιβεβαιώνει την κρισιμότητα της διάταξης και προβολής των δυνάμεων του πολιτικού περιβάλλοντος, κατά την διάρκεια της πλήρους απορρύθμισης της μέχρι τότε διαμορφωμένης πολιτικής διαδικασίας. Μετασχηματισμοί που βρίσκονταν σε πλήρη ανάπτυξη και πριν από την οικονομική κρίση, ωστόσο, οι βίαιες και εξοντωτικές, για πολλές κοινωνικές ομάδες, πολιτικές που ακολουθήθηκαν, επιτάχυναν τις υπέρπουσες διαδικασίες που αποδιοργάνωσαν πλήρως το πολιτικό περιβάλλον και τους κυρίαρχους πολιτικούς δρώντες του.

Παράλληλα, στο κομματικό πεδίο, κρίσιμο ρόλο στην ανάδειξη της Χρυσής Αυγής, ως τη κυρίαρχη πολιτική δύναμη της ακροδεξιάς, επιτέλεσε η αυτοαναίρεση του ακροδεξιού ΛΑ.Ο.Σ., κόμμα το οποίο, όπως είδαμε, είχε καταφέρει να συμπεριλαμβάνεται στους σοβαρούς συνομιλητές των κεντρικών πολιτικών ζητημάτων της χώρας, ενώ είχε συμμαχήσει εκλογικά με στελέχη της Χρυσής Αυγής, ήδη από το 2002. Η στήριξη του ΛΑ.Ο.Σ. στην τεχνοκρατική κυβέρνηση υπό τον Λουκά Παπαδήμο το 2011, σε συνεργασία με την Νέα Δημοκρατία και το ΠΑΣΟΚ, η οποία έλαβε τον χαρακτήρα της εφαρμογής του πρώτου μνημονιακού πακέτου μέτρων της ελληνικής οικονομίας, ήταν ο λόγος του μετέπειτα εκλογικού του αφανισμού το 2012. Η προσχώρησή του στο λεγόμενο στρατόπεδο των “μνημονιακών”, βοήθησε στη συγκρότηση του ανερχόμενου δεξιού εξτρεμιστικού πόλου της Χρυσής Αυγής, η οποία εξαιτίας του ΛΑ.Ο.Σ, δεν ήλθε αντιμέτωπη με τις προκαταλήψεις των κυρίαρχων πολιτικών δρώντων σχετικά με τον αποκλεισμό ακροδεξιών κομμάτων με αναφορές στον ναζισμό, διαδικασία που απέκλεισε σε πολλές χώρες της Δυτικής Ευρώπης αντίστοιχες εξτρεμιστικές οργανώσεις (Ψαρράς, 2012, σ. 393-394). Η κυβέρνηση συνασπισμού το 2011, είχε καταστήσει αδύνατη την πολιτική καταγγελία και τον αποκλεισμό της Χρυσής Αυγής και του χώρου στον οποίο εντάσσεται, εφόσον ο συγκεκριμένος πολιτικός χώρος είχε ήδη συμπεριληφθεί στους κυρίαρχους συνομιλητές των εθνικών ζητημάτων, ενώ είχε ήδη την θεσμική νομιμοποίηση, από τη δεκαετία του 1990, κατέχοντας όλα τα προαπαιτούμενα ενός νόμιμου πολιτικού κόμματος.

2.2.3 Καταλυτικοί παράγοντες επιτυχίας της Χρυσής Αυγής στο τοπικό πεδίο των εκστρατειών της

Αφού είδαμε τις μακροχρόνιες εκείνες διαδικασίες, που μετασχημάτισαν την πολιτική διαδικασία, διανοίγοντας το πεδίο για κόμματα όπως εκείνο της Χρυσής Αυγής, σε αυτό το κεφάλαιο, αναφερόμαστε σε εκείνους που επενέργησαν στο τοπικό πεδίο ανάπτυξης των εκστρατειών και της επέτρεψαν ή τουλάχιστον δεν ανέκοψαν την άνοδό της, πριν προχωρήσουμε στην αναλυτική τους έρευνα στο 3^ο και 4^ο κεφάλαιο. Πιο συγκεκριμένα, όπως θα δούμε και από την έρευνα των δύο τοπικών εκστρατειών της Χρυσής Αυγής, η υποστήριξη των τοπικών ελίτ, αλλά και των θεσμικών οργάνων, όπως η αστυνομία, επέκτειναν περαιτέρω την επιρροή της, επιτρέποντάς της την πρόσβαση σε κρίσιμους πόρους ανάπτυξης της δράσης της, προστατεύοντάς την, παράλληλα, από τους πολιτικούς ανταγωνιστές της. Η τοπική ασυλία της Χρυσής Αυγής από την μεριά της αστυνομίας, στη βάση της ανοιχτής υποστήριξης της εγκληματικής δράσης της, η οποία υπήρξε κάτι παραπάνω από φανερό, με τη συνδρομή και την ενεργή υποστήριξη των δράσεών της, αλλά και την έτσι και αλλιώς ρατσιστική στάση της αστυνομίας απέναντι στους μετανάστες, σε πολλούς καθημερινούς ελέγχους και σε αστυνομικά τμήματα τα οποία λειτούργησαν και ως τόπος εκδικητικού εγκλεισμού μεταναστών, είναι ένα ζήτημα το οποίο μέσα από την επεξεργασμένη βιβλιογραφία, θεωρήθηκε κρίσιμος πόρος της νομιμοποίησης της εγκληματικής δράσης που ανέπτυξε στο τοπικό περιβάλλον της ευρύτερης περιοχής του Αγ. Παντελεήμονα (Ψαρράς, 2012, σ. 373).

Ένας ακόμη ιδιαίτερα σημαντικός παράγοντας που τέθηκε σε λειτουργία στον Άγιο Παντελεήμονα, καθώς τον είδαμε να επενεργεί ευρύτερα στην ανάδειξη του φαινομένου είναι η πλαισίωση της δράσης της Χρυσής Αυγής στο κέντρο της Αθήνας από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Η βιβλιογραφία που τέθηκε υπό τον ερευνητικό φακό της συγκεκριμένης εργασίας, υποδεικνύει την προβολή των μέσων, ως τον κατεξοχήν παράγοντα εκτίναξης της δημοφιλίας του φαινομένου. Όπως είδαμε και από τα κοινωνικοπολιτικά γεγονότα εθνικιστικής έξαρσης, αλλά και την προβολή των δράσεων της Χρυσής Αυγής στον Άγ. Παντελεήμονα που θα δούμε στη συνέχεια, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης κατάφεραν να αναδείξουν το φαινόμενο με τρόπο που του επέτρεψε την πρωτοβουλία των ενεργειών για την πλαισίωση ζητημάτων. Η προβολή των δωρεάν δημόσιων υπηρεσιών που παρείχε η Χρυσή Αυγή, όπως η διανομή τροφίμων και η διεξαγωγή αιμοδοσίας αποκλειστικά για έλληνες, επέτρεψε στο κόμμα να κατέχει την πρωτοβουλία πλαισίωσης της στρατηγικής του και της προβολής του ρατσιστικού αφηγήματός του.

Έχοντας στις υπηρεσίες του, μια μερίδα θεσμικών συμμάχων αλλά και των μέσων μαζικής ενημέρωσης, που όπως είδαμε, πλέον αποτελεί έναν από τους κύριους διαμορφωτές

της πολιτικής ατζέντας, η έρευνα στο πεδίο του Περάματος και της Ναυπηγοεπισκευαστικής του Ζώνης θα επικεντρωθεί σε ενδεχόμενες τοπικές συμμαχίες με επιχειρηματικές ελίτ, ώστε να ερευνηθεί η εξωτερική προσφορά του πολιτικού περιβάλλοντος στην στρατηγική της Χρυσής Αυγής. Στο 1^ο κεφάλαιο ανάλυσης της Χρυσής Αυγής και της δράσης που ανέπτυξε, η συμμαχία με ένα κομμάτι των ελίτ, όπως κατέδειξε η Λουκία Κοτρωνάκη, θεωρείται ένα από τα βασικά στοιχεία κατηγοριοποίησης μιας φαινομενικά από τα κάτω εκστρατείας, σε αντικίνημα. Η προσπάθεια της τοπικής οργάνωσης του κόμματος να διασπάσει την μακροχρόνια επικρατούσα τοπική σύγκρουση μεταξύ εργαζομένων και επιχειρηματιών, επενδύοντας σε μια ρητορική που προσομοίαζε πλήρως στην αντίστοιχη της τοπικής επιχειρηματικής ελίτ, καλώντας ανοιχτά τους τελευταίους στην αξιοποίηση της ζώνης, εις βάρος των διαρκών αγώνων των εργαζομένων για την θεσμική κατοχύρωση και αναγνώριση βασικών εργασιακών δικαιωμάτων και την κατηγοριοποίηση των επαγγελματιών τους, ενδεχομένως να αποτελεί ένδειξη συμμαχίας με την τοπική ελίτ, στη βάση της αντικινηματικής δραστηριότητας που ανέπτυξε, ώστε να διαλύσει την παραδοσιακή συνδικαλιστική οργάνωση της περιοχής, επενδύοντας, από κοινού με ομάδα επιχειρηματικών συμφερόντων, στη δυσαρέσκεια και τις δυσμενείς συνέπειες της οικονομικής κρίσης, που είχαν οδηγήσει στην αποανάπτυξη της περιοχής, αποδίδοντας της συγκεκριμένη κατάσταση στην οποία είχε περιέλθει η Ζώνη, στην συνδικαλιστική δράση. Η επισφάλεια και η ανεργία, στην οποία είχαν βυθιστεί, τόσο οι κάτοικοι, όσο και οι εργαζόμενοι της περιοχής, επιχειρήθηκε να αποδοθεί στην δράση των συνδικαλιστών. Η κοινή κατεύθυνση των τοπικών επιχειρηματικών ελίτ, που ήταν έτοιμες να δραστηριοποιηθούν στην περιοχή, με την συνδρομή της τοπικής οργάνωσης της Χρυσής Αυγής, θα ερευνηθεί διεξοδικά στο 4^ο κεφάλαιο της εργασίας, ωστόσο ήδη από τη βιβλιογραφία ορίζεται ως κρίσιμος παράγοντας δέσμευσης υλικών και συμβολικών πόρων, συγκριτικά με μια αντίστοιχη εκστρατεία που έρχεται σε σύγκρουση με τοπικές ή εθνικές πολιτικές και οικονομικές ελίτ (Kotronaki, 2018, σ. 916).

2.2.4 Ο κρίσιμος ρόλος του αντιφασιστικού κινήματος και του ευρύτερου κύκλου διαμαρτυρίας 2008-2016

Προχωρώντας την έρευνά μας, στους ανασταλτικούς παράγοντες που κατέχουν κρίσιμο ρόλο στην παρεμπόδιση της εκτίναξης του φαινομένου, τόσο σε τοπικό όσο και σε εθνικό επίπεδο, παρατηρείται η παρουσία ενός ευρύτερου αντιφασιστικού κινήματος, με συχνές και κλιμακούμενες εκστρατείες, οι οποίες, όπως αναφέρθηκε και στην εισαγωγή αποτέλεσαν και τον κυρίαρχο παράγοντα αναστολής της τοπικής δράσης της Χρυσής Αυγής, αλλά και της ευρύτερης κοινωνικής απονομιμοποίησής της.

Οι αιτίες ανάδυσής της θα ειπωθούν μέσα από το πρίσμα ανταγωνισμού του διαγνωστικού αφηγήματός της και ως συνέπεια της σύγκρουσής του με άλλες διαγνώσεις των ζητημάτων από τα οποία οι δρώντες προσπάθησαν να παράξουν πολιτική υπεραξία, δηλαδή υλικούς και συμβολικούς πόρους που θα τους επέτρεπαν μια κυριαρχία του αφηγήματός τους στο πολιτικό περιβάλλον. Προτού γίνει αυτό, θα κατατεθούν μερικά βασικά ευρήματα της βιβλιογραφίας για την φύση της πολιτικής σύγκρουσης που έλαβε χώρα στις δύο επι μέρους περιπτώσεις που εστιάζει η συγκεκριμένη εργασία, στο συγκεκριμένο πολιτικό πλαίσιο της περιόδου που ερευνάται. Ξεκινώντας από το ευρύτερο πολιτικό και κοινωνικό πλαίσιο ανάπτυξης της, υπό εξέταση, ακροδεξιάς συλλογικής δράσης, το οποίο είναι ο κύκλος διαμαρτυρίας ενάντια στα μέτρα λιτότητας, ο οποίος για πολλούς ερευνητές ξεκίνησε το 2009 και οδήγησε στην εκλογή του ΣΥ.ΡΙΖ.Α. στην κυβέρνηση για δεύτερη φορά τον Σεπτέμβριο του 2015, γεγονός που οδήγησε σε μια περίοδο σταδιακής αποκλιμάκωσής του, μπορούμε μέσα από την συνομιλούσα βιβλιογραφία να αναγνωρίσουμε ότι σε έναν οποιοδήποτε, πόσο μάλλον με τόσο συγκρουσιακά χαρακτηριστικά, κύκλο διαμαρτυρίας, η γεωγραφική διάχυση της διαμαρτυρίας και η μεγάλη δυναμική μεταβολής του πολιτικού περιβάλλοντος, καθιστά τα εναλλακτικά πολιτικά αφηγήματα ανταγωνιστές, στη μάχη πλαισίωσης της λαϊκής δυσaréσκειας (Tapow, 1998, σ. 144-145). Οι μαζικές κινητοποιήσεις με συγκεκριμένα πολιτικά χαρακτηριστικά, πυροδοτούν και την οργάνωση των πολιτικών και κοινωνικών εχθρών τους, τα συμφέροντα των οποίων απειλούνται σε μια ενδεχόμενη θετική κινηματική έκβαση των πρώτων. Από αυτή την οπτική, η εστίαση στον τοπικό ακτιβισμό της Χρυσής Αυγής και η αντιφασιστική κινηματική απάντηση, η οποία όπως είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο θεωρείται ο καταλυτικός παράγοντας επιτυχίας του τοπικών εκστρατειών της Χρυσής Αυγής σε εθνικό επίπεδο, θα ειπωθεί μέσα από το πρίσμα της άλλοτε χαλαρής, άλλοτε δυναμικής αλληλεπίδρασης και ανταγωνισμού, σίγουρα όμως συγκρουσιακής σχέσης του κινήματος- αντικινήματος που προτείνουν οι Useem και Zald. Σύμφωνα με τους τελευταίους, η χαλαρή σχέση ανταγωνισμού αντικαθίσταται από μια στενή και ιδιαίτερα συγκρουσιακή σχέση, ανάλογα με την ύπαρξη ή όχι μιας σειράς σημαντικών παραγόντων στο πολιτικό περιβάλλον. Ωστόσο, η ανταγωνιστική φύση των ιδεολογιών τους, υφίσταται σαν μακροχρόνια διαμάχη, ανεξάρτητα από τον βαθμό της ανάγκης ανάληψης δράσης (Zald- Useem, 1983, σ. 25). Η παραδοχή αυτή μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η παραπάνω συγκρουσιακή σχέση κινήματος-αντικινήματος υφίσταται, εάν και εφόσον υπάρχει μια αρχική αντιπαράθεση στη διάγνωση της πραγματικότητας σχετικά με το ποιός αναγνωρίζεται ως το υποκείμενο ανάληψης δράσης, αλλά και ποιός αναγνωρίζεται εχθρός ή απειλή (Meyer- Staggenborg, 1996, σ. 1635).

Έτσι, το ευρύτερο αντιφασιστικό κίνημα, το οποίο ανέπτυξε συμπεριληπτικό χαρακτήρα, ως προς τις μεταναστευτικές και προσφυγικές ροές, τις οποίες η Χρυσή Αυγή, οι

προγενέστερες ακροδεξιές και συντηρητικές δυνάμεις και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης επιχείρησαν με μερική επιτυχία να πλαισιώσουν ως απειλή, κατάφερε να περιορίσει την επενέργεια της ρατσιστικής πλαισίωσης, τόσο σε συμβολικό, όσο και σε υλικό επίπεδο. Από αυτή την παραδοχή, θα δούμε και την ενδεχόμενη αποτυχία της Χρυσής Αυγής να αναπτύξει προπύργια σε περιοχές, που παρεμποδίστηκε από το αντιφασιστικό κίνημα της Ναυπηγοεπισκευαστικής Ζώνης, το οποίο πλαισιώθηκε και από τα συνδικαλιστικά σωματεία της περιοχής, αλλά και τη μετέπειτα προσπάθεια ευρύτερων κομματιών του αντιφασιστικού κινήματος, να επανακαταλάβουν την περιοχή του Άγιου Παντελεήμονα, δημιουργώντας δομές αλληλεγγύης στους μετανάστες, αλλά και ομάδες φυσικής αντιμετώπισης της παρουσίας των ταγμάτων εφόδου της Χρυσής Αυγής.

2.2.5 Η ποινική δίωξη της Χρυσής Αυγής ως εγκληματική οργάνωση

Ένα ακόμη σημείο τομή για τη διεξαγωγή της έρευνας μας αποτελεί η δίωξη της Χρυσής Αυγής τον Σεπτέμβριο του 2013, από την ελληνική δικαιοσύνη, η οποία επέφερε και τον μερικό θεσμικό αποκλεισμό της, σε βαθμό αναστολής των κρατικών χρηματοδοτήσεων που απολάμβανε στα χρόνια της κοινοβουλευτικής της ζωής, διαδικασία η οποία οδήγησε στην οργανωτική αποδυνάμωσή της σε τοπικό επίπεδο. Αυτή ωστόσο δεν μπορεί να ειπωθεί μόνο ως συνέπεια της περιόδου των περιορισμένων οικονομικών πόρων της, καθώς η προγενέστερη κοινωνική απονομιμοποίησή της, σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας, από τους τοπικούς ανταγωνιστές της και το ευρύτερο αντιφασιστικό κίνημα, θεωρήθηκε καταλυτικός παράγοντας θεσμικού αποκλεισμού και αναστολής της δράσης της. Η τελευταία διαπίστωση, η οποία έχει πραγματοποιηθεί και από προγενέστερους ερευνητές του φαινομένου, μας οδηγεί στο πεδίο σύγκρουσης των δρώντων, ώστε να ερευνήσουμε ενδεχόμενες σημαντικές διαδικασίες που επιτελούνται σε αυτό και αφορούν το αποτέλεσμα της τοπικής εδραίωσής του ή μη, σε διαφορετικές περιοχές, με διαφορετικά κοινωνικά και πολιτικά χαρακτηριστικά.

Η θεσμική αντιμετώπιση της Χρυσής Αυγής χωρίζεται σε δύο διακριτές περιόδους. Από την ίδρυσή της, μέχρι το 2013, οριοθετείται η περίοδος που πληρούσε σύμφωνα με την ελληνική δικαιοσύνη, όλα τα προαπαιτούμενα μιας νόμιμης οργάνωσης και μετέπειτα ενός νόμιμου πολιτικού κόμματος το 1992.. Έπειτα από την δολοφονία του Παύλου Φύσσα, από στέλεχος της τοπικής οργάνωσης Νίκαιας της Χρυσής Αυγής, η συνολική πολιτική και κοινωνική καταγγελία του κόμματος, ανάγκασε την ελληνική δικαιοσύνη σε μια συνολική αντιμετώπιση των μέχρι τότε ειδικών ως μεμονωμένων, περιστατικών βίας της οργάνωσης και στην λήψη δραστηκών μέτρων ενάντια στην ανεξέλεγκτη δράση του κόμματος.

Η αλλαγή της θεσμικής αντιμετώπισης της Χρυσής Αυγής, επομένως, δεν πρέπει να ειπωθεί μόνο υπό το πρίσμα της πρόδηλης εγκληματικής της δράσης. Είναι φανερό, ότι καθ' όλη τη διάρκεια της πολιτικής της ζωής, η Χρυσή Αυγή υπήρξε μια νεοναζιστική οργάνωση,

η οποία αναγνώριζε την βία ως μέσο διεξαγωγής του πολιτικού της αγώνα. Η εκτίναξη της απήχησής της, από το 2009 έως το 2012, η οποία βασίστηκε και στην προβολή του βίαιου προσώπου της άμεσης δράσης που ανέπτυξε, υπήρξε μια διαδικασία που ήταν ορατή σε όλους τους θεσμικούς και κρατικούς μηχανισμούς. Η ποινική αντιμετώπιση, λοιπόν, των πράξεών της, επήλθε έπειτα και από μια ευρύτερη κοινωνική απονομιμοποίηση της, η οποία δεν έθεσε μόνο την Χρυσή Αυγή προ των ευθυνών της, αλλά και την ίδια την αναληγσία της ελληνικής δικαιοσύνης απέναντί της. Η παραπάνω πολιτική καταγγελία, η οποία προωθήθηκε από ένα ιδιαίτερα μαζικό αντιφασιστικό κίνημα, με διαρκή αγώνα σχεδόν σε όλες τις μεγάλες πόλεις της Ελλάδας, αύξησε το κόστος αδράνειας για το ελληνικό κράτος, σε σχέση με το κόστος δράσης και δίωξης της Χρυσής Αυγής, ως εγκληματική οργάνωση. Τον Οκτώβριο του 2013, έπειτα από την δίωξη της ηγεσίας αλλά και μελών των τοπικών οργανώσεων της Νίκαιας και του Πειραιά, υπερψηφίζεται στην Βουλή των Ελλήνων η αναστολή κάθε είδους κρατικής χρηματοδότησης του κόμματος (Τνxs.gr, 2013). Η συρρίκνωση των υλικών πόρων που απολάμβανε το κόμμα και η εσωτερική οργάνωσή του, θα αποδειχθεί κρίσιμος παράγοντας τοπικής εδραίωσής του, ο οποίος σε συνδυασμό με την ευρύτερη κοινωνική απονομιμοποίησή του και την προσπάθεια απεμπόλισης της βίαιης εικόνας της και προφύλαξης της εικόνας της, στο πλαίσιο της ανοιχτής υπόθεσης της συνολικής δίωξής της, θα λειτουργήσουν καταλυτικά στην εκμηδένιση της τοπικής της, ανα περιοχές, δράσης αλλά και των ισχυρών οργανωτικών δομών της (Καφέ- Γεωργιάδου- Λιαλιούτη, 2018, σ. 60-63).

Εφόσον είδαμε τους κρίσιμους εκείνους, εξωτερικούς προς το κόμμα και οργάνωση, παράγοντες που υποδεικνύονται από τη θεωρία, ως εκείνοι που διαμόρφωσαν το πολιτικό περιβάλλον της ανόδου της ακροδεξιάς και ειδικότερα της Χρυσής Αυγής, στην ελληνική περίπτωση, αλλά και εκείνους που θεωρούνται κρίσιμοι για την εδραίωσή της και την ενδεχόμενη αναστολή και εκμηδένισή της, θα εστιάσουμε στην εσωτερική πλευρά της προσφοράς του κόμματος στο πολιτικό περιβάλλον και στη στρατηγική που ανέπτυξε, σε σχέση με τους υπόλοιπους πολιτικούς δρώντες, αλλά και την διαμορφωμένη σύνθηκη του πολιτικού περιβάλλοντος.

2.3 Η πλευρά της εσωτερικής προσφοράς: Η θέση της Χρυσής Αυγής στο πολιτικό περιβάλλον

Η στρατηγική της Χρυσής Αυγής εκκινά από την επένδυσή της στην αντιμεταναστευτική προπαγάνδα, η οποία δεν διαφοροποιήθηκε από την στρατηγική της ρατσιστικής ακροδεξιάς, σε πανευρωπαϊκό επίπεδο. Όπως είδαμε, το ευνοϊκά διαμορφωμένο πλαίσιο δράσης στο συγκεκριμένο ζήτημα, με μια προϋπάρχουσα ξενοφοβική πλαισίωση, η διαμόρφωση της οποίας, υπήρξε απότοκο διαφόρων πολιτικών, θεσμικών και κοινωνικών δρώντων, της επέτρεψε την ανάπτυξη ολόκληρου του ιδεολογικού φαντασιακού της, σε ένα ζήτημα, το οποίο εξαρχής αναγνώστηκε από μεγάλη μερίδα του πολιτικού φάσματος και των μέσων μαζικής ενημέρωσης, ως απειλή. Παράλληλα, η μακροχρόνια και ιδιαίτερα συνεπής στάση της απέναντι στα ανακύπτοντα εθνικά ζητήματα, μερικά εκ των οποίων, όπως είδαμε, κατάφερε να πλαισιώσει σε αναντίστοιχο, ως προς την δυναμική της, βαθμό, δημιουργώντας ένα δυναμικό εθνικιστικό ρεύμα, τόσο σε επίπεδο δράσης, όσο και σε επίπεδο αξιακής πλαισίωσης των εθνικών ζητημάτων, επιτέλεσε σημαντικό ρόλο επιβίωσης του εναλλακτικού αφηγήματός της, εντός της δομής του πολιτικού περιβάλλοντος, με σημαντικές συμμαχίες και πλεονεκτική θέση, σε σχέση με τους πολιτικούς ανταγωνιστές της.

Το υπεραπλουστευμένο σχήμα απόδοσης των συνεπειών της κρίσης, και της δυσμενής θέσης των γηγενών, ως ένα οργανωμένο σχέδιο εξόντωσής των τελευταίων, με σκοπό την απώλεια της εθνικής ταυτότητας, υπήρξε η βασική αρχή της θέσης της Χρυσής Αυγής. Όπως επισημαίνει ο Ψαρράς, το συγκεκριμένο σχήμα έχει το πλεονέκτημα της λογικής επέκτασης στα άκρα, ήδη διαδεδομένων λαϊκών αντιλήψεων (Ψαρράς, 2012, σ. 387). Η Χρυσή Αυγή, πλαισιώσε τις παραπάνω αντιλήψεις με μια ρατσιστική λύση, η οποία διαφαίνεται σε μερίδες του πληθυσμού, ως η μόνη αποτελεσματική, εξαιτίας της θεσμικής αδυναμίας επίλυσης του μεταναστευτικού. Έτσι, η ακροδεξιά και η κυρίαρχη πολιτική της δύναμη, από το 2010 και μετά, αναδεικνύεται μέσα από αυτή τη διαδικασία, ως η μόνη υπεύθυνη επίλυσης του συγκεκριμένου ζητήματος. Η πλεονεκτική λοιπόν, θέση της Χρυσής Αυγής στο συγκεκριμένο ζήτημα, το οποίο την βοήθησε να καταστήσει ορατό ολόκληρο το εθνικό της αφήγημα, την έθεσε σε θέση ισχύος, δεσμεύοντας μια σημαντική δυναμική λαϊκής δυσaráσκειας, την οποία κατάφερε να οδηγήσει, μέσω του υπεραπλουστευμένου σχήματός της, σε μια αποδιοργάνωση του πραγματικών αιτιών της θέσης στην οποία είχε περιέλθει μεγάλη μερίδα της ελληνικής κοινωνίας, αποδίδοντας στον άλλο, τον μετανάστη, την απώλεια της προηγούμενης κατάστασής του.

Προχωρώντας την έρευνα μας, επόμενο σημαντικό σημείο της στρατηγικής που ανέπτυξε η Χρυσή Αυγή, είναι η προσπάθεια δέσμευσης της αυξανόμενης δυσaráσκειας των εργατικών στρωμάτων. Τα στοιχεία του Μηλιού που αναφέρθηκαν στην αρχή του 2^{ου}

κεφαλαίου, εξαντλούν από μόνα τους, την ανάγκη της αναληφθείσας προσπάθειας, σχεδόν όλων των πολιτικών κομμάτων, να κεφαλαιοποιήσουν στην αυξανόμενη δυσαρέσκεια των εργαζομένων και ευρύτερων κομματιών της κοινωνίας. Η κατ' αρχήν κατηγορηματικά αρνητική στάση της Χρυσής Αυγής, απέναντι στην ελληνική περίπτωση του διεθνούς κινήματος των πλατειών, το οποίο αναπτύχθηκε και εξαπλώθηκε ως η διεθνής απάντηση απέναντι στις πολιτικές λιτότητας του Ευρωπαϊκού Νότου το καλοκαίρι του 2011, αποτέλεσε μια αναγκαιότητα για το κόμμα, εξαιτίας της χρονικά παράλληλης κορύφωσης της εκστρατείας της, στον Άγιο Παντελεήμονα. Στη συνέχεια ωστόσο, η εστίασή της σε εργασιακά ζητήματα, από το φθινόπωρο του ίδιου έτους, μέχρι την ανακοίνωση της ίδρυσης σωματίου στη Ναυπηγοεπισκευαστική Ζώνη Περάματος, ήταν η ένδειξη της ενδεχόμενης κεφαλαιοποίησης που θα μπορούσε να πραγματοποιήσει στα απόνερα του κινήματος των πλατειών και σε μερικά κομμάτια του, που όπως έδειξε η εμπειρία, επένδυσαν στην εθνική ταυτότητα. Το σημείο τομή στην εστίαση της και σε αμιγώς εργασιακά ζητήματα, υπήρξε η επίσκεψη πρωτοκλασάτων στελεχών της, στους απεργούς της Ελληνικής Χαλυβουργίας (Ψαρράς, 2012, σ. 391). Η συγκεκριμένη απεργία αποτέλεσε ορόσημο για τους αγώνες των εργαζομένων την περίοδο της οικονομικής κρίσης. Σημαντικό είναι να τονιστεί ο επικοινωνιακός χαρακτήρας της αλληλεγγύης της Χρυσής Αυγής, η οποία δύο μήνες νωρίτερα είχε υποστηρίξει τον επιχειρηματία της Χαλυβουργίας. Η επένδυση του κόμματος σε αφηγήματα που θα της επέτρεπαν την δέσμευση ψηφοφόρων και υποστηρικτών, θεωρείται με αυτόν τον τρόπο, η κινητήριος δύναμη της φαινομενικής υποστήριξης των εργαζομένων, που όπως θα δούμε και στο Πέραμα, χρησιμοποίησε την θέση στην οποία είχαν περιέλθει, για να αναπτύξει το αφήγημά της.

Λαμβάνοντας υπόψη τα διάφορα κομματικά μορφώματα που η Χρυσή Αυγή στελέχωσε με τις δυνάμεις της, το ψηφοδέλτιο του ΛΑ.Ο.Σ. το 2004, την είσοδό της στην Πατριωτική Συμμαχία, προκύπτει η ανάγκη συναίρεσης της, στο πλαίσιο των διαφόρων προσπαθειών του πολιτικού χώρου της ακροδεξιάς να οριοθετηθεί από την κυρίαρχη δεξιά δύναμη της Νέας Δημοκρατίας. Από αυτή την οπτική, η στρατηγική της Χρυσής Αυγής πρέπει να συναιρεθεί με την αντίστοιχη του ΛΑ.Ο.Σ., ως τη στρατηγική του ακροδεξιού χώρου να αναπτύξει τη δική του ατζέντα, αναπτύσσοντας παράλληλα και κάποια χαρακτηριστικά, που όπως είδαμε, επέτρεψε την πρωτοβουλία των ενεργειών της Χρυσής Αυγής στο πολιτικό περιβάλλον, από το 2009 και έπειτα. Η οριοθέτηση και η αποκόλληση της ακροδεξιάς από τη δεξιά που συντελείται στις αρχές του 2000, αποτελεί σημείο τομής στο πολιτικό περιβάλλον, επιτρέποντας στον ακροδεξιό πολιτικό χώρο να αποκτήσει μια συνεκτική και διακριτή πολιτική δύναμη, που με την κατάλληλη διαδικασία, θα επέτρεπε αργότερα στον συγκεκριμένο πολιτικό χώρο να αναδείξει τις βίαιες και εξτρεμιστικές δυνάμεις του.

2.3.1 Η στρατηγική της εργαλειοποίησης και της οριοθέτησης

Στην ελληνική κεντρική πολιτική σκηνή καθ' όλη την αρχική φάση της μεταπολιτευτικής περιόδου, η συνολική καταγγελία των ακροδεξιών δυνάμεων, ως αντιδημοκρατικές, εξαιτίας της πρόσφατης εμπειρίας της επταετούς δικτατορίας, παράλληλα με την αναζήτηση κρίσιμων για τον πολιτικό ανταγωνισμό πόρων από την κυρίαρχη δεξιά δύναμη, συνετέλεσαν, εκτός των άλλων στον περιορισμό της ακροδεξιάς και την συνεπαγόμενη ανυπαρξία συμπαγούς και διακριτού ακροδεξιού πόλου (Georgiadiou, 2013, σ. 81). Σύμφωνα με τον Αντώνη Έλληνα, ερευνητή του φαινομένου, μεταπολιτευτικές ακροδεξιές ομάδες είτε αφομοιώθηκαν από την κυρίαρχη δεξιά, είτε περιθωριοποιήθηκαν από την κεντρική πολιτική σκηνή με πολύ ισχυρή επιρροή και υποστήριξη (Ellinas, 2013). Οι στρατηγικές ενσωμάτωσης και εργαλειοποίησης του ακροδεξιού χώρου από την Νέα Δημοκρατία και η συσπείρωση που επιχείρησε στις κεντροδεξιές, συντηρητικές και ακροδεξιές δυνάμεις, ώστε να έχει πιθανότητες νίκης απέναντι στην επέλαση του ΠΑ.ΣΟ.Κ., είχαν κατακερματίσει τον πολιτικό χώρο της ακροδεξιάς, τον οποίο χρησιμοποίησε για την κινητοποίηση ψηφοφόρων, προς όφελος της. Σύμφωνα με τον Kriesi (1995, σ. 34-35), οι συγκεκριμένες στρατηγικές, άλλοτε εργαλειοποίησης, άλλοτε οριοθέτησης της κυρίαρχης δεξιάς παράταξης απέναντι στον ακροδεξιό πόλο, είναι ο κύριος παράγοντας είτε αδυναμίας συγκρότησης στη περίπτωση της εργαλειοποίησης, είτε συγκρότησης συμπαγούς ακροδεξιού πόλου στη περίπτωση της οριοθέτησης, της ακροδεξιάς σε όλη την Ευρώπη. Στην ελληνική περίπτωση, έπειτα από δεκαετίες εργαλειοποίησης και ενσωμάτωσης του κατακερματισμένου ακροδεξιού πόλου και των μορφωμάτων του, από την Νέα Δημοκρατία, όπως η συνεργασία με την Εθνική Παράταξη πριν τις εκλογές του 1981 και η τοποθέτηση του προέδρου της, Σπύρου Θεοτόκη, στη τρίτη θέση του ψηφοδελτίου Επικρατείας της Νέας Δημοκρατίας, εμφανίζεται στα δεξιά της τελευταίας στις αρχές του 2000, το κόμμα του ΛΑ.Ο.Σ. Το συγκεκριμένο κόμμα δεν είναι το μοναδικό ακροδεξιό κόμμα που δημιουργήθηκε στην Ελλάδα της Μεταπολίτευσης, αλλά ίσως το πρώτο που, όπως είδαμε, μπόρεσε να επηρεάσει την πολιτική σκηνή της χώρας σε μεγάλο βαθμό, με την προοπτική εισόδου του στη Βουλή των Ελλήνων, εξαιτίας της στρατηγικής της οριοθέτησης της Νέας Δημοκρατίας, απέναντι στην ακροδεξιά και τον προσανατολισμό της στον λεγόμενο μεσαίο χώρο.

Επομένως, μπορούμε με ασφάλεια να αποφανθούμε ότι η στρατηγική της οριοθέτησης της κυρίαρχης δεξιάς παράταξης απέναντι στην ακροδεξιά, δημιουργεί σαφή όρια μεταξύ των δύο, τα οποία δημιουργούν ευκαιρίες αυτονόμησης του ακροδεξιού πόλου στον κομματικό χώρο, με πιθανότητες επιτυχίας. Στην ελληνική περίπτωση, η διαδικασία από την οποία προέκυψε το Λ.Α.Ο.Σ, κόμμα του Γ. Καρατζαφέρη, θεωρείται τομή για την άνοδο της ελληνικής ακροδεξιάς με αξιώσεις. Για πρώτη φορά στα μεταπολιτευτικά χρόνια η δημιουργία του Λ.Α.Ο.Σ. σηματοδοτεί την ύπαρξη συμπαγούς ακροδεξιού πόλου που με την

είσοδο του στη βουλή το 2007, 7 χρόνια μετά την ίδρυσή του, έχει τη δυνατότητα προβολής της ακροδεξιάς ατζέντας του σε εθνικό επίπεδο.

Το σημαντικό σε όλη την προηγούμενη πολιτική περίοδο, είναι η επιρροή που άσκησε το ακροδεξιό κόμμα στη πλαisiώση ζητημάτων εντός της δομής των πολιτικών ευκαιριών και απειλών, αφού η απόδοση της απειλής στις μεταναστευτικές ροές που άρχισαν να συγκεντρώνονται σε μερικές γειτονιές του κέντρου της Αθήνας, ως αιτία της ολοένα και αυξανόμενης ανεργίας των ελλήνων εργαζομένων, αλλά και ως ένδειξη εγκληματικότητας, ανομίας και ανασφάλειας (Ellinas, 2013, σ. 5), ήταν ζήτημα που έβαζε το συγκεκριμένο κόμμα σε σταθερή και συστηματική βάση, ενώ η παραπάνω διαδικασία του επέτρεπε να επιβιώνει πολιτικά, καθώς άντλησε από αυτή μεγάλη πολιτική υπεραξία, καθιστώντας το, οριακά μονοθεματικά αντιμεταναστευτικό κόμμα. Έχοντας ως δεδομένο το γεγονός ότι ο εκλογικός αφανισμός του δεν επήλθε μετά από μια ήττα της ξενόφοβης διάγνωσης του μεταναστευτικού, αλλά ως αποτέλεσμα της προσχώρησής του στο λεγόμενο μνημονιακό στρατόπεδο των πολιτικών δυνάμεων και την ενσωμάτωσή βασικών στελεχών του από την Νέα Δημοκρατία, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η συγκεκριμένη ανάγνωση της μεταναστευτικής απειλής έμεινε αήττητη σε πολιτικό επίπεδο, αλλά και πολιτικά ανυπεράσπιστα και ανοιχτή για πλαisiώση από νέες ακροδεξιές πολιτικές δυνάμεις. Σε μεγάλο βαθμό, το παραπάνω γεγονός αποτέλεσε καίριας σημασίας πολιτική ευκαιρία για την πλαisiώση του μεταναστευτικού ζητήματος από τον ελληνικό δεξιό εξτρεμισμό και την κύρια πολιτική έκφρασή του, τη Χρυσή Αυγή.

2.3.2 Η στρατηγική της τοπικής συλλογικής δράσης και των οργανωτικών προπυργίων

Εξετάζοντας την στρατηγική που ανέπτυξε η Χρυσή Αυγή για να πλαisiώσει την πολιτική ευκαιρία που διαμορφώθηκε, ώστε να δεσμεύσει τους απαραίτητους πόρους που της επέτρεψαν την ανάδυσή της από το πολιτικό περιθώριο, κατά την περίοδο 2009-2012, οδηγούμαστε στο μοντέλο των τοπικών προπυργίων που υιοθέτησε. Η στρατηγική της συγκέντρωσης των περιορισμένων, μέχρι το 2009, οργανωτικών δυνάμεων που κατείχε, σε μια περιοχή του κέντρου της Αθήνας, όπως ο Άγιος Παντελεήμονας, σε συνδυασμό με μια βάση τοπικών επεισοδίων συλλογικής δράσης (Γεωργιάδου, 2014, σ. 104), με διάρκεια και με μια φαινομενική υποστήριξη μερίδας των κατοίκων, θεωρήθηκε μια στρατηγική που θα διέυρνε τις πιθανότητες επιτυχίας και προβολής της σε εθνικό επίπεδο. Από αυτή την οπτική, η περιοχή του Αγ. Παντελεήμονα, πληρούσε τις προϋποθέσεις για μια ξενοφοβική και ρατσιστική εκστρατεία της Χρυσής Αυγής, η οποία εφαρμόζοντας το μοντέλο των τοπικών προπυργίων, σε συνδυασμό με την εθνική προβολή της τοπικής δράσης της, από τον παραμορφωτικό φακό των μέσων μαζικής ενημέρωσης, θα μπορούσε να ξεπεράσει την

περιορισμένη δράση που της υπαγόρευαν οι μέχρι τότε οι αντίστοιχοι πόροι της οργάνωσής της. Η παραπάνω επιτυχημένη, ως προς τον σκοπό της, στρατηγική της Χρυσής Αυγής, θα επιβεβαιωθεί και με την εκλογή του αρχηγού της Ν.Γ. Μιχαλολιάκου στο δημοτικό συμβούλιο της Αθήνας το 2010, κατά τη διάρκεια της εκστρατείας της οργάνωσης στον Αγ. Παντελεήμονα, αλλά και με την εκτίναξη της απήχησης της και της προβολής της τοπικής δράσης της, σε εθνικό επίπεδο. Η επιτυχία στις δημοτικές εκλογές του 2010 θα αποδειχθεί, όπως θα δούμε, μείζονος σημασίας για την μετέπειτα επιτυχία της σε εθνικό επίπεδο. Τα χαρακτηριστικά και τις συνθήκες, εντός των οποίων ανέπτυξε τη δράση της, θα ερευνήσουμε διεξοδικά στα δύο επόμενα κεφάλαια, όπου η λεπτομερής μελέτη των επενεργούμενων διαδικασιών από την πλευρά της Χρυσής Αυγής, συναντούν τις συνθήκες του πεδίου που επέλεξε να αναπτύξει τη δράση της και το μοντέλο των ισχυρών οργανωτικών προπυργίων.

Κεφάλαιο 3. Η Χρυσή Αυγή στον Άγιο Παντελεήμονα

3.1 Ένα σύντομο ιστορικό του κοινωνικού και πολιτικού περιβάλλοντος της γειτονιάς.

Η περιοχή του Άγιου Παντελεήμονα, μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1970, υπήρξε μια από τις πιο οικονομικά ανεπτυγμένες περιοχές του κέντρου της Αθήνας. Από τα μέσα της ίδιας δεκαετίας, η διαδικασία μετακίνησης του πληθυσμού προς την περιφέρεια και τα προάστια της Αθήνας, υπήρξε ιδιαίτερα ελκυστική διαδικασία για τους κατοίκους του κέντρου, για μια σειρά από λόγους, όπως η αναβάθμιση της ποιότητας ζωής και η συνέπεια της κοινωνικής κινητικότητας προς τα ανώτερα οικονομικά στρώματα (Arapoglou-Kanoulakos- Kandyliis- Maloutas, 2009, σ. 57-67). Εντούτοις, μόνο τα μεσαία και ανώτερα οικονομικά στρώματα κατόρθωσαν την μετακίνηση προς την περιφέρεια, γεγονός που άφησε τα χαμηλότερα και τα μεσαία-επιχειρηματικά στρώματα στο κέντρο, αναπτύσσοντας αργά μια διαδικασία χωροταξικού διαχωρισμού των κοινωνικοοικονομικών τάξεων. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990, οι χαμηλές πλέον τιμές ενοικίασης, λόγω της μαζικής αποχώρησης των κατοίκων αυτών των περιοχών, ταυτόχρονα με την εισροή ενός μεγάλου και άκρως υποτιμημένου μεταναστευτικού εργατικού δυναμικού από τις χώρες των Βαλκανίων και της Ανατολικής Ευρώπης, διαμόρφωσαν τις συνθήκες εγκατάστασής του σε περιοχές του κέντρου, όπως το 2^ο και το 6^ο δημοτικό διαμέρισμα Αθηνών. Η υπερσυγκέντρωση του μεταναστευτικού εργατικού δυναμικού σε γειτονιές όπως εκείνη του Άγιου Παντελεήμονα, υπήρξε μονόδρομος για την επιβίωση του. Πέρα από τους οικονομικούς παράγοντες εγκατάστασής του σε υποβαθμισμένες γειτονιές με χαμηλά ενοίκια, η αίσθηση της κοινότητας, υπήρξε για αυτούς η μόνη δικλείδα ασφαλείας για μια στοιχειωδώς βιώσιμη ζωή.

Το αναδυόμενο τοπίο κοινωνικοοικονομικών ανισοτήτων της γειτονιάς του Αγ. Παντελεήμονα, διαφοροποιείται πλήρως από αντίστοιχες ανισότητες που αναπτύχθηκαν στην Ναυπηγοεπισκευαστική Ζώνη Περάματος, και αυτή η παρατήρηση παραμένει κρίσιμη για μια ενδελεχή αποτίμηση της ενδεχόμενης επιτυχίας ή αποτυχίας του φαινομένου της ακροδεξιάς επιρροής στις τοπικές κοινωνίες. Εξετάζοντας τη διαμόρφωση του κοινωνικού περιβάλλοντος του Άγιου Παντελεήμονα και των συνοικιών του κέντρου της Αθήνας, δεν πρέπει να παραβλέψουμε τις μακροχρόνιες διαδικασίες χωροταξικής και κοινωνικοοικονομικής αναδιαμόρφωσής τους. Από τη δεκαετία του 1980 και έπειτα, η προαναφερθείσα διαδικασία μετεγκατάστασης ενός μεγάλου τμήματος των κατοικούντων από το κέντρο της Αθήνας, προς τα προάστια της πόλης δημιουργεί δημοτικά διαμερίσματα με σαφή οικονομικά και ταξικά χαρακτηριστικά, τα οποία όμως, δύναται να μην συμπίπτουν, κυρίως συνειδησιακά και πολιτικά με την θέση στην οποία βρίσκονται, αφού η στρατηγική

πρόσδεσή των συμφερόντων τους σε άλλες ανώτερες κοινωνικοοικονομικές ομαδοποιήσεις, ταυτόχρονα με την ανάγκη διαχωρισμού των γηγενών με το υποτιμημένο μεταναστευτικό εργατικό δυναμικό, συναντάται και εκφράζεται, σε διαφορετικές περιοχές και σε διαφορετικές χρονικές στιγμές. Ο πληθυσμός που μπόρεσε να πραγματοποιήσει την μετεγκατάστασή του στα προάστια, ο οποίος είχε την οικονομική δυνατότητα να εγκαταλείψει το κέντρο, δημιούργησε μια αίσθηση αμφισβήτησης στην ευημερία των κατοικούντων του κέντρου και των δεδομένων συνθηκών διαβίωσής τους (Kandylis-Kanoulakos, 2011, σ. 161). Η μαζική εγκατάσταση των διαφόρων μεταναστευτικών ομάδων από την άλλη, δημιούργησε μια ιδιότυπη αποκλεισμένη κοινότητα, η οποία λόγω του μαζικού χαρακτήρα της στις συγκεκριμένες γειτονιές, δημιούργησε παράλληλα μια αίσθηση ασφάλειας στους μετανάστες.

Από τα μέσα της δεκαετίας του 2000, το ιστορικό κέντρο της Αθήνας βιώνει ραγδαίες κοινωνικές, δημογραφικές και οικονομικές μεταβολές. Οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 2004, υπήρξαν μόνο η αφορμή για τον πολεοδομικό εξευγενισμό (gentrification) του κέντρου. Το συγκεκριμένο φαινόμενο οδήγησε σε μια ριζική αναδιαμόρφωση της Αθήνας και των γειτονιών της. Πίσω από την πολιτισμική και κοινωνική ανάπλαση του ιστορικού κέντρου, το ύψος των ενοικίων διαμόρφωσε ταξικά οριοθετημένες γειτονιές και οικονομικά απροσπέλαστες, για μεγάλα κομμάτια της κοινωνίας, περιοχές. Η παραπάνω διαδικασία πολεοδομικού εξευγενισμού, η έναρξη της οποίας τοποθετείται πριν το 2004, δεν άφησε πολλές επιλογές στην επιλογή της περιοχής κατοικίας του βαθύτατα υποτιμημένου σε αξία, μεταναστευτικού εργατικού δυναμικού. Η δημιουργία γειτονιών στις παρυφές του ιστορικού και, πλέον άκρως τουριστικού, κέντρου της Αθήνας, σε περιοχές με χαμηλή αντικειμενική αξία ακινήτων, είχε ως αποτέλεσμα την απαρχή της “γκετοποίησης” των θεσμικά αποκλεισμένων μεταναστευτικών ομάδων. Η εικόνα στις αρχές του 2000, όσον αφορά την περιοχή του Αγ. Παντελεήμονα είναι εκείνη της υποβάθμισης, της εγκατάλειψης του από τα μεσαία και ανώτερα κοινωνικά στρώματα, εκτός εκείνων το κομματιών που διατηρούσαν μια επιχείρηση στη περιοχή, τα συμφέροντα των οποίων δεν επλήγησαν από την παραπάνω διαδικασία, της παραμονής και της απομόνωσης των οικονομικά ασθενέστερων. Έτσι, η εγκατάσταση των μεταναστευτικών ομάδων μέσω της ενοικίασης κατοικιών σε προσβάσιμες τιμές, προσέφερε από τη μια πλευρά, ευκαιρίες εκμίσθωσης των κατοικιών, στους γηγενείς ιδιοκτήτες, αλλά και ευκαιρίες επιβίωσης των πολιτικοθεσμικά αοράτων μεταναστευτικών ομάδων.

Το θεωρητικό εύρημα σε αυτό το σημείο εντοπίζεται στο γεγονός ότι, το παραπάνω αναδυόμενο κοινωνικό περιβάλλον του Αγ. Παντελεήμονα, μας δίνει την ένδειξη της έλλειψης συγκροτημένης κοινωνικοοικονομικής ταυτότητας της περιοχής, παρ’όλη τη φαινομενική ομοιογένεια ενός υποτιμημένου πολυεθνικού εργατικού δυναμικού, το οποίο

βέβαια είναι και ο λόγος επιβίωσης των ντόπιων ιδιοκτητών ακινήτων, οι οποίοι διαφοροποιούνται ως προς την κοινωνικοοικονομική θέση των πρώτων. Ο λόγος που τα κομμάτια του ντόπιου πληθυσμού παρέμειναν στην περιοχή, όπως προαναφέρθηκε, δεν έγκειται στο γεγονός της θέλησής τους, παρά μόνο στην περίπτωση που τα υλικά συμφέροντά τους δεν επλήγησαν από την διαδικασία υποβάθμισης της περιοχής, η οποία λειτούργησε ως αυτοεκπληρούμενη προφητεία (Kandyliis- Kavoulakos, 2011, σ. 162), μέσα από τη στρατηγική εγκατάλειψη και μετεγκατάσταση στις παρυφές της πόλης, των μεσαίων και ανώτερων οικονομικών στρωμάτων. Η δεδομένη κατάσταση του κατακερματισμού της τοπικής κοινότητας, όσον αφορά την ενδεχόμενη ύπαρξη μιας συνεκτικής και συλλογικής κοινωνικοοικονομικής ταυτότητας, οφείλεται κυρίως στις κατακόρυφες κοινωνικές ανισότητες που αναπτύχθηκαν, κυρίως μεταξύ γηγενών και μεταναστών. Όπως αναφέρεται στην έρευνα των μελετητών του ζητήματος (Kandyliis- Kavoulakos, 2011, σ. 165), παρά την προσπάθεια και μερική επιτυχία ενσωμάτωσης και εξάλειψης των μεγάλων κοινωνικών ανισοτήτων, μεταξύ των γηγενών και των πρώτων μεταναστευτικών ομάδων από τα Βαλκάνια, τη δεκαετία του 1990, το νέο μαζικό κύμα μεταναστών και προσφύγων πολέμου στα μέσα του 2000, περισσότερο εξαθλιωμένο και θεσμικά αόρατο, εκμηδένισε μια ενδεχόμενη θετική αποτίμηση της τοπικής μεταναστευτικής ενσωμάτωσης, η οποία ωστόσο σε κανένα στάδιο της διαδικασίας της, δεν βοηθήθηκε από τους θεσμούς του ελληνικού κράτους, όπως είδαμε από την επεξεργασία της ελληνικής μεταναστευτικής πολιτικής, ακόμα και για τους μετανάστες δεύτερης γενιάς. Η παραπάνω περιγραφή του κοινωνικού περιβάλλοντος της περιοχής και των κυρίαρχων διαδικασιών που έλαβαν χώρα στο πεδίο που ερευνάται, μας οδηγεί στο συμπέρασμα, τόσο των ανταγωνιζόμενων υλικών συμφερόντων, καθώς η μια κοινωνική ομάδα των γηγενών επιβιώνει μέσα από την υποτίμηση της περιοχής και την εκμετάλλευση των μεταναστευτικών ομάδων, αλλά και της αδυναμίας συγκρότησης μιας ενιαίας κοινωνικοοικονομικής ταυτότητας των κατώτερων κοινωνικοοικονομικών στρωμάτων, τόσο των γηγενών, όσο και των μεταναστών, καθώς η πρόσδεση των ντόπιων στα υλικά συμφέροντα ανώτερων στρωμάτων, ως μια ενδεχόμενη ευκαιρία κοινωνικοοικονομικής ανόδου τους, στο πλαίσιο μιας ποιοτικής αναβάθμισης των συνθηκών διαβίωσης, αποτελεί πρώτης τάξης εμπόδιο στο ξεπέραςμα της αίσθησης της προσωρινότητας που τους διακατέχει, όσον αφορά τη διαμονή τους στη περιοχή. Παράλληλα, οι νέες μεταναστευτικές ροές που εγκαταστάθηκαν στην περιοχή, οι οποίες παραμένουν στον κανόνα τους, ακόμα και σήμερα, πολιτικοθεσμικά αόρατες, παρανομοποιημένες και εξαθλιωμένες, δεν μπόρεσαν να διεκδικήσουν κοινωνικά και πολιτικά δικαιώματα, εξαιτίας του καθεστώτος στο οποίο υπόκεινται, αλλά και λόγω της απειλής της ρατσιστικής βίας σε οποιαδήποτε ενδεχόμενη προσπάθεια ανάληψης συλλογικής δράσης στη δημόσια σφαίρα. Η συνολική καταπίεση που βιώνει η τοπική μεταναστευτική κοινότητα, τόσο στην δημόσια, όσο και στην ιδιωτική σφαίρα, καθώς ακόμα και η εξάσκηση του θρησκευτικού δικαιώματος

και των πολιτισμικών της πρακτικών θεωρείται κατόρθωμα και γενναία πράξη, την έχει οδηγήσει στον εγκλωβισμό της καθημερινής πάλης για επιβίωση, αδυνατώντας να οργανωθεί σε ένα συλλογικό όχημα διεκδικήσεων. Η παραπάνω δεδομένη κατάσταση, επιβεβαιώνεται και μέσα από τον χαρακτήρα της σύντομης, σπασμωδικής και ανοργάνωτης εξέγερσης των δύο ημερών στο κέντρο της Αθήνας, από μουσουλμάνους μετανάστες στις 21 και 22 Μαΐου 2009, με αφορμή τη βεβήλωση θρησκευτικού βιβλίου μετανάστη από αστυνομικό σε επιχείρηση- σκούπα μαζικού ελέγχου των μεταναστών, στο κέντρο της Αθήνας (Ψαρράς, 2012, σ. 374). Ακόμα και η συγκεκριμένη διήμερη συγκρουσιακή εκδήλωση διαμαρτυρίας, η οποία είχε χαρακτήρα γενικευμένης εξέγερσης στο κέντρο της Αθήνας, απαντήθηκε από δεξιούς εξτρεμιστές με το κάψιμο άτυπου χώρου προσευχής μουσουλμάνων στον Άγιο Παντελεήμονα.

Προχωρώντας στη καταγραφή των εναλλακτικών αφηγημάτων με αιτήματα συμπερίληψης της μεταναστευτικής κοινότητας που αναπτύχθηκαν στο τοπικό πεδίο, παρατηρούμε μια πλούσια δράση αλληλέγγυων στη μεταναστευτική κοινότητα οργανώσεων. Το πολιτικό και κοινωνικό πλαίσιο του κύκλου διαμαρτυρίας ενάντια στα μέτρα λιτότητας, όπως ήδη αναφέρθηκε, δεν εξαντλήθηκε σε διεκδικήσεις και αιτήματα που αφορούσαν μόνο τις συνταρακτικές οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες της κρίσης του χρηματοπιστωτικού συστήματος, καθώς παράλληλες διαδικασίες, όπως το μεταναστευτικό και προσφυγικό ζήτημα τέθηκαν ως αιχμή για μια πληθώρα συλλογικών δράσεων στην ευρύτερη πολυεθνική γειτονιά του κέντρου της Αθήνας και τα οποία συγκρούστηκαν με τις συγκεκριμένες καμπάνιες της Χρυσής Αυγής και των ακροδεξιών και ρατσιστικών μορφωμάτων. Τα εναλλακτικά πολιτικά αφηγήματα κομματιών των κοινωνικών κινημάτων, εδαφικοποιήθηκαν στο 6^ο δημοτικό διαμέρισμα, με εγχειρήματα που υπήρξαν πριν και μετά την κορύφωση του κύκλου, όπως η κατάληψη της Βίλα Αμαλίας με διαχρονική παρουσία και αντιφασιστική παρέμβαση στη γειτονιά, η κατάληψη του εγκαταλελειμμένου ξενοδοχείου City Plaza, με αιτήματα συμπερίληψης, ενσωμάτωσης και νομιμοποίησης των μεταναστών, αλλά και με αλληλέγγυες οργανώσεις που συνέβαλαν στην προσπάθεια διαμόρφωσης μιας εναλλακτικής πρότασης αρμονικής συμβίωσης, ομαλής ενσωμάτωσης των μεταναστών στην κοινότητα, αλλά και στην καλλιέργεια μιας συνεκτικής κοινωνικοοικονομικής ταυτότητας, στη βάση των κοινών υλικών συμφερόντων, των ντόπιων και μεταναστών εργαζομένων.

Ο λόγος καταγραφής του διαμορφωμένου πολιτικού και κοινωνικού περιβάλλοντος στην ευρύτερη περιοχή του Αγ.Παντελεήμονα εδράζεται και στη προσπάθεια του ξεπεράσματος της φαινομενικής και μόνο, προδιάθεσης των τοπικών κοινωνιών που βίωσαν μια μαζική μεταναστευτική εγκατάσταση, σε μια ενδεχόμενη ακροδεξιά υποστήριξη. Σε αυτό το επίπεδο της τοπικής πολιτικής σύγκρουσης με άλλα συμπεριληπτικά εγχειρήματα αλληλεγγύης στους μετανάστες, η στρατηγική ήττα των τελευταίων από τη Χρυσή Αυγή,

επιτελέστηκε μέσα από την μαζική προβολή της από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, μετά την επιτυχία της στις δημοτικές εκλογές του 2010 (Ellinas, 2013, σ. 17). Η παραπάνω προβολή της Χρυσής Αυγής, των εκστρατειών αλληλεγγύης της στους έλληνες κατοίκους και των βίαιων επιθέσεων της εναντίον των μεταναστών και των πολιτικών τους αντιπάλων, όπως επισημαίνει και ο Αντώνης Έλληνας, λειτούργησε θετικά στην επιτυχία του κόμματος και την κεφαλαιοποίηση αυτής με την διπλή εκλογική επιτυχία του 2012 και την είσοδό της στη Βουλή των Ελλήνων. Από αυτή την οπτική, η θεωρητικά κομβικής σημασίας πολιτική σύγκρουση με τη Χρυσή Αυγή σε τοπικό επίπεδο, δεν πρέπει να παραβλεφθεί λόγω του ξεπεράσμάτος της στη συγκεκριμένη περίπτωση, από τον φακό των μέσων μαζικής ενημέρωσης, ο οποίος δεν συνέλαβε ολόκληρη την εικόνα των εναλλακτικών πολιτικών αφηγημάτων και των ανταγωνιστών της Χρυσής Αυγής, καθώς όπως ο ίδιος ο μελετητής παραθέτει, η πολιτική επιβίωση της Χρυσής Αυγής σε τοπικό επίπεδο εξαρτήθηκε από την αντοχή της στα τοπικά αντιφασιστικά εγχειρήματα και την υποστήριξη του ακτιβισμού της από τις τοπικές αρχές, όπως το αστυνομικό τμήμα του Αγ. Παντελεήμονα και η στενή σχέση του με τις διάφορες επιτροπές αγανακτισμένων κατοίκων ενάντια στους μετανάστες (Ψαράς, 2012, σ. 177- 191).

Τα προαναφερθέντα εγχειρήματα συμπερίληψης των μεταναστών των κοινωνικών κινημάτων της περιόδου και ιδιαίτερα σε περιοχές με απότομη μαζική εγκατάσταση μεταναστευτικών και προσφυγικών ομάδων, εργάστηκαν τόσο για την αποτροπή της ανάπτυξης μιας ενδεχόμενης ξενόφοβης στάσης της κοινωνίας, όσο και για την θεσμική και κοινωνική ενσωμάτωσή τους, με σεβασμό στα πολιτισμικά και θρησκευτικά χαρακτηριστικά τους. Σε αυτό προσανατολίστηκε και η πολιτική των καταλήψεων στέγασης προσφύγων, την οποία εφάρμοσαν διάφορες οργανώσεις αλληλεγγύης στις συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες, εγχειρήματα τα οποία, εκτός από την εξασφάλιση της επιβίωσης των προσφύγων και μεταναστών, προσέφεραν ταυτόχρονα και ένα ιδεατό εναλλακτικό πολιτικό αφήγημα, τόσο στην κυρίαρχη μεταναστευτική πολιτική του κράτους, όσο και στο ακροδεξιό πολιτικό αφήγημα του ρατσισμού και της ξενόφοβης στάσης. Τα συγκεκριμένα εγχειρήματα, ενώ κατάφεραν να εδραιωθούν σε πολλές γειτονιές του κέντρου, ακόμα και της επαρχίας, με ιδιαίτερα έντονη επιρροή σε ευρύτερα κομμάτια των εκάστοτε τοπικών κοινωνιών, τις οποίες κατάφεραν να κινητοποιήσουν σε ένα βαθμό, περιορίστηκαν όμως, τουλάχιστον στην πλειονότητά τους, στη μορφή των τοπικών εγχειρημάτων, αδυνατώντας να θεσμοποιήσουν, ή έστω να εγγράψουν στο πολιτικό περιβάλλον, το συγκεκριμένο εναλλακτικό αφήγημα ενσωμάτωσης των μεταναστευτικών ομάδων. Εντούτοις, παρά την αδυναμία, έστω μερικής εγγραφής του συγκεκριμένου πολιτικού αφηγήματος, η επιβίωση των τοπικών εγχειρημάτων, λειτούργησε στην αναδιαμόρφωση του τοπικού πολιτικού και κοινωνικού περιβάλλοντος, γεγονός που επιβεβαιώνεται και με την ολική αναδιάταξη των πολιτικών δυνάμεων της

ευρύτερης περιοχής του Αγ. Παντελεήμονα, μετά την εδραίωση της κατάληψης του City Plaza, το 2016. Όπως αναφέρει στην μελέτη του παραπάνω εγχειρήματος η Λουκία Κοτρωνάκη (2018, σ. 916-918), επεξεργάζοντας την συνεισφορά του Paasi (2003, σ. 109-122), σχετικά με την χωροταξική αναδιαμόρφωση των εγκατεστημένων, αλλά και μεταβλητών νοημάτων και πλαισιώσεων, το City Plaza, από την έναρξη της λειτουργίας του το 2016, αποτέλεσε καταλυτικό παράγοντα επανανοηματοδότησης του μεταναστευτικού ζητήματος, αυτή τη φορά όχι ως απειλής, αλλά ευκαιρίας για τη δημιουργία συνεκτικών δεσμών και κοινοτικών σχέσεων, αυτοοργάνωσης και κοινού αγώνα ντόπιων και μεταναστών για καλύτερες συνθήκες διαβίωσης. Παράλληλα, η δυναμική αναδιαμόρφωσης του τοπικού πολιτικού και κοινωνικού περιβάλλοντος, ενισχύθηκε και από την στρατηγική εγκατάλειψη του μοντέλου των πολιτοφυλακών της Χρυσής Αυγής από τον Σεπτέμβριο του 2013, όταν μετά την δολοφονία του αντιφασίστα Παύλου Φύσσα, η συνολική δίωξη, τόσο μελών τοπικών οργανώσεων, όσο και πρωτοκλασάτων στελεχών, του κόμματος και η σοβαρή πιθανότητα καταδίκης της ως εγκληματική οργάνωση, ανάγκασαν το κόμμα να εγκαταλείψει την παραστρατιωτική δομή και δράση του και κατά συνέπεια, την συνεχή παρουσία και τον βίαιο ακτιβισμό σε περιοχές όπως ο Αγ. Παντελεήμονας.

Η αξιακή πλαισίωση των συλλογικών δράσεων, στις οποίες συνέβαλλε η κατάληψη του City Plaza και οι οργανώσεις που την υποστήριζαν, είχαν συμπεριληπτικό πρόσημο στο μεταναστευτικό και προσφυγικό ζήτημα. Εκτός από την δομή του κατειλημμένου ξενοδοχείου, που υπήρξε από μόνη της μια απάντηση στο ζήτημα όπως αναλύθηκε πριν, οι απο κοινού, με άλλους φορείς, αγώνες που δόθηκαν σε τοπικό επίπεδο, όπως η επιτυχής προσπάθεια εγγραφής και ενσωμάτωσης των παιδιών των προσφύγων σε δημοτικά σχολεία της περιοχής, σε συνεργασία με τα συνδικαλιστικά όργανα των καθηγητών και το προσωπικό των σχολείων, παράλληλα με τον αγώνα για πρόσβαση στη δημόσια και δωρεάν περίθαλψη των νοσοκομείων (Kotronaki, 2018, σ. 918), μας οδηγεί στο συμπέρασμα της αμιγούς κινηματικής οργάνωσης του εγχειρήματος, στη βάση των συλλογικών δράσεων με αξιόσύνη, διάρκεια, διάχυση των συμπεριληπτικών αιτημάτων τους, ενότητάς του με άλλα διεθνή εγχειρήματα, πολυάριθμης οργάνωσης από τα κάτω και αλληλεπίδρασης και ανταγωνισμού με τις ελίτ και με άλλους αντικινηματικούς δρώντες, οι οποίοι υιοθετούν πλαισιώσεις αποκλεισμού κοινωνικών ομάδων, στη βάση της ρατσιστικής εθνοτικής διάκρισης και της συνεπαγόμενης μεταστροφής των κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων σε εθνικά προνόμια.

Από την άλλη πλευρά, η συστηματική προσπάθεια περαιτέρω αποκλεισμού η διατήρησης του ήδη διαμορφωμένου καθεστώτος ημινομιμότητας της μεταναστευτικής κοινότητας και ευρύτερα, διατήρησης της υποτιμημένης κατάστασής της, αναλήφθηκε από μια σειρά διαφορετικών δρώντων, μεταξύ των οποίων, μια σημαντική μερίδα των μέσων

μαζικής ενημέρωσης και των πολιτικών δυνάμεων της συντηρητικής δεξιάς και της ακροδεξιάς. Η συγκεκριμένη προσπάθεια αναλήφθηκε, αρχικά, από την σύνδεση του μεταναστευτικού με την εγκληματικότητα. Σε τοπικό επίπεδο, η πρώτη σημαντική προσπάθεια αιτιακής σύνδεσης της μεταναστευτικής κοινότητας με την εγκληματικότητα εντοπίζεται στις αρχές του 2008 με την “επιτροπή κατοίκων ενάντια στους μετανάστες” και η οποία αποτελεί το διάδοχο σχήμα του Συλλόγου Ληστευθέντων που εμφανίστηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1990 (Ψαρράς, 2012, σ. 370). Σύμφωνα με τον Ψαρρά, αυτή ήταν η πρώτη μορφή κινητοποίησης “από τα κάτω” εναντίον των μεταναστών στο κέντρο της Αθήνας, η οποία παρ’ όλα αυτά παρέμενε σε ορατότητα εξαιτίας της προβολής του από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Το διάδοχο σχήμα, το οποίο συστάθηκε αμέσως μετά τη μαζική εγκατάσταση μεταναστών στην περιοχή, έθεσε ζητήματα υγειονομικής επιβάρυνσης, αισθητικού υποβιβασμού και υποτίμησης των αντικειμενικών αξιών των κατοικιών. Ταυτόχρονα υιοθέτησε καθαρά εθνικιστικό και ακροδεξιό λόγο μιλώντας για μαζική “έξωση” των ελλήνων κατοίκων και για απώλεια εθνικής ομοιογένειας του ντόπιου πληθυσμού (Kandylis-Kanoulakos, 2011, σ. 157-158). Έκτοτε, η προσπάθεια πλαισίωσης της συγκεκριμένης εκστρατείας από διάφορες πολιτικές δυνάμεις, μεταξύ των οποίων και η Χρυσή Αυγή, έφεραν το μεταναστευτικό ζήτημα στην καθημερινή ατζέντα της δημόσιας πολιτικής συζήτησης και την ξενόφοβη στάση της επιτροπής, ως ένα εναλλακτικό αφήγημα στην αδυναμία θέσπισης ενιαίας μεταναστευτικής πολιτικής.

Στον Άγιο Παντελεήμονα, η τοπική παρουσία της Χρυσής Αυγής, προωθήθηκε μέσα από τα ήδη υπάρχοντα μορφώματα, όπως η επιτροπή κατοίκων Άγιου Παντελεήμονα ή, οι “Αγανακτισμένοι” κάτοικοι Άγιου Παντελεήμονα, ενώ η ορατή παρουσία της μέσα από την υποστήριξη των παραπάνω σχημάτων, αλλά και σαν διακριτή πολιτική δύναμη, υπήρξε ήδη από το 2008. Οι παραπάνω τοπικές επιτροπές κατοίκων, όχι μόνο δεν διαχώρισαν τη θέση τους με τη Χρυσή Αυγή και τη δράση της, αλλά υποστήριξαν ανοιχτά και επίσημα σε πολλαπλά επίπεδα, το δεξιό εξτρεμιστικό κόμμα. Παράλληλα, η αποδεδειγμένη σχέση μελών της επιτροπής με τη Χρυσή Αυγή, δεν αφήνει περιθώρια διαχωρισμού της τοπικής αντιμεταναστευτικής συλλογικής δράσης με το δεξιό εξτρεμιστικό κόμμα. Η επιτροπή που ασκούσε το τελευταίο στις τοπικές οργανώσεις και αντιμεταναστευτικές επιτροπές υπήρξε άμεση (Γεωργιάδου- Ρόρη, 2013). Επομένως, η ανάλυση των αξιακών πλαισιώσεων της Χρυσής Αυγής, θα διενεργηθεί χωρίς τον διαχωρισμό της από τις τοπικές αντιμεταναστευτικές επιτροπές.

3.2 Η αξιακή πλαισίωση της ακροδεξιάς συλλογικής δράσης ενάντια στους μετανάστες

Η μελέτη της ιδεολογίας και της αντιμεταναστευτικής πλαισίωσης που προωθεί η Χρυσή Αυγή θα πραγματοποιηθεί, όπως αναφέρθηκε στην εισαγωγή μέσα από την ανάλυση της αξιακής πλαισίωσης (framing) του τοπικού ακτιβισμού της. Το θεωρητικό εργαλείο της αξιακής πλαισίωσης ορίζεται, σύμφωνα με τον McAdam (1996, σ. 6), ως:

“Εμπρόθετες στρατηγικές νοηματοδοτήσεις της πραγματικότητας και των δρώντων υποκειμένων με τρόπο ώστε να προωθείται η ανάγκη ανάληψης συλλογικής δράσης, να επιτυγχάνεται ο προσεταιρισμός των υποκειμένων και να αδρανοποιούνται οι αντίπαλοι”.

Οι θεωρητικοί των αξιακών πλαισιώσεων της συλλογικής δράσης επεξεργάστηκαν έναν τεράστιο όγκο πληροφοριών και εκστρατειών, ώστε να μπορέσουν να κωδικοποιήσουν τα ιδεολογικά στοιχεία τους και να ξεχωρίσουν τις διαδικασίες εμπέδωσής τους στις διάφορες εκστρατείες. Από τις πιο εύρωστες προσπάθειες ανάλυσης του πολύτιμου θεωρητικού εργαλείου των αξιακών πλαισιώσεων, που κατέχουμε στα χέρια μας, ώστε να μπορέσουμε να αναλύσουμε τις επιμέρους διαδικασίες επικράτησης ιδεών και πολιτικών θέσεων στη ευμετάβλητη και δυναμική δομή του πολιτικού περιβάλλοντος, υπήρξε η επεξεργασία του Sidney Tarrow στο πεδίο. Σύμφωνα με τον ίδιο και συμπληρωματικά στην αποτύπωση του McAdam, η αξιακή πλαισίωση των συλλογικών δράσεων ορίζεται ως:

“Η εγγραφή παραπόνων στο πλαίσιο αναγνώρισης μιας, οριζόμενης από τους δρώντες, κοινωνικής αδικίας, παράλληλα με την απόδοση ευθύνης και την πρόταση μιας σειράς λύσεων για το ορισμένο πρόβλημα” (Tarrow, 1998, σ. 111).

Η συγκεκριμένη προσπάθεια ανάγνωσης του μεταναστευτικού πληθυσμού της περιοχής, ως απειλή και αιτία της υποβάθμισης στην οποία έχει περιέλθει η περιοχή του Άγιου Παντελεήμονα, δεν είναι μια απλή διαδικασία. Η ανάλυση της αξιακής πλαισίωσης του τοπικού ακτιβισμού θα διενεργηθεί σύμφωνα με τον επιμερισμό των πολιτικών θέσεων που προτείνουν οι Snow και Benford (1988, σ. 199), ώστε να δούμε το πρόβλημα που εντοπίζεται από τους δρώντες, τις λύσεις που προτείνουν, αλλά και τους τρόπους μέσα από τους οποίους προωθούν την επίλυσή του προβλήματος. Σύμφωνα με τους δύο προαναφερθέντες θεωρητικούς των αξιακών πλαισιώσεων, οι τελευταίες διαχωρίζονται σε διαγνωστικές, προγνωστικές και κινητοποιητικές πλαισιώσεις. Πριν προχωρήσουμε στις τελευταίες, οφείλουμε να δούμε τις δύο πρώτες διαδικασίες πλαισίωσης, ως απαραίτητες προϋποθέσεις του καλέσματος σε ανάληψη δράσης για το ανεγνωσμένο ζήτημα.

Η διαγνωστική αξιακή πλαισίωση περιέχει την αρχική αναγνώριση ενός προβλήματος και την απόδοση των υπαίτιων του (Snow- Benford, 1988, σ. 200). Στην

περίπτωση του τοπικού ακτιβισμού στην περιοχή του Άγιου Παντελεήμονα, η σύγκριση του ευήμερου παρελθόντος της περιοχής με το υποβαθμισμένο παρόν της, αλλά και η άνοδος της εγκληματικότητας και του αισθήματος ανασφάλειας, συνδέθηκαν αιτιακά με την μαζική εγκατάσταση μη καταγεγραμμένων μεταναστών, η οποία αναγνώστηκε ως απειλή για το μέλλον του ελληνικού πληθυσμού της περιοχής. Η συγκεκριμένη διαγνωστική πλαισίωση του ανεγνωσμένου προβλήματος, η οποία επένδυσε στην νοσταλγία του παρελθόντος της περιοχής, ως μια περιοχή χωρίς μετανάστες, στην οποία οι κάτοικοι ζούσαν με αρμονικό τρόπο, αλλά και χωρίς οικονομικά προβλήματα (Kandyli- Kanoulakos, 2011, σ. 167), έθεσε ρητά το ζήτημα της φυλετικής ομογενοποίησης των κατοίκων, ως έναν βασικό παράγοντα απώλειας των στενών δεσμών μεταξύ τους. Παράλληλα, η σχετική υπερ- εγκατάσταση μεταναστών στην περιοχή, σε σχέση με άλλες περιοχές, έθεσε το ζήτημα της άνισης αντιμετώπισης και της εγκατάλειψης των συγκεκριμένων κατοίκων από το κράτος. Η παραπάνω διαγνωστική πλαισίωση της διαδικασίας που ερευνούμε προϋπήρξε, τόσο των διαφόρων “επιτροπών κατοίκων”, όσο και της παρουσίας της Χρυσής Αυγής. Η διαγνωστική αξιακή πλαισίωση του εμπεδωμένου προβλήματος, διενεργήθηκε σε επίπεδο αντίληψης των κατοίκων για την πραγματικότητα που βιώνουν και υπήρξε ο αρχικά καθοριστικός παράγοντας εμπλοκής ακροδεξιών οργανώσεων στην περιοχή. Μέσα από την ανάλυση των εγγενών εθνικιστικών στοιχείων της εθνικής ιδεολογίας, είδαμε ότι στην εμπεδωμένη κυρίαρχη εθνική κουλτούρα, ενυπάρχουν εθνικιστικά αφηγήματα που δύνανται, με την κατάλληλη δράση, να αφυπνιστούν και να αυξήσουν την επιρροή τους. Έτσι, το αποκαλούμενο διάνοιγμα της πολιτικής ευκαιρίας για συλλογική δράση, πραγματοποιήθηκε σε μεγάλο βαθμό, από κοινωνικές διεργασίες που, όπως αναφέραμε στην εισαγωγή του κεφαλαίου, δεν αντιμετωπίστηκαν έγκαιρα και σωστά, από τους θεσμικούς φορείς και πολιτικούς φορείς για την ενσωμάτωση των μεταναστών, την τοπική απογκετοποίησή τους και τον αποκλεισμό εθνικιστικών και ρατσιστικών αφηγημάτων, ώστε να διασφαλιστεί η ανθρώπινη διαβίωσή τους, να εκμηδενιστεί η πιθανότητα ανάδυσης ενός ρατσιστικού οχήματος διεκδίκησης και να εμπεδωθεί ο σεβασμός στη διαφορετικότητα.

Σύμφωνα με την θεωρητική επεξεργασία του Tarrow (1998, σ. 110), οι συλλογικοί δρώντες δεν υιοθετούν απλά ήδη προϋπάρχουσες νοηματικές πλαισιώσεις. Αντιθέτως, τις κατευθύνουν προς μια δράση με συγκεκριμένο χαρακτήρα. Επομένως, η κουλτούρα των κοινωνιών, ως το σύνολο των παγιωμένων αντιλήψεων της πραγματικότητας και των καθημερινών πρακτικών, αλληλεπιδρά με τις αξίες και τους στόχους των συλλογικών δρώντων στο πεδίο και κατευθύνεται από τους τελευταίους. Η παραπάνω διαδικασία μας φέρνει στο επόμενο στάδιο αξιακής πλαισίωσης, το προγνωστικό, κατά το οποίο οι συλλογικοί δρώντες κατευθύνουν την διαγνωστική αξιακή πλαισίωση, ώστε να δημιουργήσουν τους απαραίτητους κινητοποιητικούς πόρους.

Προχωρώντας στη προγνωστική, ή καλύτερα, προγνωστική πλαισίωση του προβλήματος, η οποία αφορά τον στρατηγικό σχεδιασμό επίλυσης του ανεγνωσμένου προβλήματος (Snow- Benford, 1988, σ. 201), δηλαδή το τί πρέπει να γίνει για να επιλυθεί το πρόβλημα ή, η ανεγνωσμένη απειλή των δρώντων, παρατηρούμε την μαχητική είσοδο της Χρυσής Αυγής, στο προσκήνιο του τοπικού ακτιβισμού. Σε αυτό το στάδιο αναγνωρίζεται και το εμείς, δηλαδή η συλλογική ταυτότητα της κρίσιμης μάζας, η οποία πρέπει να δώσει τον αγώνα για την ανάδειξη των αιτημάτων. Η Χρυσή Αυγή κατάφερε να κεφαλαιοποιήσει στην ακροδεξιά διαθεσιμότητα της επιτροπής κατοίκων, η οποία επισημώς, αναγνώριζε στο υποκείμενο της συλλογικής δράσης, οποιονδήποτε έλληνα κάτοικο της περιοχής, είτε μέσα από τα ήδη υπάρχοντα μορφώματα, όπως οι “Αγανακτισμένοι κάτοικοι Άγιου Παντελεήμονα”, είτε ως διακριτή πολιτική δύναμη με στοίχεια παραστρατιωτικής οργάνωσης, υλοποιώντας το στρατηγικό κομμάτι επίλυσης του προβλήματος. Η συγκεκριμένη διαδικασία επίλυσης του ανεγνωσμένου προβλήματος, συνδέθηκε πλήρως με την αρχική στρατηγική κατάληψης της πλατείας του Άγιου Παντελεήμονα από τη Χρυσή Αυγή, το 2009 και το σφράγισμα της παιδικής χαράς, αποκλείοντας την παρουσία μεταναστών στη περιοχή. Η βίαιη κατάληψη της περιοχής από τους ακροδεξιούς ως μια συμβολική λύση, λειτούργησε ως παράδειγμα αντιμετώπισης του προβλήματος, ενώ το αίτημα πίσω από τη στρατηγική που αναπτύχθηκε, ήταν η μαζική αποχώρηση των μεταναστών από την περιοχή.

Ωστόσο, για να καλέσουν οι δρώντες την ανεγνωσμένη κρίσιμη μάζα που στην περίπτωση μας, είναι οι έλληνες κάτοικοι του Άγιου Παντελεήμονα, δεν φτάνει το διαγνωστικό, ή προγνωστικό αξιακό πλαίσιο της δράσης. Η συγκεκριμένη διαδικασία ορθολογικοποίησης της συλλογικής δράσης συμβαίνει μέσα από τα κινητοποιητικά πλαίσια λόγου (Snow- Benford, 1988, σ. 201-204). Στην παρούσα περίπτωση, η ανάγκη ανάληψης συλλογικής δράσης δικαιολογείται στο πλαίσιο αδυναμίας των κρατικών θεσμών να προστατέψουν τους έλληνες κατοίκους της περιοχής (Kandyli- Kavoulakos, 2011, σ. 170). Ταυτόχρονα, η διαδικασία ορθολογικοποίησης της τοπικής συλλογικής δράσης ενάντια στους μετανάστες της περιοχής πραγματοποιείται συμβολικά, ως μια στρατηγική για την αντιμετώπιση του ζητήματος και σε εθνικό επίπεδο.

3.2.1 Η στρατηγική της Χρυσής Αυγής στον Άγιο Παντελεήμονα

Η ανάλυση των διαφόρων σταδίων πλαισίωσης του αρχικά αντιμεταναστευτικού φαινομένου στον Άγιο Παντελεήμονα, μας βοήθησε στην επεξήγηση της αναδυόμενης πολιτικής ευκαιρίας για την ακροδεξιά, σε τοπικό επίπεδο. Η διαγνωστική αξιακή πλαισίωση της σύνδεσης των μεταναστευτικών ομάδων με την εγκληματικότητα και την υποβάθμιση, διαδικασία που όπως είδαμε αναλήφθηκε από ένα πλήθος δρώντων, όπως τα μέσα μαζικής

ενημέρωσης αλλά και πολιτικούς φορείς πέραν της ακροδεξιάς, οδήγησε στο διάνοιγμα μιας ευκαιρίας για συλλογική και αμιγώς πολιτική δράση στην περιοχή, η οποία ευνοούσε σίγουρα μια πολιτική δύναμη, η οποία θα ήταν κοντά σε αυτή τη διάγνωση. Σε κάθε περίπτωση, ένα αυταρχικό, ακροδεξιό και αντιμεταναστευτικό κόμμα, το οποίο θα προωθούσε το δόγμα “νόμος και τάξη”, θα παρείχε υπηρεσίες αλληλοβοήθειας στους “ντόπιους” της περιοχής, αλλά και θα προωθούσε την μαζική αποχώρηση των μεταναστών, οι οποίοι απειλούν την εθνική ομοιογένεια της περιοχής, θα είχε μαζική επιτυχία στο διαμορφωμένο πολιτικό περιβάλλον του Αγίου Παντελεήμονα. Σε αυτό το κεφάλαιο θα αναλυθεί η εκμετάλλευση της αναδυόμενης πολιτικής ευκαιρίας, από τη μεριά της εσωτερικής προσφοράς της Χρυσής Αυγής και η στρατηγική που εφάρμοσε, ώστε να συναντήσει την δυνητική ακροδεξιά τοπική υποστήριξη, σε επίπεδο ζήτησης.

Για τη Χρυσή Αυγή, τα κεντρικά γραφεία της οποίας βρίσκονταν λίγα τετράγωνα μακριά από την πλατεία του Αγίου Παντελεήμονα, η στρατηγική ανάπτυξης τοπικού ακτιβισμού σε ένα ευμενές, για τις πολιτικές θέσεις της, περιβάλλον υπήρξε κομβικής σημασίας ζήτημα, για την μετέπειτα ορατότητά της σε εθνικό επίπεδο. Ο Άγιος Παντελεήμονας, έπαιξε καθοριστικό ρόλο σε αυτή την προσπάθεια, αφού όπως αναδείξαμε, το δεξιό εξτρεμιστικό κόμμα συγκέντρωσε όλες τις οργανωτικές δυνάμεις του στη περιοχή (Dinas, 2013, σ. 6), αποφεύγοντας τη διάχυση του οργανωτικού δυναμικού του σε διάφορες χαλαρές τοπικές οργανώσεις και την ενδεχόμενη αδυναμία τοπικής εδραίωσης του. Η παραπάνω στρατηγική του, βοήθησε στην σύσταση μιας μαζικής πολιτικής ομάδας με μέλη, τα οποία είναι έτοιμα να υποστηρίξουν τις θέσεις του κόμματος με κάθε κόστος, προς τον επιδιωκόμενο σκοπό.

Από τα μέσα του 2008, το 6^ο δημοτικό διαμέρισμα των Αθηνών, με σημείο αιχμής τη πλατεία του Αγίου Παντελεήμονα, αποτέλεσε το συγκρουσιακό πεδίο παραγωγής των πολιτικών προτάσεων, τόσο της Χρυσής Αυγής και των αγανακτισμένων κατοίκων ενάντια στους μετανάστες, όσο και των αλληλέγγυων, με τη μεταναστευτική κοινότητα, οργανώσεων και κατοίκων. Η Χρυσή Αυγή ακολούθησε παρόμοια τακτική με εκείνη του γερμανικού ακροδεξιού- νεοναζιστικού κόμματος NPD, άλλοτε παρέχοντας υπηρεσίες προστασίας που προσομοιάζουν σε εκείνες ενός προνοιακού κράτους, προστατεύοντας τους ημεδαπούς κατοίκους και επιχειρηματίες της περιοχής στις καθημερινές δραστηριότητές τους και οργανώνοντας εκδηλώσεις δωρεάν διανομής φαγητού και αγαθών αποκλειστικά σε έλληνες, και άλλοτε χρησιμοποιώντας βία ενάντια στους μετανάστες και στις αριστερές οργανώσεις αλληλεγγύης σε αυτούς, τους κατεχοχίν πολιτικούς αντιπάλους της (Dinas, 2013, σ. 6-7) (Koronaίου- Sakellariou, 2013, σ. 332-336) (Ψαρράς, 2012, σ. 379-382). Η τελευταία, βίαιη στρατηγική που ανέπτυξε ενάντια σε μετανάστες, ανταγωνιστές και ευπαθείς κοινωνικές ομάδες, όπως οι τοξικομανείς και οι άστεγοι που απειλούσαν, σύμφωνα με τη Χρυσή Αυγή,

το αίσθημα ασφάλειας, είχε διπλή σημασία. Όπως αναφέρθηκε στο 1^ο κεφάλαιο, ο κρίσιμος παράγοντας επιβίωσης των τοπικών οργανώσεων της Χρυσής Αυγής, υπήρξε η αντοχή τους στην μακρόχρονη πολιτική και φυσική σύγκρουση με αντιφασιστικές οργανώσεις και ομάδες, αλλά και η απόκρουση αυτών. Η βίαιη αντιμετώπιση των αντιπάλων της στην περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα προέκυψε, όχι μόνο για την επιβίωση και την υπεράσπιση των τοπικών υλικών και οργανωτικών δομών της, αλλά και για την συμβολική ενίσχυσή της, ως υπεύθυνη πολιτική δύναμη, που οτιδήποτε διακηρύσσει, το εφαρμόζει ακέραια (Dinas, 2013, σ. 7). Επομένως, η πόλωση του πολιτικού πεδίου, μπορούμε να πούμε ότι βοήθησε στην αύξηση της επιρροής της Χρυσής Αυγής, μόνο αν λάβουμε υπόψη και την παράλληλη, φαινομενικά θετική συνεισφορά παροχής προστασίας και δωρεάν υπηρεσιών στην τοπική κοινωνία, όπως αυτή προβλήθηκε από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Οι τοπικοί πολιτικοί ανταγωνιστές της, αριστερές, αναρχικές, αντιρατσιστικές και ευρύτερα αντιφασιστικές ομάδες, οι οποίες οργάνωσαν εκδηλώσεις και διαδηλώσεις στην περιοχή, δεν είχαν το τοπικό έρεισμα ανάπτυξης ενός εναλλακτικού πολιτικού και κοινωνικού αφηγήματος, καθώς οι αξιακές πλαισιώσεις της δράσης τους βρίσκονταν σε αντίθετη κατεύθυνση με τις τοπικές αποκρυσταλλώσεις των πολιτικών ευκαιριών και απειλών, με αποτέλεσμα η παροδική παρουσία τους, με συχνά συγκρουσιακές διαθέσεις έναντι των ακροδεξιών και των αντιμεταναστευτικών επιτροπών, εξαιτίας του εχθρικά διαμορφωμένου πολιτικού, κοινωνικού και θεσμικού περιβάλλοντος, να μην αποφέρει τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα εγγραφής του εναλλακτικού τους αφηγήματος. Όπως προαναφέρθηκε στο προηγούμενο υποκεφάλαιο, το αρχικό διαγνωστικό αφήγημα και η αντιμεταναστευτική στάση μέρους της τοπικής κοινωνίας, ενισχύθηκε από το προγνωστικό πλαίσιο της Χρυσής Αυγής, η οποία όξυνε τα χαρακτηριστικά της αντιμεταναστευτικής διαμαρτυρίας, και έφτασε έως τα πογκρόμ και τις δολοφονίες μεταναστών της περιοχής. Από αυτή την οπτική, η Χρυσή Αυγή μέσω της αξιακής γεφύρωσης, συνέδεσε και νομιμοποίησε τη δική της στρατηγική με την τοπική εκδήλωση δυσaréσκειας απέναντι στην διαμορφωμένη κατάσταση υποτίμησης της γειτονιάς.

Στις δημοτικές εκλογές του Νοεμβρίου του 2010, ο επικεφαλής με τον δημοτικό συνδυασμό “Ελληνική Αυγή για την Αθήνα” και αρχηγός της Χρυσής Αυγής, Ν.Γ. Μιχαλολιάκος, καταφέρνει να κερδίσει μια έδρα στο δημοτικό συμβούλιο της Αθήνας. Ο συνδυασμός του δεσμεύει συνολικά το 5,29 % του εκλογικού σώματος με 10.222 ψήφους (Υπουργείο Εσωτερικών, 2010). Πιο αναλυτικά, η κατανομή της δύναμης του συνδυασμού της Ελληνικής Αυγής, υπήρξε η πιο ανομοιογενής, σε σχέση με τους υπόλοιπους υποψηφίους, καθώς παρουσιάστηκε ιδιαίτερα ενισχυμένη στην 4^η και 6^η δημοτική κοινότητα των Αθηνών. Όπως αναφέρει ο Παναγιώτης Κουστενής, τα δύο ισχυρότερα ποσοστά του Ν.Γ. Μιχαλολιάκου σημειώθηκαν στον Άγιο Παντελεήμονα με 14,7 % και στην Πλατεία Βικτωρίας με 12,6 % (Κουστενής, 2011, σ. 51), ενώ τα υπόλοιπα αξιοσημείωτα ποσοστά που

ξεπέρασαν τον μέσο όρο του 5,29 % τα έλαβε στις γύρω γειτονιές. Ο ίδιος ερευνητής παρατηρεί τον υψηλό συσχετισμό των υποστηρικτών του Ν.Γ. Μιχαολιάκου με τους υποστηρικτές του λαϊκιστικού- ακροδεξιού κόμματος του ΛΑ.Ο.Σ (Κουστενής, 2011, σ. 52-53), το οποίο στις δημοτικές εκλογές του 2010, άφησε το ακροδεξιό εκλογικό κοινό του υποστηρίζοντας την υποψηφιότητα της Νέας Δημοκρατίας με επικεφαλής της κυρίαρχης δεξιάς παράταξης τον Νικήτα Κακλαμάνη. Το τελευταίο γεγονός συσχετισμού της ακροδεξιάς ψήφου επιβεβαιώνει την συνάφεια του ευρύτερου ακροδεξιού χώρου και των προηγούμενων μορφωμάτων του με τη Χρυσή Αυγή, όπως αυτή διατυπώθηκε στο 1ο κεφάλαιο, μέσα από την εθνικιστική ρητορική την οποία ανέπτυξαν μορφώματα όπως το ΛΑ.Ο.Σ και δημιούργησαν μια οικειότητα με τον εθνικιστικό λόγο στο εύρύτερο εκλογικό ακροατήριο. Επίσης, η άνιση κατανομή της ακροδεξιάς υποστήριξης στις δημοτικές εκλογές, είναι ένα αποδεικτικό στοιχείο, όχι της ακροδεξιάς υποστήριξης σε κοινότητες που βιώνουν μαζική εγκατάσταση μεταναστών, καθώς αυτή παρατηρείται και σε άλλες γειτονιές της Αθήνας, στις οποίες το ποσοστό της Ελληνικής Αυγής για την Αθήνα παρέμεινε χαμηλό, αλλά της συγκέντρωσης των οργανωτικών δυνάμεων της Χρυσής Αυγής στις συγκεκριμένες γειτονιές. Ένα ακόμη ιδιαίτερα σημαντικό στοιχείο για την έρευνά μας, αποτελεί η ένδειξη έντονης πολιτικής πολώσης, συγκεκριμένα στον Άγιο Παντελεήμονα, που αποτυπώθηκε με την υψηλή υποστήριξη του ψηφοδελτίου της ΑΝΤΑΡΣΥΑ, η οποία σημείωσε στην περιοχή ένα από τα καλύτερα ποσοστά της, προσεγγίζοντας το 10% των ψήφων (Κουστενής, 2011, σ. 64). Η παραπάνω υποστήριξη, αποτελεί ένδειξη ενός τοπικού, πολιτικού και ιδεολογικού ανταγωνισμού του δεξιού εξτρεμισμού, η οποία δεν εξαντλείται στην υποστήριξη της ΑΝΤΑΡΣΥΑ, αλλά με διάφορους τρόπους, όπως θα δούμε στο επόμενο υποκεφάλαιο, προσπαθεί να βγει στο δυσμενές διαμορφωμένο πολιτικό περιβάλλον και να συγκρουστεί με το ρατσιστικό αφήγημα της Χρυσής Αυγής.

Μετά την επιτυχία των δημοτικών εκλογών του 2010, για τη Χρυσή Αυγή και τον δημοτικό συνδυασμό της “Ελληνική Αυγή για την Αθήνα”, η συνταγή επιτυχίας του Αγίου Παντελεήμονα, συνεχίστηκε με σκοπό πλέον την ορατότητα της σε εθνικό επίπεδο. Ταυτόχρονα, οι ενδείξεις έντονων εκλογικών και πολιτικών ανακατατάξεων, λόγω του νέου πολιτικού και δυσμενούς κοινωνικού περιβάλλοντος της λεγόμενης μνημονιακής εποχής, με μέτρα λιτότητας και περικοπές που είχαν τεράστιες συνέπειες, κυρίως για τα μεσαία και χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα, δίπλα στην κατάρρευση του παραδοσιακού δικομματισμού, αποκάλυψαν το εύρος του αναδυόμενου διανοίγματος της πολιτικής ευκαιρίας και για την Χρυσή Αυγή.

3.2.2 Από τις επιτροπές αγανακτισμένων κατοίκων στα πογκρόμ κατά των μεταναστών.

Η διαμορφωμένη κατάσταση της περιοχής του Αγίου Παντελεήμονα στα μέσα του 2008 και η προγνωστική πλαισίωση της Χρυσής Αυγής στις τοπικές αντιμεταναστευτικές επιτροπές, διαμόρφωσαν ένα εκρηκτικό μείγμα ρατσισμού και ξενοφοβίας που εκφράστηκε με ιδιαίτερα βίαιο τρόπο. Η κατάληψη της πλατείας στις 19 Ιανουαρίου 2009, από μέλη της Χρυσής Αυγής, μέλη της επιτροπής κατοίκων της περιοχής ενάντια στους μετανάστες, αλλά και με την συνδρομή αστυνομικών του τοπικού τμήματος (Κατσάκος, 2013), θεωρήθηκε η πρώτη πράξη ακροδεξιάς συλλογικής δράσης στην περιοχή. Για τα επόμενα 3 χρόνια, η συνεχής υπεράσπιση της πλατείας, ενάντια σε οποιονδήποτε μετανάστη και πολιτικό φορέα πέραν της Χρυσής Αυγής και της ευρύτερης ακροδεξιάς, θα σταθεί η αιτία καθημερινών επιθέσεων, τόσο στους πρώτους, όσο και σε πολιτικούς φορείς που θελήσαν να επισκεφτούν την περιοχή, αλλά και σε αντιφασιστικές οργανώσεις που επιχείρησαν να διοργανώσουν αντιφασιστικά συλλαλητήρια. Η καταδική μελών της αντιμεταναστευτικής επιτροπής κατοίκων για βίαιες και δολοφονικές επιθέσεις (Κόλλια, 2018), αλλά και η σύλληψη μελών της Χρυσής Αυγής που έδρασαν στην περιοχή, στο πλαίσιο δίωξης της ως εγκληματική οργάνωση το 2013, δίωξη στην οποία εμπεριέχονται και τα λεγόμενα πογκρόμ κατά των μεταναστών, δείχνουν την ένταση της συγκρουσιακότητας από τη μεριά των ακροδεξιών δρώντων.

Η παρουσία της Χρυσής Αυγής στην περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα μετά τις δημοτικές εκλογές του 2010, δεν φαίνεται να αποδυναμώνεται καθώς συνεχίζει την εκστρατεία της στην ευρύτερη περιοχή της 6^{ης} δημοτικής κοινότητας. Η κορύφωση της ακροδεξιάς τοπικής εκστρατείας κατά των μεταναστών, έρχεται το 2011, χρονιά κατά την οποία το μεταναστευτικό ζήτημα λαμβάνει ιδιαίτερη ορατότητα σε εθνικό επίπεδο. Ο επιτυχής αγώνας της απεργίας πείνας των 300 μεταναστών της Υπατίας, ο οποίος διήρκεσε 44 μέρες, με το αίτημα της επίσπευσης της διαδικασίας νομιμοποίησης των μεταναστών (Δίκτυο για τα Κοινωνικά και Πολιτικά Δικαιώματα, 2011), δημιούργησε μια ιδιαίτερα έντονη πολιτική σύγκρουση γύρω από το μεταναστευτικό. Η ελληνική ακροδεξιά, βλέποντας τα ρήγματα που δημιούργησε η επιτυχία του αγώνα στην εθνικιστική ρητορική της, ανέλαβε εκ νέου δράση στην ευρύτερη περιοχή του κέντρου, κεφαλαιοποιώντας στην περαιτέρω σύνδεση των μεταναστών με την εγκληματικότητα. Από αυτή την οπτική, όπως αναφέρει η ερευνήτρια του πεδίου των αντικινηματικών δραστηριοτήτων, Suzanne Staggenborg (1993, σ. 319-345), η επένδυση των συλλογικών δρώντων σε σημαντικά γεγονότα, ακόμα και απροσδόκητα, θεωρείται μείζονος σημασίας ζήτημα για τον αγώνα που διεξάγουν και τη δέσμευση των απαραίτητων υλικών και συμβολικών πόρων του.

Η δολοφονία του Μανώλη Καντάρη, στις 10/5 του 2011 (Ekathimerini.com, 2011), κοντά στη περιοχή της πλατείας Ομονοίας, κατά τη διάρκεια ληστείας του από δύο μετανάστες, στάθηκε η αφορμή για την οργάνωση από τη Χρυσή Αυγή, ενός πολυήμερου και ιδιαίτερα βίαιου πογκρόμ κατά των μεταναστών στο κέντρο της Αθήνας, κατά τη διάρκεια του οποίου δολοφονείται και ο μετανάστης από το Μπαγκλαντές, Αλί Αμπντούλ Μανάν, το βράδυ της 11^{ης} προς τη 12^η του Μάη 2011 (Human Rights Watch, 2012, σ. 48). Την επόμενη μέρα, οι ρατσιστικές επιθέσεις παίρνουν μορφή ανοιχτού πογκρόμ από το μεσημέρι, ενώ η συγκεντρώση που καλείται στη μνήμη του Μανώλη Καντάρη έχει παρουσία μελών της Χρυσής Αυγής, του ΛΑ.Ο.Σ και διαφόρων παραθρησκευτικών οργανώσεων. Η ιδιαίτερα δυναμική παρουσία της Χρυσής Αυγής, που προσομοιάζε σε παραστρατιωτική ομάδα, ξεδιπλώνεται καθ' όλη τη διάρκεια της πορείας, η οποία περνάει από σημεία στα οποία υπάρχει έντονη παρουσία της μεταναστευτικής κοινότητας, και εναντίον της οποίας βάλλεται με μαχαίρια, σιδερολοστούς και κάθε βίαιο και δολοφονικό μέσο, υπό την ανοχή της αστυνομίας, η οποία υιοθετεί μια προκλητική στάση αδιαφορίας για τα τεκταινόμενα (Human Rights Watch, 2012, σ. 51). Μόνο εκείνη τη μέρα οι μετανάστες που νοσηλεύτηκαν σε νοσοκομείο ήταν 20 στον αριθμό. Παράλληλα, επιθέσεις πραγματοποιήθηκαν και σε πολιτικούς χώρους, όπως η κατάληψη στην Αχαρνών και Χέυδεν, Βίλα Αμαλίας, αλλά και σε καταστήματα μεταναστών.

Σύμφωνα με την διεθνή μη κυβερνητική οργάνωση, Human Rights Watch (2012, σ. 52-53), ο συνολικός αριθμός των βίαιων επιθέσεων κατά των μεταναστών με ρατσιστικό κίνητρο την περίοδο που ερευνούμε (Αυγустος 2009- Μάιος 2012) και συγκεκριμένα στον Άγιο Παντελεήμονα, ξεπερνάει κατα πολύ τον καταγεγραμμένο των 24 περιστατικών. Η δεδομένη πολιτική αποκήρυξη και δημόσια καταγγελία όλων των πολιτικών δυνάμεων κατά της Χρυσής Αυγής ως αποκλειστικά υπεύθυνης της βίας κατά των μεταναστών, δεν μετατόπισε την τοπική κοινωνική επιρροή που ασκούσε στην περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα και που άρχισε να ασκεί σε εθνικό επίπεδο, μέσα από την μαζική και εκτενή προβολή της από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης.

Τον Οκτώβριο του 2011, η νομιμοποιημένη από την τοπική κοινωνία καθημερινή παρουσία της Χρυσής Αυγής με μορφή πολιτοφυλακής, η οποία αυτόκλητα αποφάσιζε για το ποιος κυκλοφορεί στο δημόσιο χώρο, επιτίθεται στο κλιμάκιο του αυτοδιοικητικού συνδυασμού “Ελεύθερη Αττική” που επιχείρησε να επισκεφτεί την πλατεία του Αγ. Παντελεήμονα, με επικεφαλής τον Αλέκο Αλαβάνο, επίθεση για την οποία καταδικάζεται μεταξύ άλλων, η υποψήφια με τη Χρυσή Αυγή, αλλά και γνωστή στα μέσα μαζικής ενημέρωσης, ως μέλος της επιτροπής κατοίκων Αγ.Παντελεήμονα, Θέμις Σκορδέλη (Μπασκάκης, 2017). Το ίδιο πρόσωπο, το οποίο κατηγορείται για ένταξη σε εγκληματική οργάνωση, στο πλαίσιο της συνολικής δίωξης της Χρυσής Αυγής το 2013, έχει καταδικαστεί

μεταξύ άλλων, για ηθική αυτουργία σε επίθεση και μαχαίρωμα αφغانού μετανάστη το Σεπτέμβριο του 2011 (Κόλλια, 2018).

3.2.3 Ο ρόλος των μέσων μαζικής ενημέρωσης στην προβολή της τοπικής δράσης της Χρυσής Αυγής

Αναγκαία συνθήκη του ξεπεράσματος του τοπικού χαρακτήρα της δράσης της Χρυσής Αυγής και της ορατότητάς της σε εθνικό επίπεδο, αποτελεί η προβολή του μοντέλου που εφήρμοσε στον Άγιο Παντελεήμονα, από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Ωστόσο, η προβολή της Χρυσής Αυγής από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, δεν αποτελεί κάτι καινούργιο. Από τα μέσα της δεκαετίας του 1990, όταν ακόμα κινούταν στο περιθώριο, ως οργάνωση, είχε αντιστρόφως ανάλογη προβολή από τα τηλεοπτικά δίκτυα (Ψαρράς, 2012, σ. 207). Παρ' όλ' αυτά, η εκτίναξη της απήχησής της, από το 2010 έως το 2012, μέσω της διαμεσολαβημένης προβολής της δράσης της από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, τα οποία είχαν ήδη πλαισιώσει το ζήτημα του μεταναστευτικού ως απειλή, είναι μια διαδικασία που επέφερε τα μέγιστα κέρδη για το κόμμα και τη διεύρυνση του ακροατηρίου του κόμματος. Γεγονότα, όπως η δολοφονία του Μανώλη Καντάρη και η μαζική εγκατάσταση μεταναστών σε συγκεκριμένες γειτονιές, αποτέλεσαν το εφελτήριο για την ανάπτυξη ρατσιστικών λόγων και πλαισιώσεων.

Η παρουσία εκπροσώπων της επιτροπής κατοίκων ενάντια στους μετανάστες στα μέσα μαζικής ενημέρωσης, ήταν σχεδόν καθημερινή, ενώ οι συγκεκριμένοι εκπρόσωποι, εμφανίζονταν μεν ως απλοί εκπρόσωποι των κατοίκων, ωστόσο συμμετείχαν στα ψηφοδέλτια της Χρυσής Αυγής, και δήλωναν τη συμπάθεια τους στην ευρύτερη ακροδεξιά, τόσο της Χρυσής Αυγής, όσο και του ΛΑ.Ο.Σ., ως τις μοναδικές πολιτικές δυνάμεις που έδειξαν ενδιαφέρον για την επιτροπή. Η υπερπροβολή των εκπροσώπων των διαφόρων αντιμεταναστευτικών επιτροπών που αποτέλεσαν τοπικά νομιμοποιημένα παρακλάδια της οργάνωσης της Χρυσής Αυγής, σε συνδυασμό με την παραμορφωτική πλαισίωση της δράσης τους, η οποία προβαλλόταν μεν, ως βίαιη απέναντι στους μετανάστες, αλλά δικαιολογημένη δε, εξαιτίας στυγνών εγκλημάτων των τελευταίων, απολογίστηκαν θετικά ως προς τη διαδικασία ανόδου της Χρυσής Αυγής. Παράλληλα, ο ξεευγενισμός της δράσης της, ο οποίος στόχευσε τους έλληνες κατοίκους του Αγίου Παντελεήμονα, αλλά και όλους τους έλληνες της επικράτειας, μέσω της προβολής των δωρεάν υπηρεσιών ασφάλειας, σίτισης ακόμη και αιμοδοσίας αποκλειστικά για έλληνες, δημιούργησε την εικόνα της υπεύθυνης δύναμης, η οποία φαινομενικά αντιμετώπισε ακόμη και ζητήματα που το ελληνικό κράτος και οι θεσμοί του, αδυνατούν να επιλύσουν. Οι όροι της συγκεκριμένης προβολής, επομένως, είναι κομβικής σημασίας για την εκτίναξη της απήχησής της, σε εθνικό επίπεδο, και της προβολής της φαινομενικής επιτυχίας της σε τοπικό επίπεδο.

3.3 Συμπεράσματα από τον ακροδεξιό ακτιβισμό στον Άγιο

Παντελεήμονα.

Είναι σαφές, ότι τα χαρακτηριστικά που πήραν οι συγκεκριμένες ακροδεξιές συλλογικές δράσεις που αναπτύχθηκαν στην περιοχή, με ρατσιστικό κίνητρο και ιδιαίτερα βίαια έως δολοφονικά χαρακτηριστικά, προσιδιάζουν σε εκείνα μιας νεοναζιστικής οργάνωσης, στα πρότυπα της NSDAP και των ταγμάτων εφόδου του Εθνικοσοσιαλιστικού Γερμανικού Εργατικού Κόμματος, που ανέπτυξαν τη δολοφονική τους δράση από το 1920 έως τα τέλη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου (Ψαρράς, 2012, σ. 370). Η εργαλειακή χρήση της βίας και η αποδοχή της ως μέσο πολιτικής αντιπαράθεσης με τους ανεγνωσμένους εχθρούς της, οι οποίοι δεν αποτελούνται μόνο από τους πολιτικούς αντιπάλους, αλλά και απο ολόκληρες κοινωνικές ομάδες, οι οποίες, όχι μόνο αποκλείονται από τη δημόσια σφαίρα, αλλά και δέχονται την βία της οργάνωσης, στο πλαίσιο της μαζικής εκδίωξής τους, ως απειλή στην εθνική και φυλετική ομοιογένεια, αποτελούν μερικές σαφείς ενδείξεις του νεοναζιστικού χαρακτήρα της τοπικής δράσης της Χρυσής Αυγής.

Όσον αφορά τη στρατηγική του κόμματος για την μετέπειτα επιτυχή ανάδυσή του σε εθνικό επίπεδο, η παρουσία του κόμματος στην περιοχή, όπως είδαμε λειτούργησε θετικά προς αυτή την κατεύθυνση. Εντούτοις, οι λόγοι της επιτυχούς ανάδυσής του στο πολιτικό περιβάλλον, θεωρούμε ότι δεν εξαντλούνται στην επιτυχή στρατηγική της οργάνωσης του κόμματος, να παρέμβει σε υποβαθμισμένες γειτονιές. Αντιθέτως, ο χώρος που αφέθηκε κενός από την αδυναμία ενιαίας μεταναστευτικής πολιτικής με προοπτική ομαλής ενσωμάτωσης των μεταναστευτικών ομάδων, όπως προαναφέρθηκε, σε συνδυασμό με την εγκατάλειψη των θεσμικών αρχών διαφόρων γειτονιών, που είχε ως αποτέλεσμα την έξαρση της εγκληματικότητας και του γενικότερου αισθήματος ανασφάλειας, δημιούργησε το περιβάλλον μιας ενδεχόμενης σύνδεσης των δύο ζητημάτων από την ακροδεξιά. Πέρα από την διαμόρφωση μιας ευμενούς πολιτικής ευκαιρίας για την ανάληψη ακροδεξιάς συλλογικής δράσης και επιτυχίας, μέσα από τον φακό των μέσων μαζικής ενημέρωσης που προώθησαν επανειλημμένως την συγκεκριμένη ανάγκη, ένας ακόμη καθοριστικός παράγοντας για την τελευταία υπήρξε η αδυναμία ενός ορατού εναλλακτικού και βιώσιμου πολιτικού αφηγήματος, σε τοπικό επίπεδο, από τα κοινωνικά κινήματα της περιόδου που μελετάμε. Η μεταβολή των δυσμενών συνθηκών ανάδυσης τοπικών εκστρατειών με συμπεριληπτικές αξιακές πλαισιώσεις, στην κατεύθυνση της ενσωμάτωσης των μεταναστών, επήλθε έπειτα απο την στρατηγική εγκατάλειψη του παραστρατιωτικού μοντέλου οργάνωσης του κόμματος, συνέπεια της συνολικής δίωξης του κόμματος, ως μια ενδεχόμενη εγκληματική οργάνωση, από το Σεπτέμβριο του 2013 και έπειτα, υπόθεση που εκκρεμεί ακόμα και σήμερα. Η παραπάνω διαδικασία ενισχύθηκε από την κατάληψη του εγκαταλελειμμένου ξενοδοχείου

του City Plaza, απο οργανώσεις μεταναστών και αλληλέγγυα σε αυτούς δίκτυα υποστήριξης των δικαιωμάτων των προσφύγων και μεταναστών, αλλά και από άλλα τοπικά εγχειρήματα με σκοπό την εκμνησίωση της παρούσας της Χρυσής Αυγής στη γειτονιά, συχνά με ιδιαίτερα συγκρουσιακό χαρακτήρα.

Όπως βλέπουμε από το περιβάλλον του Άγιου Παντελεήμονα, η μεθοδολογία της συνάντησης της πλευράς της εσωτερικής προσφοράς της στρατηγικής της Χρυσής Αυγής, στο διαμορφωμένο πολιτικό περιβάλλον και την πλευρά της εξωτερικής προσφοράς του στην συγκεκριμένη στρατηγική, επιβεβαιώνει την κρίσιμη διεργασία των παραγόντων που συνετέλεσαν στην συγκεκριμένη εκτίναξη της απήχυσής της σε εθνικό επίπεδο, όπως αυτοί ερευνήθηκαν σε θεωρητικό επίπεδο, στο 2^ο κεφάλαιο. Μακροχρόνιοι πολιτικοί και κοινωνικοί παράγοντες διαμόρφωσαν το πεδίο για μια ενδεχόμενη επιτυχημένη στρατηγική του δεξιού εξτρεμιστικού πόλου. Ο ρόλος των μέσων μαζικής ενημέρωσης, οι θεσμικές συμμαχίες με το τοπικό αστυνομικό τμήμα, η διάνοιξη του χώρου της ακροδεξιάς από προγενέστερες πολιτικές δυνάμεις του, η θεσμική αδυναμία περιορισμού της βίαιης δράσης της Χρυσής Αυγής, ταυτόχρονα με την αδυναμία αντιμετώπισης, τόσο του διεθνούς μεταναστευτικού ζητήματος με την συνεννόηση των χωρών υποδοχής, όσο και της ελληνικής περίπτωσης του με την ανυπαρξία πολιτικής βούλησης για μια ενιαία πολιτική νομιμοποίησης με προοπτικές ομαλής εγκατάστασης και ενσωμάτωσης αλλά και προώθησης στις χώρες που επιθυμούν οι εγκλωβισμένοι μετανάστες, δηλαδή δομικά ζητήματα ανυπαρξίας ενιαίας μεταναστευτικής πολιτικής που εμφανίστηκαν ήδη από τη δεκαετία του 1990, σε συνδυασμό με την αντιμεταναστευτική ρητορική διαφορετικών δρώντων στο πολιτικό περιβάλλον και τη προϋπάρχουσα εθνικιστική εγγραφή στην κυρίαρχη εθνική ιδεολογία είναι διαδικασίες που, στο μέτρο που τους αναλογεί, συνεπικούρησαν στην ανάδειξη της Χρυσής Αυγής. Ωστόσο, πριν από όλες τις παραπάνω διαδικασίες, η πιο κρίσιμη αποτιμάται εκείνη της έλλειψης ενός τοπικού εναλλακτικού αφηγήματος, που να ανταγωνίζεται, στο ίδιο πεδίο και στον ίδιο χρόνο, τις πλαισιώσεις της Χρυσής Αυγής, υπόθεση που δύναται να ελεγχθεί στο πεδίο της Ναυπηγοεπισκευαστικής Ζώνης Περάματος.

Προχωρώντας στο δεύτερο πεδίο έρευνας της εργασίας, ώστε να επιβεβαιώσουμε την κρισιμότητα του πολιτικού περιβάλλοντος, να αναλύσουμε τον ρόλο της Χρυσής Αυγής στη συνέχεια των εκστρατειών της, αφού εκλέχτηκε ως κοινοβουλευτικό κόμμα το 2012, αλλά και να επιβεβαιώσουμε την ενδεχόμενη κρισιμότητα της διάταξης των ανταγωνιστικών πολιτικών δυνάμεων και φορέων ως προς την τοπική νομιμοποίηση της δράσης της και την ενδεχόμενη επιτυχία της, σε ένα πεδίο, όπου το συνδικαλιστικό κίνημα είχε σαφή αντιφασιστικό λόγο και δράση, θα ερευνήσουμε την Ναυπηγοεπισκευαστική Ζώνη Περάματος και την προσπάθεια της Χρυσής Αυγής να ιδρύσει ένα σωματείο αποκλειστικά ελλήνων εργαζομένων, μετά τη στρατηγική της στροφή να κεφαλαιοποιήσει ενδεχόμενες

πολιτικές ευκαιρίες για δράση, κατά τη διάρκεια της πλήρους εξέλιξης της οικονομικής κρίσης και της εξάπλωσης των δυσμενών, για τον κόσμο της εργασίας, συνεπειών της.

Κεφάλαιο 4. Η Χρυσή Αυγή στην Ναυπηγοεπισκευαστική Ζώνη Περάματος

4.1 Η χρησιμότητα της συγκεκριμένης ακροδεξιάς εκστρατείας στο ερευνητικό ερώτημα της εργασίας

Απέναντι στα ακροδεξιά και εθνικιστικά αφηγήματα, τα οποία έχουν το πλεονέκτημα της υπεραπλούστευσης των πολύπλευρων και παράλληλων διαδικασιών του κεφαλαιοκρατικού τρόπου παραγωγής, καθώς και των συγκρούσεων που δημιουργεί, τα παραδοσιακά αφηγήματα των συνδικαλιστικών οργάνων, στην πλειοψηφία τους, ανταγωνίστηκαν και συγκρούστηκαν με τις πολιτικές διαχωρισμού του κόσμου της εργασίας και των φαινομενικά αντικρουόμενων, κατά τη Χρυσή Αυγή, συμφερόντων ντόπιων- ξένων, στη προσπάθειά τους να κρατήσουν το νήμα και την εμπειρία αγώνων που δόθηκαν, ενάντια στον παραδοσιακό εχθρό της συλλογικής οργάνωσης και προώθησης των συμφερόντων των εργαζομένων, τον φασισμό, τον ναζισμό, αλλά και εκείνα τα πολιτικά ρεύματα που δεν αποδέχονται τον βαθμό θεσμοποίησης, επιδιαιτησίας και διεκδίκησης των συγκεκριμένων θεσμικών οργάνων εκπροσώπησης. Από αυτή την οπτική, εξαιρετικό ενδιαφέρον έχει η σύσταση παραταξιακών σωματείων της Χρυσής Αυγής, σε νευραλγικούς τομείς που η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει άμεσα το εργασιακό και ιδιοκτησιακό καθεστώς. Ο Λαϊκός Σύνδεσμος Ιδιοκτητών Ταξί (ΛΑ.Σ.Ι.ΤΑ), τρίτη δύναμη το 2013 στις εκλογές των ιδιοκτητών ταξί με 3 έδρες (Τνxs.gr, 2013), η Πατριωτική αφύπνιση ΟΣΥ στα λεωφορεία, η Κίνηση Εθνικιστών Δικηγόρων (Κ.Ε.Δ.) που διαλύθηκε στα μέσα του 2017, η προσπάθεια σύστασης σωματείου στους εκπαιδευτικούς, το σωματείο πωλητών λαϊκών αγορών, οι ιατροί του ελληνισμού, ο σύλλογος συνταξιούχων Αττικής και το σωματείο Ελλήνων εργαζομένων «Άγιος Νικόλαος» της Ναυπηγοεπισκευαστικής Ζώνης στο Πέραμα, είναι οι μέχρι σήμερα καταγεγραμμένες κινήσεις σύστασης σωματείων που πρόσκεινται στη Χρυσή Αυγή και έχουν άμεση σχέση με τον συγκεκριμένο πολιτικό φορέα.

Η περίπτωση του σωματείου ελλήνων εργαζομένων «Άγιος Νικόλαος» στην Ναυπηγοεπισκευαστική Ζώνη Περάματος, είναι η πιο ενδιαφέρουσα, καθώς η συσχέτιση του με την οικονομική κατάσταση που βρίσκεται η περιοχή και η ιστορική παρακαταθήκη μαχητικών εργατικών αγώνων ενός αιώνα μας δημιουργούν ερωτηματικά ως προς την αιτιότητα της παρουσίας σωματείου της Χρυσής Αυγής και του ρόλου που θέλει να επιτελέσει. Η πρόσφατη εμπειρία της Χρυσής Αυγής στον Άγιο Παντελεήμονα και η επιτυχημένη, αν κρίνουμε από τα εκλογικά ποσοστά και την τοπική επιρροή, στρατηγική που ανέπτυξε σε υποβαθμισμένες περιοχές του κέντρου της Αθήνας, δεν έμεινε ανεκμετάλλευτη από το κόμμα και την οργάνωσή του. Η προσπάθεια ανάπτυξης και εξάπλωσής του και σε άλλες υποβαθμισμένες περιοχές, στις οποίες η δυσανεξία από την ανεργία, οι εντεινόμενες

ανισότητες και η επισφάλεια είναι εγγεγραμμένα στοιχεία της τοπικής κοινωνίας, πρέπει να ειδοωθεί ως στρατηγική επιλογή που θα μπορούσε να οδηγήσει σε μια περαιτέρω διεύρυνση της επιρροής της και, κατά συνέπεια, του εκλογικού της ποσοστού.

Τα ερωτήματα που θέτει αυτό το κεφάλαιο είναι σαφή. Η εκστρατεία της Χρυσής Αυγής σε μια περιοχή, που μπορεί μεν να επενδύσει στα αισθήματα εργασιακής επισφάλειας και υποβάθμισης των κατοικούντων, έχοντας όμως να αντιμετωπίσει μια σειρά από ιδιαίτερα ισχυρούς πολιτικούς ανταγωνιστές, οι οποίοι έχουν διαμορφώσει σε μεγάλο βαθμό την απόδοση των ευθυνών για την σημερινή κατάσταση ερήμωσης της Ναυπηγοεπισκευαστικής Ζώνης, μας βοηθά ώστε να εστιάσουμε στις τοπικές συνθήκες που στέκονται εμπόδιο στο ρίζωμα των προγνωστικών και διαγνωστικών πλαισιώσεων της. Το συγκεκριμένο τοπικό περιβάλλον θα μας βοηθήσει, ώστε να δούμε πώς διαφοροποιείται η αποτελεσματικότητα και η δράση της Χρυσής Αυγής σε ένα περιβάλλον με ισχυρό ανταγωνισμό, αποκαλύπτοντας ενδεχομένως και αθέατες όψεις της, που επιτελούν συγκεκριμένο ρόλο στην ήδη υπάρχουσα και μακροχρόνια σύγκρουση του κόσμου της εργασίας της Ζώνης, με τις διάφορες τοπικές επιχειρηματικές ελίτ. Οι δεδομένες τοπικές κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες του Περάματος, μας οδηγούν στον έλεγχο των παραγόντων που ενδεχομένως να λειτουργούσαν ανασταλτικά στην φαινομενικά ασυναγώνιστη εικόνα της εκστρατείας της Χρυσής Αυγής στον Άγιο Παντελεήμονα, που προωθήθηκε από τον παραμορφωτικό φακό των μέσων μαζικής ενημέρωσης και η οποία της επέτρεψε την εκτίναξη της απήχησής της σε εθνικό επίπεδο. Μελετώντας τον ρόλο της Χρυσής Αυγής σε ένα περιβάλλον με συγκροτημένα συλλογικά συμφέροντα, ισχυρούς δεσμούς κοινής κοινωνικοοικονομικής ταυτότητας, θα μας επιτραπεί η ανάδειξη της πραγματικής θέσης της, απέναντι στους εργαζόμενους, ξεπερνώντας το επικοινωνιακά εξευγενισμένο προφίλ υπεράσπισης των, έστω και γηγενών, κατώτερων λαϊκών στρωμάτων, που υιοθέτησε σε επικοινωνιακό επίπεδο. Η συγκεκριμένη ακροδεξιά εκστρατεία σε μια αμιγώς εργατική περιοχή όπως η Ζώνη, όπου τα συνδικαλιστικά σωματεία κυριάρχησαν στην τοπική πολιτική και οικονομική σύγκρουση, ως τα οχήματα συλλογικών διεκδικήσεων των εργαζομένων, μας επιτρέπει τη διερεύνηση της σχέσης της Χρυσής Αυγής με συλλογικά οχήματα που αναγνωρίζουν ανταγωνιστικά συμφέροντα εντός της φαινομενικά ομοιογενούς, για την ιδεολογία της Χρυσής Αυγής, εθνοτικής ομάδας. Το συγκεκριμένο πεδίο επομένως, αποτελεί ένα ιδανικό παράδειγμα ανάλυσης της κρισιμότητας της διάταξης των τοπικών ανταγωνιστικών αφηγημάτων απέναντι στο φαινόμενο.

Το ρεύμα του ελληνικού δεξιού εξτρεμισμού και ο κύριος πολιτικός εκφραστής του, η Χρυσή Αυγή, έχει προσπαθήσει με διάφορους τρόπους, στα πλαίσια της επικοινωνιακής στρατηγικής του, να φανεί ως υπερασπιστής των ντόπιων εργαζομένων και της οικονομικής προστασίας τους. Σε μια κρίσιμη συγκυρία για τον εργατικό κόσμο, μετά το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης, της οικονομικής απόγνωσης της ανεργίας, της επισφάλειας και της

εποχιακής εργασίας, η Χρυσή Αυγή αποδίδει την υπαιτιότητα της παραπάνω κατάστασης, στους ξένους-μετανάστες που ρίχνουν τα μεροκάματα ή, σε απεργίες που διώχνουν την επιχειρηματικότητα και την ανάπτυξη. Η έρευνα της ακροδεξιάς εκστρατείας της Χρυσής Αυγής στην περιοχή του Πέραματος, θέλει να κοιτάξει επιπλέον, την πολιτική στόχευση, πίσω από τα μέσα και τη στρατηγική που αναπτύσσει ο δεξιός εξτρεμισμός. Για αυτόν τον λόγο, θα κοιτάξει πίσω από τα γεγονότα που σχετίζονται με το σωματείο «Άγιος Νικόλαος» και θα προσπαθήσει να δει ποία είναι η ενδεχόμενη ταύτιση συμφερόντων κοινωνικοοικονομικών και πολιτικών ομάδων στην ζώνη, αφού γίνει μια καταγραφή των κύριων θέσεων τους, αλλά και του προϋπάρχοντος κοινωνικοπολιτικού περιβάλλοντος, όπως αυτό διαμορφώθηκε στο Πέραμα. Όπως θα δούμε στη συνέχεια, ο πολιτικός λόγος της Χρυσής Αυγής δείχνει να υπερασπίζεται τις δυσμενείς συνθήκες εργασίας στην περιοχή, στο πλαίσιο της εξασφάλισης των τοπικών επιχειρηματικών συμφερόντων. Η παραπάνω παρατήρηση, εφόσον επιβεβαιωθεί στη συνέχεια, είναι εξαιρετικά σημαντική για την εργασία μας, καθώς ανοίγει χώρο για νέες ερευνητικές υποθέσεις σχετικά με τον χαρακτήρα των επεισοδίων συλλογικής δράσης που αναπτύσσει σε τοπικό επίπεδο, ή αλλιώς των εκστρατειών της, σε σχέση με τα παραδοσιακά οχήματα κοινωνικών κινημάτων που αποτελούν οι αλληλέγγυες οργανώσεις συμπερίληψης των μεταναστών και τα παραδοσιακά συνδικαλιστικά όργανα διανοίγματος των δικαιωμάτων, εμβάθυνσης της δημοκρατικής διαδικασίας και συμπερίληψης ολοένα ευρύτερων κοινωνικών ομάδων σε αυτή.

Η ανάλυση της κοινωνικοπολιτικής σύγκρουσης στο Πέραμα θα γίνει μέσα απο μια σύντομη ιστορική αναδρομή του διαμορφωμένου κοινωνικού και πολιτικού περιβάλλοντος, από δημοσιευμένα άρθρα και συνεντεύξεις εκπροσώπων σωματείων και άλλων κοινωνικών φορέων. Σε καμία περίπτωση, η προσπάθεια αυτή δεν αποτελεί μια πλήρη ανάλυση των κοινωνικών και οικονομικών σχέσεων που αναπτύσσονται στην περιοχή, καθώς η φύση των ερωτημάτων της διπλωματικής εργασίας, η μεθοδολογία υπηρετήσής τους και η χρονική στιγμή της έρευνας, δεν την επιτρέπουν.

4.2 Η κοινωνικοοικονομική κατάσταση της NEZ Περάματος και το τοπικό συνδικαλιστικό κίνημα

Το Πέραμα, είναι μια βιομηχανική περιοχή που στηρίζεται κυρίως, στον τομέα των ναυπηγείων. Η τοπική οικονομία του βασίστηκε, παραπάνω απο έναν αιώνα, τόσο σε αυτά, όσο και στους υποστηρικτούς τομείς τους, όπως η μεταλλουργία, η σιδηρουργία και η επισκευή πλοίων. Η βιομηχανική άνθιση της περιοχής και η ζήτηση σε εργασία έφτασε σε πολύ υψηλούς δείκτες στα μέσα της δεκαετίας του 1980, ενώ η συσπείρωση των εργαζομένων στα σωματεία βρισκόταν, εξίσου, σε πολύ υψηλά επίπεδα. Στα μέσα της δεκαετίας του 1990, η επίτευξη από τη μεριά των συνδικάτων, μιας διευρυμένης συμμαχίας με άλλα συνδικάτα, πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια, με τοπικούς φορείς, πολιτικά κόμματα, κυρίως της Αριστεράς, αλλά και με την ένωση εργοδοτών της NEZ Περάματος, η οποία αποτελείται στην πλειοψηφία της από μικρομεσαίους εργοδότες και επαγγελματίες που πλήττονται από τον οξυμένο ανταγωνισμό κυρίως των μεγάλων Ναυπηγείων, βοήθησε στις συνεχείς, μαζικές και μαχητικές κινητοποιήσεις των Σωματείων της NEZ που άσκησαν μεγάλη πίεση στην τότε κυβέρνηση. Το πρώτο μεγάλο κύμα εργασιακών αναδιαρθρώσεων της κυβέρνησης, τη δεκαετία του 1990, αποκρούστηκε επιτυχώς και σε αυτό είχε διακριτή συμβολή το κίνημα μεταλλεργατών της Ζώνης.

Ενδεικτικό της μεγάλης μαζικότητας και αγωνιστικότητας του Συνδικάτου Μετάλλου Πειραιά, όπου τα περισσότερα μέλη του εργάζονται στη Ναυπηγοεπισκευαστική Ζώνη Περάματος, τα Ναυπηγεία Σκαρामαγκά και το Βιομηχανικό Πάρκο Σχιστού (ΒΙ.ΠΑ.Σ.), είναι η μαζική συμμετοχή των εργαζομένων (κοντά στο 80% των εργαζομένων), ενώ η Αγωνιστική Ενότητα Μετάλλου που πρόσκειται στο ΠΑΜΕ αναδεικνύεται σταθερά σε πρώτη δύναμη σε ολόκληρη τη περίοδο που εξετάζουμε. Ενδεικτικά το 2006 ανήλθε στο ποσοστό του 82%, ενώ το 2008 σε 85,1%. Επίσης, για να δούμε τον απόλυτο αριθμό της συμμετοχής των εργαζομένων σε αυτά, την έκταση της σημερινής ερήμωσης και ανεργίας, αλλά και την απήχηση των σωματείων στον τοπικό εργατικό κόσμο, μπορούμε να ανατρέξουμε στα τέλη της δεκαετίας του 1990 και να δούμε ότι στην ευρύτερη περιοχή του Πειραιά, 25 με 30 χιλιάδες άτομα εξασφαλίζουν απασχόληση που εξαρτάται άμεσα από τη λειτουργία της Ζώνης. Η επισφάλεια αυτής της απασχόλησης είναι τεράστια, καθώς το 80% περίπου της συνολικής απασχόλησης στη Ζώνη, αφορούσε ευκαιριακή εργασία, ενώ την ίδια χρονική στιγμή το 75,6% όσων δεν είχαν σταθερή απασχόληση (περίπου 5.500 σε απόλυτο αριθμό) δεν εργαζόταν σε κάποιο άλλο τομέα (Παλαιολόγος, 2001, σ. 99-126).

Η στρατηγική των συνδικαλιστικών οργάνων της Ζώνης, διευκολύνθηκε αναμφίβολα σε όλο το προηγούμενο χρονικό διάστημα, πριν από το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης, από συγκριτικά πλεονεκτήματα του χώρου που τον διαφοροποιούν σε σχέση με τις

αντικειμενικές συνθήκες δράσης άλλων κλαδικών συνδικάτων. Η πλειονότητα των μεταλλεργατών είναι άνω των 45 ετών με σχετικά μεγάλη προϋπηρεσία και αυτό. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με το επίδομα του ΟΑΕΔ που χορηγείται στη ΝΕΖ, είναι παράγοντας που προσδίδει στη ζώνη χαρακτήρα σταθερού χώρου εργασιακής αναφοράς, παρ' όλη τη προωθημένη από τις τοπικές επιχειρηματικές ελίτ, εποχιακή, εκ περιτροπής και ελαστική εργασία. Οι ιδιαίτερα σκληρές εργασιακές συνθήκες που βιώνουν οι μεταλλεργάτες της ζώνης, η συγκρουσιακή συμπεριφορά του εφοπλιστικού κεφαλαίου, η αλληλεξάρτηση των διαφόρων ειδικοτήτων και επαγγελματικών δραστηριοτήτων της ΝΕΖ, η κοινή καταγωγή από τις γεμάτες ταξικών συμβολισμών και αγωνιστικών παραδόσεων περιοχές του Πειραιά, η αναιμική παρουσία εργατικής αριστοκρατίας-ελίτ, που θα μπορούσε να λειτουργήσει ανασταλτικά στην αξιακή πλαισίωση του συνδικαλισμού στη βάση του, υπονομεύοντας το ηθικό πλεονέκτημά του, λειτουργούν ενοποιητικά και αποτελούν ανεξάντλητες πηγές πόρων. Έτσι, παρατηρείται μια σαφής διαφορά των κοινωνικοοικονομικών δεσμών της περιοχής του Περάματος, σε σχέση με τους αντίστοιχους, σχεδόν ανύπαρκτους δεσμούς της περιοχής του Άγιου Παντελεήμονα. Η εικόνα των κοινών συμφερόντων των κατοίκων και εργαζομένων του Περάματος, που προσλαμβάνεται από κάποιον που κάνει έρευνα στην συγκεκριμένη περιοχή, αποτέλεσμα, τόσο του βαθμού συμμετοχής στα συνδικαλιστικά όργανα και της συνειδητότητας της συλλογικής τους θέσης που αποκτούν μέσω αυτών, όσο και της σχεδόν αδιαφοροποίητης διαμορφωμένης κοινωνικοοικονομικής τους θέσης, καθώς η χαμηλή εξειδίκευση του εργατικού δυναμικού δεν δημιουργεί μεγάλες μισθολογικές διαφορές, αποτελεί έντονο διαφοροποιητικό στοιχείο των χαρακτηριστικών με τον αντίστοιχο τοπικό πληθυσμό του Άγιου Παντελεήμονα, της ρευστής κατάστασης του τελευταίου και της έντονης κοινωνικής και χωροταξικής κινητικότητάς του.

Προχωρώντας την έρευνά μας, σχετικά με την απεργιακή δραστηριότητα του Συνδικάτου Μετάλλου Πειραιά, την περίοδο 1992-2008, τα σωματεία της ζώνης συμμετείχαν σε 18 απεργίες που προκυρήχθηκαν από δευτεροβάθμιο ή τριτοβάθμιο όργανο με καθολική συμμετοχή (100%) σε όλες τις απεργιακές κινητοποιήσεις (Μπιθυμήτρης, 2010, σ. 292). Η ίδια έρευνα της ΠΟΕΜ αναδεικνύει την αποτελεσματικότητα του σωματείου απέναντι στην εντατικοποίηση της εργασίας και τις απολύσεις με ένα τεράστιο ποσοστό επιτυχίας (93,8% επιτυχίας απέναντι στην εντατικοποιημένη εργασία και 88,2% επαναπροσλήψεων επί των απολυμένων). Τα παραπάνω είναι ενδεικτικά της μαχητικότητας των σωματείων της ζώνης και αποτελούν την γενικότερη εικόνα της συγκρότησης και της σύγκρουσης των εργατικών συμφερόντων με το τοπικό εφοπλιστικό κεφάλαιο.

Μετά την οικονομική κρίση του 2008, ο βιομηχανικός τομέας συρρικνώθηκε, συμπαρασύροντας το ναυτιλιακό εμπόριο και τους υποστηρικτικούς τομείς του, εκτινάσσοντας την τοπική ανεργία στο 60% ,σύμφωνα με τους επίσημους δείκτες,

πλήττωντας παράλληλα ως ένα βαθμό και τη μαζικότητα των σωματείων. Η δραστηριοποίηση της κινέζικης Cosco στο Ικόνιο Περάματος, δεν αποτέλεσε λύση, παρά μόνο ανάγκης, αφού σύμφωνα με τους εργαζόμενους της περιοχής, παρέχει πολύ χαμηλά ημερομίσθια, εκμεταλλευόμενη την απελευθέρωση του καθορισμού τους, την ατομική διαπραγμάτευσή τους και την συνεπαγόμενη απεμπλοκή τους από τις συλλογικές συμβάσεις εργασίας, ειδικότερα στους ανειδίκευτους εργάτες και εργατοτεχνίτες.

4.2.1 Η τοπική επιχειρηματική ελίτ και η μακροχρόνια σύγκρουσή της με το συνδικαλιστικό κίνημα

Η παραπάνω δυναμική συγκρότηση του τοπικού συνδικαλιστικού κινήματος, η οποία είχε ήδη πυροδοτήσει αντιδράσεις απο τη μεριά των εργοδοτών, των επιχειρηματικών κύκλων και όλων εκείνων των κομματιών των επιχειρηματικών ομίλων, που τα συμφέροντα τους υπονομεύτηκαν από την διαρκείς απεργιακές κινητοποιήσεις και από την συνεπαγόμενη ανυπαρξία μιας σταθερής και πειθαρχημένης παραγωγικής διαδικασίας, φαινόταν να αδυνατίζει αισθητά, με αποτέλεσμα τα εργοδοτικά συμφέροντα να βρεθούν μπροστά σε μια μεγάλη ευκαιρία αναδιάρθρωσης της διαμορφωμένης τοπικής συνθήκης. Από τη πλευρά των τελευταίων, η ερήμωση που επακολούθησε της οικονομικής κρίσης, αποδίδεται στον διεθνή ανταγωνισμό άλλων λιμανιών, αποδοτικότερων και πιο φτηνών απο το λιμάνι της Ζώνης, στο οποίο μια σειρά διαρκών και μαχητικών απεργιών και διεκδικήσεων των συνδικάτων, εξώθησαν τις εταιρίες σε άλλα λιμάνια, πιο συμβατά στις οικονομικές απαιτήσεις και την ένταση της εργασίας που επιθυμούν.

Χαρακτηριστικό είναι το οπτικοακουστικό υλικό που παρήγαγε το Βιομηχανικό Πάρκο Σχιστού (ΒΙ.ΠΑ.Σ.) και η κοινοπραξία εταιριών «Τρίτων» που διεκδικούσε την διαχείριση της Ζώνης και των οικονομικών δραστηριοτήτων της το 2014, κατά το οποίο η περίοδος 2006-2012, με έμφαση στην διετία 2008-2010, το βιομηχανικό πάρκο Σχιστού, το οποίο παρέχει υποστηρικτικό ρόλο στη ΝΕΖ, τελούσε σε ένα καθεστώς ιδιότυπου και παράνομου αποκλεισμού από ομάδα «βιαιοπραγούντων» συνδικαλιστών, όπως το ίδιο αναφέρει για τις απεργιακές κινητοποιήσεις. Τα άτομα αυτά απαγόρευαν την είσοδο στο ΒΙ.ΠΑ.Σ., άλλων εργατών, επιχειρηματιών, συνεργατών ή πελατών που έρχονταν να κλείσουν συμφωνίες, με αποτέλεσμα, όπως αναφέρει, να υπονομεύεται πλήρως η λειτουργία της ΝΕΖ Περάματος και κατα συνέπεια, το μέλλον της τοπικής οικονομίας και κοινωνίας. Η σύνδεση της συλλογικής και συνδικαλιστικής οργάνωσης των εργαζομένων, ως το κρίσιμο αίτιο που οδηγεί στην αποανάπτυξη της περιοχής, αποτελεί το κυρίαρχο επιχείρημα της ρητορικής των επιχειρηματικών κύκλων της περιοχής, καθ' όλη την περίοδο που ερευνάται. Σημαντικό για την έρευνα μας είναι η κατάληξη του βίντεο της κοινοπραξίας «Τρίτων», κατά την οποία ζητάει από την πολιτεία να εφαρμοστεί ο νόμος, τονίζοντας ότι στην παρούσα

συγκυρία το ζητούμενο είναι η συμβολή όλων των εμπλεκόμενων φορέων στην προσπάθεια «ανάταξης» της εθνικής οικονομίας και συνεπώς της Ναυπηγοεπισκευαστικής Ζώνης του Περάματος. Όπως αναφέρει:

“Σε αυτή την κατεύθυνση, η ζώνη μπορεί να εκσυγχρονιστεί και να αναπτυχθεί και πάλι, κερδίζοντας την χαμένη αξιοπιστία της. Στην προσπάθεια αυτή μπορεί να βοηθήσει η επαναλειτουργία του εμπορικού τμήματος των Ναυπηγείων Σκαρμαγκά και η ομαλή λειτουργία των Ναυπηγείων Ελευσίνας διότι οι χώροι αυτοί αλληλοεξαρτώνται. Η κοινοπραξία επιχειρήσεων Τρίτων της ζώνης διεκδικεί, είτε την παραχώρηση της ζώνης, είτε τη συνεργασία με υποψήφιο στρατηγικό επενδυτή ”(Κοινοπραξία «Τρίτων»- Mecano film, 2014).

Από εδώ, υπάρχει μια καθαρή εικόνα της στρατηγικής και των συμφερόντων των επιχειρηματικών κύκλων της περιοχής, η οποία υποδεικνύει τη δράση των συνδικαλιστικών οργάνων, ως την κύρια απειλή της οικονομικής ευημερίας της Ζώνης. Ο δήμος Περάματος έχει αναφερθεί στην παραπάνω κοινοπραξία, αναφέροντας ότι 17 κατασκευαστικές εταιρίες συνεργάζονται ανεπισήμως, προκειμένου να μουν με διευρυμένες πιθανότητες επιτυχίας στον διαγωνισμό διαχείρισης και εκμετάλλευσης της Ζώνης, όταν αυτός ξεκινήσει (Τσιμιτάκης, 2015).

4.3 Η δράση της Χρυσής Αυγής στο Πέραμα

Αφού είδαμε τη πλευρά των επιχειρηματικών συμφερόντων στην περιοχή, μπορούμε να προχωρήσουμε στις επίσημες θέσεις της Χρυσής Αυγής, τις πρακτικές της στην περιοχή και τα αποτελέσματα τους. Η παρουσία της Χρυσής Αυγής στην περιοχή, προκύπτει το 2013, έπειτα από την ανάδειξη της σε υπολογίσιμη κοινοβουλευτική δύναμη το 2012. Το ποσοστό της στις εκλογές του Μάη του 2012 στην περιοχή ανήλθε στο 11,49%, ενώ το ποσοστό της πανελλαδικά ήταν 6,97%. Στις επόμενες βουλευτικές εκλογές του Ιανουαρίου και του Σεπτεμβρίου του 2015 με τα ποσοστά στο Πέραμα, 9% και 10,17% αντίστοιχα (Υπουργείο Εσωτερικών, 2012, 2015), παράλληλα με την πτώση των ποσοστών του ΚΚΕ, ήρθε η πρώτη μικρή νίκη της Χρυσής Αυγής καθώς ξεπέρασε το ΚΚΕ σε μια ιστορική περιοχή για το τελευταίο. Η συντήρηση των ποσοστών της στην περιοχή μπορεί να θεωρηθεί ως επιτυχία, δεδομένων των δυσμενών συνθηκών που αντιμετώπισε μετά τον Σεπτέμβριο του 2013 και της εμπλοκής μελών της τοπικής οργάνωσης σε εγκληματικές επιθέσεις αλλά και την συνολική καταγγελία της Χρυσής Αυγής ως εγκληματική οργάνωση από πολλές και διαφορετικές κοινωνικές και πολιτικές ομάδες, μετά την δολοφονία του Παύλου Φύσσα. Ωστόσο, η συγκεκριμένη περιορισμένη αλλά σταθερή εκλογική επιτυχία της, δεν αποκαλύπτει τη στρατηγική της στην Ναυπηγοεπισκευαστική Ζώνη, παρά μόνο τα αποτελέσματα αυτής. Η Χρυσή Αυγή, έπειτα από μια αναδυόμενη πολιτική ευκαιρία, για την δέσμευση της δυσαρέσκειας του κόσμου της εργασίας, ο οποίος, όπως είδαμε, ήρθε αντιμέτωπος με μια σειρά καταστροφικών μέτρων λιτότητας, επιχείρησε να ριχτεί στη μάχη για την επιρροή στα χαμηλότερα οικονομικά στρώματα. Η συγκεκριμένη στρατηγική της Χρυσής Αυγής, επιχειρήθηκε κατά τη διάρκεια της κορύφωσης, ενός ιδιαίτερα συγκρουσιακού και έντονου κύκλου διαμαρτυρίας, ενάντια στις συγκεκριμένες πολιτικές, εφόσον είχε αναγνωσθεί η ευρύτητα και ο ετερόκλητος πολιτικά, χαρακτήρας των κοινωνικών κινημάτων, όπως οι Αγανακτισμένοι, ως μια ενδεχόμενη ευκαιρία κεφαλαιοποίησης ενός κομματιού του. Κομβική στιγμή της εστίασης της Χρυσής Αυγής στα εργασιακά ζητήματα της λεγόμενης μνημονιακής περιόδου, όπως είδαμε, είναι η επίσκεψη κλιμακίου της στους απεργούς της Χαλυβουργίας στα τέλη του 2011. Κατά τη διάρκεια του 2012, έπειτα από μεγαλειώδεις συγκεντρώσεις ενάντια στις μνημονιακές πολιτικές λιτότητας, η πολιτική διχοτόμηση του μνημόνιου- αντιμνημόνιου, ήρθε να επισκιάσει μια ενδεχόμενη συνέχιση των αντιμεταναστευτικών εκστρατειών της Χρυσής Αυγής, επιβάλλοντάς της, την στροφή σε αμιγώς εργασιακά ζητήματα και τη σύνδεση της βίαιης και δολοφονικής αντιμεταναστευτικής της δράσης με την επισφαλή θέση των ντόπιων εργαζομένων. Σε αυτή την επιχειρούμενη προσπάθεια, η Χρυσή Αυγή είχε να αντιμετωπίσει τους πολιτικούς ανταγωνιστές που έχουν συνδεθεί ιστορικά με την εκπροσώπηση και την υπέρσπηση των συμφερόντων των εργαζομένων.

Η αρχή έγινε με την επίσκεψη κλιμακίου της Χρυσής Αυγής με εργαζόμενους και ανέργους της Ναυπηγοεπισκευαστικής Ζώνης Περάματος, σε αναψυκτήριο της περιοχής, την 8^η Αυγούστου του 2013. Η βιντεοσκόπηση της συνάντησης των βουλευτών της Χρυσής Αυγής, Ηλία Παναγιώταρου, Γιάννη Λαγού και Νίκου Μίχου με μερίδα εργαζομένων και κατοίκων, πολλοί από τους οποίους είναι μέλη της Χρυσής Αυγής, δεν αφήνει περιθώρια αμφισβήτησης σχετικά με τις προθέσεις τους. Οι βουλευτές στις δηλώσεις τους, αποδίδουν στο ΠΑΜΕ και τη δράση των συνδικάτων την οικονομική ερήμωση της περιοχής, δηλώνοντας ότι είναι με το μέρος των εφοπλιστών. Κατά την εκδήλωση, αναφέρθηκαν τα εξής από τους βουλευτές:

“Υπαίτιοι για την καταστροφή, την ερήμωση της ΝΕΖ και την ανεργία είναι το κράτος που δημιούργησε τα δύο κόμματα που συμμετέχουν στη συγκυβέρνηση, αλλά κυρίως η γάγγραινα του ψευτοσυνδικαλισμού του ΠΑΜΕ και της αριστεράς. Οι μόνοι χαμένοι τελικά από όλο αυτό είμαστε μόνο εμείς. Οι πραγματικοί εργαζόμενοι της ζώνης που σήμερα δεν βρίσκουμε δουλειά πουθενά” (Χρυσή Αυγή, 2013).

Ο Γ.Λαγός, στο τέλος της εκδήλωσης αναφέρει ότι η Χρυσή Αυγή βρίσκεται στο πλευρό των ελλήνων εργαζομένων και θα εξαφανίσει τους λακέδες του ΠΑΜΕ. Ο Η.Παναγιώταρος αναφέρεται σχετικά, λέγοντας ότι το “απόστημα” του ΠΑΜΕ θα αντιμετωπιστεί με κάθε μέσο και τα πράγματα θα μπουν στη σωστή τους κατεύθυνση με την αρωγή της Χρυσής Αυγής. Από τα παραπάνω, μπορούμε να διακρίνουμε μια πολιτική κατεύθυνση του κόμματος, στην επαναλειτουργία της Ζώνης, χωρίς να διευκρινίζονται οι όροι για τα επιχειρηματικά συμφέροντα, αντιμετωπίζοντας τους μακροχρόνιους αντιπάλους των τοπικών επιχειρηματικών ελίτ ακόμη και με βίαια μέσα εκδίωξης. Η πρόδηλη ταύτιση του πολιτικού λόγου της Χρυσής Αυγής, με τα εφοπλιστικά συμφέροντα, και η πολιτική υποστήριξη που παρέχει σε αυτά, θα ερευνηθεί περαιτέρω, ώστε να δούμε την λειτουργική διάσταση της συγκεκριμένης υποστήριξης, πέρα από την ταύτισή της με την πάγια ιδεολογική θέση της Χρυσής Αυγής, εκείνη της ομογενοποίησης των εθνικών συμφερόντων και της άμβλυνσης οποιασδήποτε οικονομικής και κοινωνικοπολιτικής σύγκρουσης εντός του ελληνικού έθνους. Για την υπηρετήση του βασικού ερωτήματος της εργασίας, σχετικά με τους παράγοντες ανόδου της Χρυσής Αυγής και τους αντίστοιχους, παρεμπόδισης και αναστολής της δράσης της, κρατάμε την ένδειξη της υποστήριξης της από και σε μια ελίτ, ως αναγκαία προϋπόθεση για την υλική επιβίωσή της, αλλά και την κρισιμότητα ενός ισχυρά ριζωμένου εναλλακτικού πολιτικού αφηγήματος, ως ανασταλτικό παράγοντα ανόδου του φαινομένου, για την περαιτέρω έρευνα της ταύτισης του πολιτικού λόγου της Χρυσής Αυγής με μερίδα επιχειρηματικών συμφερόντων και την επιχειρούμενη σύνδεση του τοπικού συνδικαλισμού με την ανεργία, από την πλευρά της.

Η πολιτική δράση της Χρυσής Αυγής, δεν εξαντλήθηκε σε ένα διακηρυκτικό επίπεδο. Η ίδρυση σωματείου ελλήνων εργαζομένων στην Ζώνη, παράλληλα με την ανάπτυξη μιας βίαιης δράσης με στόχο την εξόντωση των πολιτικών και κοινωνικών ανταγωνιστών του αφηγήματος της, μας οδηγεί στην περαιτέρω μελέτη των γεγονότων, ώστε να αποκαλυφθεί η στρατηγική του κόμματος και η έκβασή της, σε όλο το εύρος της. Ξεκινώντας από την έρευνα του χαρακτήρα των επιθέσεων, οι οποίες βρίσκονται σε ευθεία συνάρτηση με την παρουσία του σωματείου Ελλήνων εργαζομένων, αλλά και με την στρατηγική που υιοθετήθηκε από τα μέλη της, παρατηρούμε ότι οι αποδέκτες της βίας της Χρυσής Αυγής, είναι εκείνοι που αμφισβητούνε την κυριαρχία των υλικών συμφερόντων των επιχειρηματικών ελίτ, αλλά και την τοπική εφαρμογή του ιδεολογικού φαντασιακού της Χρυσής Αυγής. Όπως αναφέρθηκε και στο 1^ο κεφάλαιο, η ιδεολογία του κόμματος και η βίαιη στάση που υιοθετεί απέναντι σε οχήματα πολιτικής και κοινωνικής συμμετοχής, τα οποία δεν συγκροτούνται με βάση τα φυλετικά και εθνικά χαρακτηριστικά, αποτελεί βασικό στοιχείο διαφοροποίησής του με τα υπόλοιπα φαινόμενα του πολιτικού χώρου της ακροδεξιάς, τόσο στην ελληνική περίπτωση, όσο και στην κυρίαρχη μορφή της λαϊκιστικής και ριζοσπαστικής δεξιάς, στην ευρύτερη ευρωπαϊκή ακροδεξιά. Επομένως, μέσα από αυτές τις επιθέσεις, θα δούμε να επιβεβαιώνεται, τόσο το διακηρυκτικό ασυμβίβαστο της ιδεολογίας της Χρυσής Αυγής, με βασικές αρχές του υπάρχοντος δημοκρατικού πολιτεύματος, όπως η δημοκρατική εκπροσώπηση των διαφόρων συμφερόντων, η αναγνώριση και η προστασία διαφόρων εθνικών ομάδων, η ύπαρξη πολιτικών, κοινωνικών και ατομικών δικαιωμάτων και η περαιτέρω διεύρυνσή τους, όσο και η αναγνώριση της κρισιμότητας ύπαρξης και ανάπτυξης ενός ανταγωνιστικού πόλου, ο οποίος θα περιορίσει την τοπική εδραίωση της.

Η υπόθεση της επίθεσης στους Αιγύπτιους αλιεργάτες

Στην ιχθυόσκαλα Κερατσινίου εργάζονται αρκετοί μετανάστες αλιεργάτες, κυρίως Αιγυπτιακής καταγωγής. Η δολοφονική επίθεση από μέλη της Χρυσής Αυγής, στο σπίτι που στεγάζονταν 4 Αιγύπτιοι αλιεργάτες, το βράδυ της 12^{ης} Ιούνη του 2012, με αποτέλεσμα τον βαρύ τραυματισμό ενός εκ των τεσσάρων, αποδίδεται σε 6 άτομα που αναγνωρίστηκαν από τα θύματά τους, ό ένας από τους οποίους υπήρξε πυρηνάρχης της Χρυσής Αυγής στο Πέραμα, με το όνομα Αναστάσιος Πανταζής. Οι Αιγύπτιοι αλιεργάτες έχουν συστήσει, τα τελευταία χρόνια, ένα δίκτυο διανομής-πώλησης ψαριών με καροτσάκια και τρίκυκλα στα οποία διαθέτουν την ψαριά τους σε τιμές χαμηλότερες από τις αντίστοιχες των εμπορών της Ιχθυόσκαλας, γεγονός που θίγει τα συμφέροντα των τελευταίων. Από αυτή την άποψη, η επίθεση στους Αιγύπτιους αλιεργάτες δεν ήταν μια ακόμη ρατσιστική επίθεση, αλλά συνδικαλιστές αναφέρουν πως είχε και χαρακτηριστικά εκτέλεσης συμβολαίου με οικονομικά οφέλη για τους ιχθυέμπορους της Σκάλας. Το κλειδί της υπόθεσης του

περιστατικού βρίσκεται στην ομιλία του Γ.Λαγού, βουλευτή Β΄ Πειραιώς της Χρυσής Αυγής, ο οποίος την ίδια μέρα λίγες ώρες πριν, σε εκδήλωση της τοπικής οργάνωσης σε τοπική καφετέρια, αναφέρει:

“Έχουμε γίνει δέκτες παραπόνων για κάποια θέματα που έχετε εδώ στην ιχθυόσκαλα, στο Κερατσίνι, με τους Αιγύπτιους που κάνουν ότι θέλουν, που πουλάνε τα ψάρια τους όπως θέλουν, που τα παίρνουν από όπου θέλουν, γενικά δεν δίνουν λογαριασμό σε κανέναν. Ε, λοιπόν εμείς τους λέμε ότι από δω και πέρα θα δίνουν λογαριασμό στη Χρυσή Αυγή” (Γκαβαϊσέ, 2014).

Ενδεικτική πληροφορία της ενδεχόμενης διαπλοκής συμφερόντων στην περιοχή, σύμφωνα με το παραπάνω άρθρο, είναι το γεγονός ότι η καφετέρια “Αίνιγμα”, στην οποία έγινε η συγκεκριμένη εκδήλωση ανήκει στον Φυντάνη, ο αδελφός του οποίου είναι εργολάβος στη Ναυπηγοεπισκευαστική Ζώνη.

Η υπόθεση της επίθεσης σε αφισοκολλητές του ΠΑΜΕ

Το επόμενο βίαιο επεισόδιο- αιχμή της δράσης της Χρυσής Αυγής στην περιοχή που θα μας απασχολήσει είναι η επίθεση σε συνεργείο αφισοκόλλησης συνδικαλιστών του ΠΑΜΕ, που πρόσκειται στο ΚΚΕ. Κατά τη διάρκεια αφισοκόλλησης συνδικαλιστών, στην περιοχή της Ναυπηγοεπισκευαστικής Ζώνης, τα τάγματα εφόδου της Χρυσής Αυγής τους επιτέθηκαν με δολοφονικά μέσα. Ο Σωτήρης Πουλικόγιαννης, στέλεχος του ΠΑΜΕ και του συνδικάτου μετάλλου Πειραιά, ο οποίος ήταν ένας από τους 9 τραυματίες, δηλώνει ότι το σωματείο ελλήνων εργαζομένων «Άγιος Νικόλαος» είναι δουλεμπορικό γραφείο και όχι σωματείο.

Για την επίθεση που δέχτηκε ο ίδιος και οι συνάδελφοί του δήλωσε:

“Η επίθεση δεν αφορούσε εμάς, αφορούσε το πώς θα αλλάξει, πώς θα λειτουργεί η ζώνη με βάση όσα συμφωνήθηκαν. Δεν ξέρω ποιά θα ήταν η συνέχεια, αν δεν είχε πάρει η υπόθεση την διάσταση της δίωξης της Χρυσής Αυγής ως εγκληματική οργάνωση, αφού ακόμη και σήμερα οι απειλές συνεχίζονται” (Σκαρμέας, 2015).

Σύμφωνα με τον ίδιο, υπάρχουν δύο ομάδες συμφερόντων μεταξύ των επενδυτών στην περιοχή. Εκείνοι που θέλουν να αλλάξουν ριζικά τη χρήση του λιμανιού και άλλοι που θέλουν μερική αλλαγή της χρήσης του και ό,τι απομένει να το δουλεύουν χωρίς έλεγχο (Παγάνης, 2013). Ο κοινός παρονομαστής τους βρίσκεται στους εργολάβους και τον πυρήνα του σωματείου ελλήνων εργαζομένων “Άγιος Νικόλαος”, καθώς και οι δύο ομάδες συμφερόντων επιδιώκουν, σε κάθε περίπτωση, να μειωθούν τα μεροκάματα και να λειτουργήσει ομαλά η ζώνη, χωρίς απεργιακές κινητοποιήσεις και γενικότερες μαχητικές συνδικαλιστικές διεκδικήσεις. Οι δηλώσεις του κ.Πουλικόγιαννη πρέπει να ληφθούν σοβαρά

καθώς αποτελούν μια πρώτη απάντηση, ή έστω ένα δείγμα απάντησης που χρήζει περαιτέρω διερεύνησης, στα ερωτήματα που θέτει το παρόν κεφάλαιο.

Το σωματείο ελλήνων εργαζομένων “Άγιος Νικόλαος”

Τα εγκαίνια του σωματείου ελλήνων εργαζομένων «Άγιος Νικόλαος» τελέστηκαν 16 ιούνη του 2015, παρουσία λίγων δεκάδων υποστηρικτών, μεταξύ των οποίων και μέλη άλλων σωματείων που πρόσκεινται στη Χρυσή Αυγή όπως το ΛΑ.Σ.Ι.ΤΑ (Χρυσή Αυγή, 2015)., περιστοιχισμένων από αστυνομικές κλούβες, ενώ εκατοντάδες κόσμου διαδήλωναν στους πιο κάτω δρόμους (Newsit.gr, 2015). Η δίωξη της Χρυσής Αυγής και τα γεγονότα του 2013 άφησαν μετέωρη την προσπάθεια, η οποία όμως ολοκληρώθηκε 2 χρόνια μετά, όχι βέβαια με τα προσδοκώμενα, για το σωματείο της Χρυσής Αυγής, αποτελέσματα. Ενδιαφέρουσα για την εργασία μας είναι η στρατηγική που αναπτύχθηκε από το σωματείο που πρόσκειται στη Χρυσή Αυγή, όπως αυτή ανακοινώθηκε από το ίδιο το ηγετικό στέλεχος του κόμματος Γ.Λαγό, από κοινού με τον πρόεδρο του σωματείου, Χ.Κυριτσόπουλο. Σε οπτικοακουστικό υλικό ανακοινώνουν την επαφή τους με 3 εφοπλιστές της Ζώνης, για να έρθουν πλοία στη ζώνη. Ο Χ.Κυριτσόπουλος μάλιστα δηλώσε ότι θα συμφωνήσουν με εργοδότες ώστε να έρθουν πλοία και να δουλέψουν ακόμα και με μικρότερα μεροκάματα (902.gr, 2017). Εδώ βλέπουμε την προαναφερθείσα πολιτική κατεύθυνση υπεράσπισης των επιχειρηματικών συμφερόντων, από την Χρυσή Αυγή, να γίνεται περισσότερο συγκεκριμένη και σαφής.

Μπορούμε να συμπεράνουμε με βεβαιότητα, πως η Χρυσή Αυγή και το σωματείο “Άγιος Νικόλαος” δεν πιστεύουν στην συνδικαλιστική οργάνωση των εργαζομένων, ούτε στα ιστορικά κεκτημένα του συνδικαλισμού, όπως αυτά έχουν αποτυπωθεί μέχρι σήμερα, στην ελληνική περίπτωση. Τον χρησιμοποιούν εργαλειακά, για να προωθήσουν τις θέσεις τους, στην περιοχή του Περάματος και να διασπάσουν το ήδη υπάρχον δυναμικό συνδικαλιστικό κίνημα, το οποίο στέκεται εμπόδιο σε μια επιχειρηματική δραστηριότητα, που μέσω των πρόσφατων επενδύσεων της κινεζικής Cosco στο Ικόνιο Περάματος, αναδεικνύει την αναδιάταξη της πολιτικής της απέναντι στον κόσμο της εργασίας, η οποία είναι η περαιτέρω υλική του υποτίμηση, στο πλαίσιο του φτηνού εργατικού δυναμικού και ευέλικτου σε επίπεδο δικαιωμάτων. Η παραπάνω στάση της Χρυσής Αυγής επιβεβαιώνεται και από τις δηλώσεις της προέδρου του Λαϊκού Συνδέσμου Ιδιοκτητών Ταξί (ΛΑ.Σ.Ι.ΤΑ.) που πρόσκειται στο κόμμα, Φωτεινής Κωτσάκη, η οποία αναφέρει ότι μια ενδεχόμενη κυβέρνηση της Χρυσής Αυγής και επομένως, η πλήρης εφαρμογή του ιδεολογικού φαντασιακού της, θα απαγόρευε την οργάνωση των συνδικάτων στους επαγγελματικούς και εργασιακούς τομείς.

“Είναι ευνόητο πως σε ένα εθνικιστικό κράτος που θα προάσπιζε τα συμφέροντα του λαού μας, όπως εμείς οι εθνικιστές αξιώνουμε, δεν θα είχαν λόγους ύπαρξης τα συνδικαλιστικά σωματεία” (Κωτσάκη, 2016).

Θα μπορούσαμε να πούμε ότι αυτή η οπτική εντάσσεται στο γενικότερο σχήμα που υιοθετούν πολλά ακροδεξιά κόμματα της Ευρώπης, ότι δηλαδή μόνο το έθνος μπορεί να λύσει τα κοινωνικά προβλήματα. Το παραπάνω πολιτικό αφήγημα έχει σαφή ισοπεδωτική και υπονομευτική κατεύθυνση κατά της σύστασης και οργάνωσης των εργαζομένων και των εκάστοτε συμφερόντων τους, καθώς δεν πιστεύει σε αυτό τον τρόπο οργάνωσης, τον οποίο και χρησιμοποιεί μόνο σε εργαλειακό επίπεδο, υπονομεύοντας τα υπάρχοντα οχήματα συλλογικής διεκδίκησης και εξασφάλισης των δικαιωμάτων των εργαζομένων, τουλάχιστον στην περίπτωση του Περάματος.

Παρά την ταραχή που επέφερε η σύσταση ενός φαινομενικά συνδικαλιστικού σωματείου, το οποίο δεν αναγνωρίζεται επισήμως ως επιδιαιτητής των εργασιακών συμφερόντων σε οποιοδήποτε βαθμό, η δράση του παρέμενε αρκετά περιθωριακή και με ισχνή επιρροή στην κοινωνία του Περάματος και στους χώρους εργασίας της Ναυπηγοεπισκευαστικής Ζώνης. Αποφεύγοντας την διαδικασία θέασης του φαινομένου ως ένα σταθερό, επαναλαμβανόμενο μοτίβο δράσης σε διάφορες περιοχές, καθώς, όπως έχουμε αναφέρει, το αποτέλεσμα παρόμοιων προσπαθειών εξαρτάται κυρίως από παράγοντες εξωτερικούς, ως προς την εκάστοτε ακροδεξιά δομή, θα διαπεράσουμε στο επόμενο υποκεφάλαιο, τις ποιοτικές και ποσοτικές διαβαθμίσεις των αντιδράσεων που οδήγησαν στη χαμηλής έντασης δράση της Χρυσής Αυγής, δράση που δεν υποτιμάται, καθώς έστω και ισχνή, χωρίς την συνεχή επόπτευση των πολιτικών ανταγωνιστών και των περιοριστικών θεσμών, θα μπορούσε να αναπτύξει εκ νέου την δυναμική της.

4.4 Οι τοπικές αντιδράσεις απέναντι στην ίδρυση του σωματείου «Άγιος Νικόλαος».

Το εργατοϋπαλληλικό κέντρο Πειραιά, με ανακοίνωση του, χαρακτηρίζει το σωματείο «Άγιος Νικόλαος», δουλεμπορικό γραφείο και «παραμάγαζο» της νεοναζιστικής Χρυσής Αυγής, που μόνο στόχο έχει την εξασφάλιση φτηνών εργατών. Ο Γιάννης Λαγουδάκης, Δήμαρχος Περάματος, θεωρεί ότι μέλη της Χρυσής Αυγής εκμεταλεύονται τα σχέδια για ιδιωτικοποίηση του λιμανιού, τα οποία προγραμματίζεται να συνεχιστούν κανονικά. Όπως προκύπτει και από δηλώσεις των ίδιων των μελών παρακάτω, παράλληλα συννενοούνται με εργολάβους της ζώνης και εφοπλιστές, προκειμένου να κάμψουν την ανταγωνιστική, ως προς τις επιδιώξεις τους, δράση των συνδικάτων στην περιοχή (Τσιμιτάκης, 2015).

Το ευρύτερο αντιφασιστικό κίνημα σε συνεργασία με τα συνδικαλιστικά σωματεία της περιοχής αγωνίζονται ακόμη και σήμερα να εκδιώξουν τη Χρυσή Αυγή και τα μορφώματα που πρόσκεινται στο κόμμα της, από την περιοχή του Περάματος. Η χαμηλής έντασης δράση της Χρυσής Αυγής στην περιοχή, μπορεί να ειπωθεί μόνο ως αποτέλεσμα της παραπάνω δυναμικής και ευμετάβλητης διαδικασίας, των συνδικάτων που εδώ και δεκαετίες, μέσα από μαχητικούς και διαρκείς αγώνες όπως είδαμε, έχουν καταφέρει να κερδίσουν την εμπιστοσύνη του κόσμου της εργασίας και τα οποία καλούν την τοπική κοινωνία να απομονώσει το δουλεμπορικό σωματείο της Χρυσής Αυγής. Το Συνδικάτο Μετάλλου Αττικής και Ναυπηγοεπισκευαστικής Βιομηχανίας Ελλάδας, το Σωματείο Ναυπηγοξυλουργών, το Σωματείο Καθαριστών/ στριών Πειραιά, ο Σύνδεσμος Εμποροϋπαλλήλων Πειραιά, το Συνδικάτο Ιδιωτικής Υγείας και η Πανελλήνια Ένωση Ελαιουργοσαπουνοποιών, ταυτόχρονα με το Εργατικό Κέντρο Πειραιά (Ημερόδρομος, 2015), καλούν σε μαζική συμμετοχή ενάντια στην διάχυση του ρατσισμού και στη πολιτική εθνοτικού διαχωρισμού των εργαζομένων που υποστηρίζει η Χρυσή Αυγή, μέσω της βίαιης και δολοφονικής δράσης της στην περιοχή, η οποία έχει ως σκοπό την υπεράσπιση των εφοπλιστών και των συμφερόντων τους, απέναντι στην οργανωμένη συνδικαλιστική δραστηριότητα των εργαζομένων.

Η ανάδειξη της εγκληματικής δράσης της Χρυσής Αυγής και η δίωξη της, ως εγκληματική οργάνωση έπειτα από μια σειρά δολοφονιών και δολοφονικών επιθέσεων σε μετανάστες και πολιτικούς αντιπάλους, συνέβαλλε στο να αποδυναμωθεί το έργο της Χρυσής Αυγής και στο Πέραμα. Η σύρρικνωσή της πανελλαδικά με κλεισίματα γραφείων και συνδικαλιστικών σωματείων είναι το αποτέλεσμα της δίωξης μελών της, του αποκλεισμού της από την κρατική χρηματοδότηση και της προηγηθείσας, απονομιμοποίησης της από ευρύτερες κοινωνικές ομάδες και πολιτικούς φορείς, αλλά και του πολιτικού αγώνα του

ευρύτερου αντιφασιστικού κινήματος, ο οποίος πολλαπλασίασε το κόστος αδράνειας της ελληνικής δικαιοσύνης απέναντι στο φαινόμενο.

4.5 Η αποτίμηση της τοπικής εκστρατείας της Χρυσής Αυγής στην Ναυπηγοεπισκευαστική Ζώνη

Αναλύοντας τα παραπάνω δεδομένα, μπορούμε να καταλήξουμε σε κάποια χρήσιμα συμπεράσματα ώστε να αιτιολογήσουμε την επεισοδιακή παρουσία της Χρυσής Αυγής στην Ναυπηγοεπισκευαστική Ζώνη του Περάματος και να κατανοήσουμε γιατί ήταν τόσο πολιτικά αναγκαίο για την ίδια και την περαιτέρω οργανωτική και εκλογική εξάπλωσή της, η ίδρυση ενός σωματείου ελλήνων εργαζομένων στην συγκεκριμένη περιοχή. Ενός σωματείου, που επικοινωνιακά τουλάχιστον, θα υπερασπίζεται τα συμφέροντα του έλληνα εργάτη. Όπως αναφέρθηκε στην εισαγωγή της έρευνας, για να ξεπεράσουμε το πρόβλημα των επικοινωνιακών τεχνασμάτων που η Χρυσή Αυγή, όπως κάθε κόμμα στην σημερινή πολιτική σκηνή επιβάλλεται να χρησιμοποιεί, προσπαθήσαμε να ξεχωρίσουμε τις ομάδες συμφερόντων στην ζώνη με βάση τα οικονομικά και πολιτικά κίνητρα. Η ταυτόχρονη προσπάθεια αποδυνάμωσης του συνδικαλιστικού κινήματος, τόσο από επιχειρηματικούς κύκλους, όσο και από το σωματείο της Χρυσής Αυγής, με διαφορετικά μέσα, αλλά ωστόσο, με κοινό σκοπό την εξασφάλιση ομαλής ανάπτυξης των συμφερόντων των εταιριών μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η η μάχη που δίνεται στην περιοχή δεν είναι μια αυστηρά ιδεολογική μάχη επικράτησης διαφορετικών πολιτικών. Η πρώτη ομάδα συμφερόντων που συσσωματώνει τους επιχειρηματικούς κύκλους και το σωματείο «Άγιος Νικόλαος» δεν συσπειρώνεται μόνο στο πλαίσιο του αντικομμουνισμού, αλλά στο πλαίσιο υλικών συμφερόντων, δημιουργώντας μια συμμαχία η οποία μεταφράζεται διαφορετικά στις δύο υπο-ομάδες. Για την Χρυσή Αυγή, η τοπική επιχειρηματική ελίτ αποτελεί δομή άντλησης κρίσιμων υλικών πόρων για την δράση της και μια εγγύηση λειτουργίας του αφηγήματός της, καθώς με την ανάθεση της λειτουργίας της Ζώνης στους επιχειρηματικούς ομίλους που υποστηρίζει, θα εξασφαλίσει εργασία στους έλληνες εργαζομένους του σωματείου της. Για την μερίδα της επιχειρηματικής ελίτ και των εταιριών που θέλουν να εκμεταλλευτούν την Ναυπηγοεπισκευαστική Ζώνη, η Χρυσή Αυγή και το τοπικό σωματείο της, αποτελεί το όχημα της φαινομενικά από τα κάτω, υποστήριξης της επιχειρηματικής δραστηριότητάς της άνευ όρων, και κατ' επέκταση, της διάσπασης της δυναμικής συνδικαλιστικής δραστηριότητας, που εμποδίζει την απελευθέρωση της επιχειρηματικής της δραστηριότητας και την ανεξέλεκτη ανάπτυξή της.

Στο ζήτημα της τοπικής δραστηριότητας ακροδεξιών μορφωμάτων, όπως είδαμε στην ελληνική περίπτωση, η πλεονεκτική τους θέση, που οφείλεται στα επίσημα και ανεπίσημα υποστηρικτικά δίκτυα με τις εκάστοτε ελίτ, βοηθάει στην κοινωνική διάχυση και εκλογική άνοδο και σταθεροποίηση του πολιτικού φορέα τους, αλλά και την υποστήριξη των ελίτ με έναν μανδύα λαϊκής συλλογικής δράσης. Ακόμα και σήμερα, η σύγκρουση αυτή στην

περιοχή του Περάματος είναι υπό εξέλιξη και από τις δύο ανταγωνιστικές δυνάμεις, γεγονός που μας οδηγεί στο να επιφυλασσόμαστε για την έκβασή της, ωστόσο μας επιτρέπει να αναλύσουμε τα χαρακτηριστικά της τοπικής σύγκρουσης και την στρατηγική των διαφόρων πλευρών, ανάλυση που επιχειρήθηκε να πραγματοποιηθεί στο παρόν κεφάλαιο.

Ιστορικά, ο πολιτικός χώρος της άκρας δεξιάς έχει επανειλημμένα λειτουργήσει ως καταλυτικός παράγοντας ανάπτυξης αντικινήματων και καταστολής εργατικών αγώνων και κοινωνικών διεκδικήσεων. Το πλεονέκτημα του να επενεργεί στο ίδιο ακριβώς πρωτογενές πεδίο ανάπτυξης των αγώνων αυτών, τον δρόμο και τις συσσωματώσεις, το καθιστά κρίσιμο παράγοντα που μπορεί να βοηθήσει σε μια διάσπαση του κινήματος, αποπροσανατολισμό και εν τέλει αποτυχία του να μετασχηματίσει ή ακόμα και να θεσμοποιήσει, έστω και μερικώς τις διεκδικήσεις του. Η διάσπαση και η εκμηδένιση του συνδικαλιστικού κινήματος στην περιοχή ήταν ένα σχέδιο που, σε καμία περίπτωση δεν θα μπορούσε να το φέρει εις πέρας μια κοινοπραξία εταιριών, εξ' αιτίας του διαφορετικού επιπέδου δομών στο οποίο δραστηριοποιούνται οι δύο αντίπαλες ομάδες συμφερόντων, ενώ θα μπορούσε να επιφέρει και αντίθετα αποτελέσματα, συσπειρώνοντας περαιτέρω τον εργασιακό κόσμο γύρω από αυτά, καθιστώντας περισσότερο ορατά τα αντίπαλα στρατόπεδα. Αφού επεξεργαστήκαμε τα δεδομένα σχετικά με τον ρόλο που επιτέλεσε, ή τουλάχιστον προσπάθησε να επιτελέσει, το σωματείο της Χρυσής Αυγής, προχωρούμε στην απάντηση του δεύτερου ερωτήματος, για το οποίο διενεργήθηκε η έρευνα στο Πέραμα, εκείνο των καταλυτικών παραγόντων τοπικής ανόδου του φαινομένου, το οποίο ωστόσο δεν μπορεί να ερευνηθεί ξεχωριστά από τον ρόλο που έπαιξε στο τοπικό πεδίο.

Η έρευνα στην Ναυπηγοεπισκευαστική Ζώνη Περάματος, επιβεβαιώνει τις θεωρητικές κατευθύνσεις που υποδεικνύουν τους παράγοντες ενδεχόμενης τοπικής και μετέπειτα ευρύτερης εκλογικής επιτυχίας του φαινομένου. Η διάταξη των πολιτικών δυνάμεων στο περιβάλλον, ο δυναμικός ανταγωνισμός και ο θεσμικός περιορισμός, μπορούν να αναστείλλουν μια φαινομενικά ασυναγώνιστη εικόνα της Χρυσής Αυγής που προβάλλεται από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, με τη συμμαχία ενός μέρους της τοπικής επιχειρηματικής ελίτ ή την θεσμική προστασία από τους ανταγωνιστές της, όπως είδαμε στην περίπτωση του Άγ. Παντελεήμονα. Επιπλέον, η μακροχρόνια διαδικασία συγκρότησης μιας συλλογικής κοινωνικοοικονομικής ταυτότητας των χαμηλότερων στρωμάτων στάθηκε εμπόδιο στην επιδιωκόμενη επιρροή του σωματείου ελλήνων εργαζομένων “Άγιος Νικόλαος” σε αυτά. Παράλληλα, η ευρύτερη κοινωνική απονομιμοποίηση της δράσης της από το αντιφασιστικό κίνημα, ανάγκασε σε μεγάλο βαθμό την ελληνική δικαιοσύνη να επέμβει. Η δίωξη της Χρυσής Αυγής εγκλώβισε την εσωτερική οργάνωσή της σε μια αναστολή της δράσης της, στο πλαίσιο της εικόνας ενός φαινομενικά νόμιμου πολιτικού κόμματος που υιοθέτησε, ώστε να αποφύγει την καταδίκη. Παράλληλα, η καταγγελία του συνόλου του πολιτικού κόσμου,

από τον Σεπτέμβριο του 2013 και έπειτα, αφότου η δολοφονική δράση της είχε καταστεί ορατή από ευρύτερες κοινωνικές δυνάμεις, σε συνδυασμό με την δίωξή της από την ελληνική δικαιοσύνη, δεν άφησε περιθώρια περαιτέρω χρηματοδότησης, από το ελληνικό κράτος, δημιουργώντας μια εσωτερική κρίση οικονομικής υποστήριξης των οργανωτικών δομών του κόμματος. Η αλληλοτροφοδοτούμενη διαδικασία πολιτικού, θεσμικού και κοινωνικού αποκλεισμού της Χρυσής Αυγής, λειτούργησε ανασταλτικά στην ανάπτυξη του οργανωτικού μοντέλου των τοπικών προπυργίων της, γεγονός που οδήγησε σε μια σταθεροποίηση αρχικά, των εκλογικών ποσοστών της, στις διπλές βουλευτικές εκλογές του 2015, και την μετέπειτα εκλογική εκμηδένισή του, στις αντίστοιχες εκλογές του 2019, αποτυγχάνοντας να δεσμεύσει το κατώτατο όριο εισόδου της στη Βουλή των Ελλήνων, εν αναμονή της απόφασης της ελληνικής δικαιοσύνης, καθώς η δίκη της Χρυσής Αυγής βρίσκεται στο καταληκτικό στάδιο της απολογίας των μελών της.

Κεφάλαιο 5. Συμπεράσματα

5.1 Συμπεράσματα από το πολιτικό περιβάλλον και την εξέλιξη της ελληνικής ακροδεξιάς.

Η έρευνα του πολιτικού περιβάλλοντος μας έφερε αντιμέτωπους με εκείνες τις διαδικασίες που διαμόρφωσαν τις συνθήκες ανάδυσης της Χρυσής Αυγής, σε ένα μακρο-επίπεδο αλλά και στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της πολιτικής συγκυρίας στην οποία επιτελέστηκε η κατακόρυφη άνοδος του φαινομένου. Η σύνδεση των συγκεκριμένων πολιτικών διαδικασιών με την άνοδο του δεξιού εξτρεμιστικού κόμματος της Χρυσής Αυγής, που επιχειρήθηκε μέσα από την υπηρετήση της μεθοδολογικής θέασης του φαινομένου σε ένα μέσο επίπεδο σύνδεσης των μακρο-ιστορικών διαδικασιών με την υπό εξέταση δομή και τη στρατηγική που ανέπτυξε στις δύο έρευνες περίπτωσης, αποδείχθηκε ιδιαίτερα επικερδής για την εργασία μας, καθώς αποκάλυψε τις κρίσιμες συνθήκες που διέδρυναν τις πιθανότητες επιτυχίας της στρατηγικής της, αλλά και εκείνες που λείτουργησαν ανασταλτικά και ανταγωνιστικά ως προς αυτήν. Από την άλλη, η παράλληλη ματιά στον πολιτικό χώρο της ευρύτερης ελληνικής ακροδεξιάς και στην εξέλιξή του, στον εθνικιστικό λόγο και στη στρατηγική του φαινομένου της Χρυσής Αυγής μας επέτρεψε να δούμε τις διεργασίες που επιτελέστηκαν από την συναιρούμενη ελληνική ακροδεξιά, ώστε να κεφαλαιοποιήσει στην αναδύομενη πολιτική ευκαιρία και τα κυρίαρχα πολιτικά ζητήματα που ανέκυψαν.

Ξεκινώντας από το μεγάλο κάδρο της πολιτικής διαδικασίας, κρίσιμοι μετασχηματισμοί επιτελέστηκαν σε βάθος χρόνου, με την επενέργεια της εισόδου μιας σειράς νέων διαδικασιών και δρώντων που μετέβαλλαν σε μεγάλο βαθμό το τρόπο διαμόρφωσης του πολιτικού περιβάλλοντος. Η αυξανόμενη επιρροή των μέσων μαζικής ενημέρωσης στην διαμόρφωση της πολιτικής ατζέντας και η μεσοποίηση του πολιτικού ανταγωνισμού, μετασχημάτισε στο γύρισμα του αιώνα, τόσο τις κομματικές δομές, όσο και την πολιτική τους επικοινωνία. Η επίδραση που ασκούν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης στην αξιακή πλαισίωση και τη γεφύρωση ζητημάτων, όπως το μεταναστευτικό με την εγκληματικότητα, είναι μια διαδικασία που δεν πρέπει να υποτιμηθεί. Η συγκεκριμένη διαδικασία, σε συνδυασμό με τον εντοπισμό της εντεινόμενης αποπολιτικοποίησης και μεταστροφής των δημοκρατικών διαδικασιών, στη βάση της απουσίας κομματικής εκπροσώπησης κοινωνικοοικονομικών συμφερόντων, που εντοπίζει ο συγγραφέας της μεταδημοκρατικής θεωρίας, Κόλιν Κράουτς (2006), δημιουργεί ένα ασφυκτικό πολιτικό περιβάλλον, αμφισβητώντας την προγενέστερη πρωτοκαθεδρία διαμόρφωσής του από τους συλλογικούς δρώντες εντός του. Η συγκεκριμένη ετερονομία του πολιτικού περιβάλλοντος από την ολοένα και ευρύτερη επενέργεια των μέσων μαζικής ενημέρωσης σε αυτό, έχει οδηγήσει στην αδυναμία ελέγχου των εκάστοτε οικονομικών και πολιτικών ελίτ που κατέχουν τα

συγκεκριμένα μέσα, οι οποίες μπορούν κάλλιστα να δημιουργήσουν ευνοϊκές συνθήκες δέσμευσης της εκάστοτε δυσαρέσκειας από την ακροδεξιά, είτε μέσα από την άνιση κατανομή της προβολής και προώθησης του εναλλακτικού αφηγήματός της, είτε μέσα από τη παραμόρφωση της δράσης της σε τοπικό επίπεδο, διαδικασίες που παρατηρήθηκαν εξίσου, στην έρευνα σχετικά με την άνοδο της Χρυσής Αυγής.

Μια ακόμη, καθοριστική για το φαινόμενο, μακροχρόνια διαδικασία μετασχηματισμού της πολιτικής διαδικασίας είναι η κατεύθυνση της οικονομικής και πολιτικής διάστασης της παγκοσμιοποίησης και η εντεινόμενη, σχεδόν συνολική συναινετική στάση των πολιτικών δρώντων ως προς την ανάπτυξή της. Η αποπολιτικοποίηση πολιτικών ζητημάτων μεγάλης οικονομικής και κοινωνικής σημασίας, στη βάση της σύγκλισης των κομματικών δομών, ως προς την συναίνεση της δράσης και λειτουργίας υπερεθνικών οργανισμών, οι οποίοι αναγνωρίζονται συλλήβδην ως αναγκαίοι, δημιουργεί, εκτός των άλλων και μια ισχυρή ροπή προς αμυντικές και αντιδραστικές τάσεις εθνικιστικών αφηγημάτων, στη βάση της ανάκτησης της εθνικής κυριαρχίας, των διακριτών εθνοτικών χαρακτηριστικών και του ελέγχου των οικονομικών των επι μέρους χωρών, ως ένα φαινομενικά εναλλακτικό αφήγημα, το οποίο ωστόσο δεν αμφισβητεί δομικά στοιχεία του οικονομικού μοντέλου που υιοθετείται. Η αυξανόμενη επικυριαρχία του νεοφιλελεύθερου παραδείγματος σε πανευρωπαϊκό επίπεδο, δημιούργησε μια συναινετική τάση και σύγκλιση, τόσο κομματιών του πολιτικού χώρου της Αριστεράς, όσο και της Δεξιάς, προς το πολιτικό κέντρο. Η συγκεκριμένη διαδικασία, δύναται να αφήσει κενό χώρο για δράση νέων εναλλακτικών αφηγημάτων, τόσο στα αριστερά, όσο και στα δεξιά του ιδεολογικοπολιτικού φάσματος. Ωστόσο, η συγκεκριμένη διαδικασία καθίσταται ευνοϊκή για την ακροδεξιά, εφόσον έχει προηγηθεί, τόσο η προαναφερθείσα επενέργεια των μέσων μαζικής ενημέρωσης στην δομή των πολιτικών ευκαιριών, εγγράφοντας σε αυτή πλαισιώσεις που πρόσκεινται στην ακροδεξιά και εθνικιστική ιδεολογία, όσο και η αδυναμία εγγραφής ενός αριστερού εναλλακτικού αφηγήματος δομικής αμφισβήτησης του κοινωνικοοικονομικού τρόπου παραγωγής και των εγγενών επί μέρους στοιχείων του.

Προχωρώντας την έρευνα, σχετικά με την ελληνική ιδιαιτερότητα του φαινομένου αλλά και των χαρακτηριστικών του πολιτικού περιβάλλοντος, που εστίασε, τόσο στην μεταπολιτευτική πολιτική σκηνή και τις διαδικασίες που έδωσαν ορατότητα στο φαινόμενο, ή τουλάχιστον του επέτρεψαν να επιβιώσει, παρ' όλη τη φαινομενική περιθωριοποίησή του, όσο και στην περίοδο που εκτινάχθηκε η απήχηση της Χρυσής Αυγής, με την επιτυχημένη στρατηγική της στον Άγιο Παντελεήμονα και την πλαισίωση των αναδυόμενων πολιτικών και κοινωνικών ζητημάτων γύρω από το μεταναστευτικό και τα εργασιακά, μπορέσαμε να διακρίνουμε μερικούς από τους κρίσιμους παράγοντες ανόδου του. Η πρώτη εστίαση επιτελέστηκε από την έρευνα των στρατηγικών της κυρίαρχης δεξιάς δύναμης απέναντι στον

ακροδεξιό χώρο, όσο και στα κυρίαρχα πολιτικοκοινωνικά γεγονότα, στα οποία η Χρυσή Αυγή, μπόρεσε να αναγνωριστεί από ευρύτερα ακροατήρια και να αποκτήσει διευρυμένη ορατότητα σε εθνικό επίπεδο. Η δεύτερη εστίαση, επικεντρώθηκε στην επιτυχημένη στρατηγική της, σε γειτονιές του κέντρου της Αθήνας από το 2008, αλλά και στην περαιτέρω διεύρυνση της επιτυχίας της, που επιχειρήθηκε μετά το 2012, με την στροφή της στα εργασιακά ζητήματα και την εκστρατεία της στην Ναυπηγοεπισκευαστική Ζώνη Περάματος, κατά τη διάρκεια της κορύφωσης των συνεπειών της οικονομικής κρίσης για τον κόσμο της εργασίας. Πριν αποτυπωθούν συνοπτικά, τα ευρήματα της έρευνας στα δύο πεδία, σχετικά με τους καταλυτικούς παράγοντες ανόδου του, θα αποτυπωθούν οι κρίσιμες διεργασίες που εντοπίστηκαν στο αμέσως προηγούμενο διάστημα της αναληφθείσας προσπάθειας της Χρυσής Αυγής, που της επέτρεψαν την επιβίωση και την εγγραφή, ενός αναγκαίου για την προσπάθειά της, εθνικιστικού αφηγήματος, πριν από την ανάδυσή της. Η συγκεκριμένη οπτική εφορμάται από την θέση της ύπαρξης ενός διαχρονικού εθνικιστικού αφηγήματος, εντός της κυρίαρχης εθνικής ιδεολογίας, που έδωσε την προοπτική, σε ένα πλήθος ακροδεξιών προσπαθειών, ακόμα και με νεοναζιστικά χαρακτηριστικά, όπως είδαμε, για μια ενδεχόμενη επιτυχία σε εθνικό επίπεδο.

Καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής των μεταπολιτευτικών χρόνων της Γ' Ελληνικής Δημοκρατίας, μέχρι την απότομη εκτίναξη της Χρυσής Αυγής παρατηρείται μια κινητικότητα του ακροδεξιού πολιτικού χώρου και ένα πλήθος προσπαθειών ανάδυσης μιας συνεκτικής πολιτικής δύναμης από τον συγκεκριμένο χώρο, παρ' όλη την περιθωριοποίηση σε πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο. Η απορρόφηση της ακροδεξιάς που επιχειρείται από τον δεξιό πόλο εξουσίας, τη Νέα Δημοκρατία, από τα τέλη της δεκαετίας του 1970, και η συνεπαγόμενη στρατηγική της εργαλειοποίησης του ακροδεξιού χώρου από την κυρίαρχη δεξιά πολιτική δύναμη, στην μάχη για την συσπείρωση του ευρύτερου χώρου της δεξιάς, είχε πολλές συνέπειες για την εξέλιξη του φαινομένου. Από τη μία πλευρά, η συγκεκριμένη τακτική της Νέας Δημοκρατίας, ώστε να δεσμεύσει ένα πολύτιμο για τις εκλογικές μάχες, μέρος του ευρύτερου συντηρητικού και ακροδεξιού ακροατηρίου, οδήγησε στον κατακερματισμό και την περιθωριοποίηση του ακροδεξιού πολιτικού χώρου, και την αδυναμία ανάδυσης μιας συνεκτικής και συσπειρωμένης πολιτικής δύναμης στα δεξιά της Νέας Δημοκρατίας. Από την άλλη πλευρά, ο χώρος που δόθηκε σε ένα κομμάτι του να δράσει εντός της κυρίαρχης δεξιάς πολιτικής δύναμης, νομιμοποίησε τις πολιτικές θέσεις του, προσδίδοντας ορατότητα σε ένα εθνικιστικό αφήγημα. Η τακτική οριοθέτησης της Νέας Δημοκρατίας, απέναντι στην ακροδεξιά, στις αρχές του 2000, που διαδέχθηκε εκείνη της εργαλειοποίησης του μεγαλύτερου κομματιού του ακροδεξιού πολιτικού χώρου και που υιοθετήθηκε καθ' όλη τη διάρκεια της μεταπολιτευτικής περιόδου, μέχρι την εμφάνιση του ΛΑ.Ο.Σ. στα δεξιά της κυρίαρχης δεξιάς δύναμης, είχε σημαντικά αποτελέσματα. Παρ' όλη τη φαινομενική

περιθωριοποίηση του, η ακροδεξιά ιδεολογία και τα επί μέρους εθνικιστικά στοιχεία της, όχι μόνο δεν περιθωριοποιήθηκαν, αλλά απέκτησαν ευρεία δημοφιλία σε μαζικά κοινωνικοπολιτικά γεγονότα, όπως τα μακεδονικά συλλαλητήρια και προωθήθηκαν από ευρύτερες πολιτικές, κοινωνικές δυνάμεις και θεσμούς, όπως η Νέα Δημοκρατία, η εκκλησία και ο ελληνικός στρατός.

Η έρευνα της εργασίας μας σχετικά με την διαμόρφωση της κυρίαρχης εθνικής ιδεολογίας και της ελληνικής πολιτικής κουλτούρας, ως ένα ιδιαίτερα κρίσιμο στάδιο ενδεχόμενης ακροδεξιάς ανόδου, στη βάση της ανεύρεσης εγγεγραμμένων ιδεολογικών της στοιχείων, είναι ιδιαίτερα χρήσιμη, ως μια διαδικασία που είναι προϊόν του ανταγωνισμού εντός της δομής του πολιτικού περιβάλλοντος και δεν ενυπάρχει διαρκώς και αφηρημένα, αλλά εδράζεται σε συγκεκριμένες πρακτικές που κατασκευάζουν νοηματικά συστήματα και δυναμικές κοινές πεποιθήσεις. Όπως είδαμε στο 1^ο κεφάλαιο, μέσα από την έρευνα των εθνικών ζητημάτων που ανέκυψαν από τη δεκαετία του 1990 και έπειτα, εντός των οποίων, κομμάτια της εθνικιστικής τάσης έβγαιναν στη δημόσια σφαίρα δυναμικά, η περιθωριοποίηση του ευρύτερου πολιτικού χώρου της ακροδεξιάς, δεν λειτούργησε διαλυτικά στην εθνικιστική τάση εντός της κυρίαρχης εθνικής ιδεολογίας. Τα κοινωνικοπολιτικά γεγονότα εθνικιστικής έξαρσης ήταν πολλά και με διαφορετικές αφορμές. Επομένως, η λαθεμένη μεθοδολογική προσέγγιση του δεξιού εξτρεμισμού της Χρυσής Αυγής, ως κάτι το οποίο επένδυσε σε έναν εθνικιστικό και ρατσιστικό λόγο, εκτός της δομής της κυρίαρχης εθνικής ιδεολογίας, απορρίπτεται. Ο εθνικιστικός λόγος των μαζικών Μακεδονικών συλλαλητηρίων του 1992, η υποστήριξη του Σέρβικου εθνικισμού και των θηριωδιών του από σχεδόν όλο το πολιτικό φάσμα, στη βάση του ομόθησκου και του κοινού μουσουλμανικού εχθρού, ο αλυτρωτισμός και ο συνεπαγόμενος ελληνικός και φαινομενικά αμυντικός εθνικισμός, καλλιέργησαν σε ευρύτερα κομμάτια της κοινωνίας μια ξενοφοβία, ρατσιστική και εθνικιστική ροπή. Από αυτή την οπτική, η έρευνα του εθνικιστικού λόγου και της απήχυσής του, ως κρίσιμο συνεκτικό στοιχείο των διάσπαρτων προσπαθειών της κατακερματισμένης και φαινομενικά περιθωριοποιημένης ακροδεξιάς, μπόρεσε να επιβεβαιώσει την απαραίτητη προεργασία που επιτελέστηκε στο πολιτικό περιβάλλον, με την εγγραφή επί μέρους στοιχείων της ακροδεξιάς ιδεολογίας που αργότερα ενισχύθηκαν από το ΛΑ.Ο.Σ και ριζοσπαστικοποιήθηκαν από τη Χρυσή Αυγή που έδρεψε τους καρπούς της παραπάνω διαδικασίας.

Μια ακόμη κρίσιμη διαδικασία για την άνοδο της Χρυσής Αυγής, ιδιαίτερα χρήσιμη για την επένδυση της σε ένα ευνοϊκά διαμορφωμένο ζήτημα, υπήρξε η συστηματική καλλιέργεια και η περαιτέρω ενίσχυση της ξενοφοβικής και ρατσιστικής πλαισίωσης του μεταναστευτικού ζητήματος, ως μια από τις συνέπειες της εργασιοκεντρικής κατεύθυνσης της μεταναστευτικής πολιτικής του ελληνικού κράτους. Η παρανομοποίηση ενός μεγάλου

μέρους των μεταναστευτικών και προσφυγικών ροών που βρέθηκαν εντός της Ελλάδας, εγκλώβισε τις συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες σε μια βίαιη οικονομική και κοινωνική υποτίμηση, η οποία αποδείχθηκε και αποδεικνύεται ακόμη, ιδιαίτερα χρήσιμη, για ένα μεγάλο κομμάτι της ελληνικής οικονομίας. Επομένως, η καλλιέργεια ξενοφοβικών και ρατσιστικών αισθημάτων από την πλευρά της ακροδεξιάς και των μέσων μαζικής ενημέρωσης, λειτουργεί νομιμοποιητικά ως προς το παραπάνω καθεστώς που υπόκεινται οι μεταναστευτικές και προσφυγικές ροές, ενισχύοντας την περιθωριοποίηση και τον εγκλωβισμό τους σε ένα αόρατο καθεστώς και συσπειρώνοντας παράλληλα, ένα ιδιαίτερα σημαντικό κομμάτι της μεσαίας τάξης, το οποίο έχει άμεσο συμφέρον από την υποτίμησή του μεταναστευτικού εργατικού δυναμικού. Η πλαισίωση των μεταναστευτικών ομάδων ως απειλή για τους ντόπιους, επικεντρώθηκε στα διαφορετικά θρησκευτικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά των συγκεκριμένων μεταναστευτικών ομάδων, ενώ η συστηματική επένδυση στη σύνδεσή τους με την εγκληματικότητα, απέδωσε σε μεγάλο βαθμό, καθιστώντας τα ακροδεξιά κόμματα, σχεδόν μονοθεματικές πολιτικές δυνάμεις με αντιμεταναστευτική θέση και με αποκλειστική αρμοδιότητα την επίλυση του μεταναστευτικού. Η συγκεκριμένη διαδικασία, εντοπίστηκε στην ανάδυση του ΛΑ.Ο.Σ, από το 2000 έως το 2007, το οποίο διατήρησε τα ποσοστά του εξαιτίας της αντιμεταναστευτικής του θέσης, ενώ έπειτα από την κρίσιμη προσχώρησή του στο στρατόπεδο υποστήριξης των μέτρων δημοσιονομικής προσαρμογής, στο παραπάνω διαμορφωμένο ακροατήριο του ΛΑ.Ο.Σ, επένδυσε η εκστρατεία της Χρυσής Αυγής. Ο συσχετισμός της μετακίνησης ψηφοφόρων από το ΛΑ.Ο.Σ, στη Χρυσή Αυγή, υπήρξε έντονος, αν όχι απόλυτος, σε περιοχές, όπως ο Αγ. Παντελεήμονας, έπειτα από την ρατσιστική εκστρατεία που ανέπτυξε εκεί η τελευταία.

Η χρονικότητα της εκτίναξης της απήχησης της Χρυσής Αυγής, σε τοπικό και έπειτα σε εθνικό επίπεδο, συμπίπτει με την είσοδο της χώρας σε ένα αχαρτογράφητο πολιτικό και κοινωνικό περιβάλλον, εξαιτίας των κατακόρυφων οικονομικών μεταβολών που υπέστη η ελληνική κοινωνία. Η έρευνα μας εστίασε σε αυτά τα χαρακτηριστικά, όμως τόνισε ότι η ύπαρξή τους δεν αποτελεί μονοσήμαντα ικανή συνθήκη ανάδυσης του φαινομένου. Το διάνοιγμα της απειλής της οικονομικής ύφεσης επιτελέστηκε με δυναμικούς όρους, αφού όπως είδαμε, επιτελέστηκε η άνοδος μιας σειράς εναλλακτικών αφηγημάτων, με διαφορετικές πολιτικές κατευθύνσεις, κάποια από τα οποία αναδείχθηκαν σε κυρίαρχα, μέσα από παράλληλα επενεργούμενες διαδικασίες, όπως για παράδειγμα, η διαμόρφωση του μεταναστευτικού ζητήματος και η επιβίωση του εθνικιστικού λόγου. Οι πολιτικές συνέπειες της οικονομικής κρίσης που επηρέασαν σε μεγάλο βαθμό την εκτίναξη της απήχησης του φαινομένου, ήταν κατά κύριο λόγο, η αυτοαναίρεση του ΛΑ.Ο.Σ. και η κατάρρευση του δικομματισμού.

Η εκλογική κατάρρευση του δικομματισμού, διεύρυνε την πολιτική ευκαιρία δράσης για πολλούς κομματικούς σχηματισμούς. Οι φυγόκεντρες τάσεις της εκλογικής βάσης των δύο κυρίαρχων πόλων εξουσίας, του ΠΑ.ΣΟ.Κ. και της Νέας Δημοκρατίας και η ενίσχυση της ψήφου διαμαρτυρίας, σε συνδυασμό με την αυτοαναίρεση του ακροδεξιού ΛΑ.Ο.Σ και την προσχώρησή του στην κυβέρνηση εθνικής ενότητας το 2011, άφησε ένα μεγάλο κομμάτι του συντηρητικού ακροατηρίου χωρίς πολιτική εκπροσώπηση. Από αυτή την οπτική, στην περίοδο που ερευνούμε, η τοποθέτηση των πολιτικών κομμάτων σχετικά με τον οικονομικό τομέα, δηλαδή σχετικά με την υποστήριξη ή μη, των οικονομικών μέτρων δημοσιονομικής προσαρμογής, υπήρξε από μόνη της μια αιτία εκλογικής συρρίκνωσης ενός πολιτικού φορέα. Η φαινομενικά καταγγελτική στάση του ΛΑ.Ο.Σ., απέναντι στα μέτρα λιτότητας, στάση ιδιαίτερα δημοφιλής κατά τη διάρκεια της εξάπλωσης της απειλής, των ενδεχόμενων αλλά σχετικά δεδομένων, δυσμενών συνεπειών του μνημονίου, έδειξε πως ήταν αναγκαία συνθήκη για την ανάδυση και την επιβίωση ενός πολιτικού κόμματος, στη βάση της δέσμευσης της εντεινόμενης λαϊκής δυσaréσκειας και της ανάγκης της για πολιτική έκφραση, καθώς η διαδικασία κατάρρευσης του δικομματισμού, δημιούργησε ένα μεγάλο κενό για δράση και κεφαλαιοποίηση της δυσaréσκειας της επαπειλούμενης ύφεσης. Έπειτα από την προσχώρηση του ΛΑ.Ο.Σ., στο στρατόπεδο υποστήριξης των δυσμενών πλην αναγκαίων, όπως αναθεώρησε, μέτρων λιτότητας, ο κενός χώρος για την ανάδυση μιας φαινομενικά αντιμνημονιακής πολιτικής δύναμης, η οποία θα επένδυε και σε μια ξενόφοβη και ρατσιστική πλαισίωση του, αναδυόμενου σε εθνικό ζήτημα, μεταναστευτικού, πλαισίωση που παρέμεινε αήττητη παρ' όλη την κατάρρευση του ΛΑ.Ο.Σ, φάνηκε να ευνοεί την περαιτέρω επιτυχία της Χρυσής Αυγής, σε εθνικό πλέον επίπεδο.

Αφού αποτυπώθηκαν οι μεταβολές και οι κρίσιμες διαδικασίες που διαμόρφωσαν την συνθήκη ανάδυσης της Χρυσής Αυγής, θα προχωρήσουμε στην αποτύπωση των ευρημάτων από την έρευνα στα δύο πεδία που επιλέχθηκαν ως κρίσιμα για τον έλεγχο των παραγόντων που του επέτρεψαν την άνοδό του, αλλά και εκείνων που εμπόδισαν την περαιτέρω εξάπλωσή του.

5.2 Συμπεράσματα από την έρευνα των εκστρατειών της Χρυσής Αυγής.

Ξεκινώντας, από το ζήτημα ορισμού του φαινομένου της Χρυσής Αυγής, διαπιστώσαμε ότι τα χαρακτηριστικά της ιδεολογικής και οργανωτικής συγκρότησής του διαφέρουν κατά πολύ από τις αναδυόμενες ακροδεξιές πολιτικές δυνάμεις στην Κεντρική και Δυτική Ευρώπη. Η Χρυσή Αυγή είναι μια νεοναζιστική οργάνωση, ο πολιτικός βραχίονας της οποίας, ανήκει στον ακροδεξιό χώρο. Ωστόσο, τα νεοναζιστικά χαρακτηριστικά, τόσο της ιδεολογίας και της δράσης της, όσο και του τρόπου οργάνωσής και λήψης των αποφάσεων εντός της, την καθιστούν ένα από τα πιο εξτρεμιστικά μορφώματα της ακροδεξιάς σε Ευρωπαϊκό επίπεδο. Ο ευμετάβλητος χαρακτήρας των θέσεων της, που παρατηρείται μέσα στο χρόνο, ανάλογα την κοινωνικοπολιτική συνθήκη, δεν λειτουργεί αποτρεπτικά για την ύπαρξη μιας ισχυρής οργανωτικής βάσης της, με υποχρεωτική παρουσία και δράση των μελών, στην κατεύθυνση που αποφασίζει η ηγεσία της, η οποία δεν επιδέχεται αμφισβήτησης, ανάκλησης των αποφάσεών της και δημοκρατικού ελέγχου από τη βάση.

Η αναληφθείσα προσπάθεια από μεριάς της οργάνωσης του κόμματος της Χρυσής Αυγής, να ξεδιπλώσει τη στρατηγική των προπυργίων σε διάφορες περιοχές, στις οποίες τα παραπάνω κεντρικά πολιτικά ζητήματα, της οικονομικής κρίσης και των συνεπειών της, αλλά και του μεταναστευτικού, της επέτρεψαν μικρές αλλά σημαντικές τοπικές νίκες. Η έκβαση, όμως, όπως είδαμε, των συγκεκριμένων εκστρατειών και η επιτυχία τους, δεν υπήρξε ένα ζήτημα το οποίο αφορούσε αποκλειστικά την εσωτερική προσφορά της Χρυσής Αυγής στην δομή πολιτικών ευκαιριών, αλλά το σύνολο των παράλληλων και αλληλεπιδρούμενων διαδικασιών και δρώντων, στο πολιτικό περιβάλλον. Η παρούσα εργασία, στη προσπάθειά της να προκρίνει τους κυρίαρχους παράγοντες επιτυχίας ή αποτυχίας των εκστρατειών της, μελέτησε τις τοπικές συνθήκες και τα χαρακτηριστικά του περιβάλλοντος στο οποίο επιχειρήθηκε να εδραιωθεί.

Προχωρώντας σε μια συγκριτική αποτίμηση των ευρημάτων της έρευνας των δύο πεδίων, η επιτυχημένη δράση της Χρυσής Αυγής στον Άγιο Παντελεήμονα, δεν εντοπίστηκε στην τοπική εκστρατεία της στο Πέραμα. Υποστηρίχθηκε, μέσω της μεθοδολογικής επεξεργασίας του φαινομένου, η κομβικότητα των συνθηκών του πολιτικού περιβάλλοντος, στο οποίο αναπτύχθηκε, ως ο προεξέχων παράγοντας ενδεχόμενης επιτυχίας ή αποτυχίας της ανόδου του. Εντοπίζοντας τους κυρίαρχους παράγοντες ανόδου του φαινομένου στον Άγιο Παντελεήμονα, δεν μπορούμε να μην αναφέρουμε ως πρώτο, την αδυναμία θέσπισης ενιαίας μεταναστευτικής πολιτικής με προοπτικές ενσωμάτωσης της μεταναστευτικής κοινότητας που εγκαταστάθηκε μαζικά σε περιοχές του κέντρου, όπως αυτή που ερευνήσαμε. Η διαδικασία εγκλωβισμού της πλειοψηφίας των μεταναστών σε ένα καθεστώς μεταξύ

ημινομιμότητας και παρανομίας, θεωρείται ως η πρώτη και κύρια αφετηρία υποτίμησής και γκετοποίησης τους σε περιοχές. Σε αυτό το περιβάλλον, η ενδεχόμενη ανάπτυξη ενός διαχωριστικού και ξενόφοβου, έως και ρατσιστικού πολιτικού πλαισίου, έχει διευρυμένες πιθανότητες επιτυχίας, εφόσον προκύψουν μια σειρά από άλλους παράγοντες και αναληφθεί μια συστηματική προσπάθεια καλλιέργειάς του. Παράλληλα, παρατηρήθηκε μια συνολικότερη υποβάθμιση και εγκατάλειψη της περιοχής από τις θεσμικές αρχές, καθιστώντας την ανασφάλεια και την εγκληματικότητα, καθημερινή πρακτική, της οποίας η γεφύρωση με το μεταναστευτικό ζήτημα, επιχειρήθηκε σε μεγάλο βαθμό από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Παρατηρώντας την εκτίναξη της απήχησης της Χρυσής Αυγής, από το τοπικό πεδίο του Αγίου Παντελεήμονα, σε όλη την ελληνική επικράτεια, οδηγούμαστε αναπόφευκτα στην επίδραση του ρόλου των μέσων μαζικής ενημέρωσης, ως τον κυρίαρχο παράγοντα ορατότητας του φαινομένου, από το τοπικό, στο εθνικό επίπεδο. Η πλαισίωση της δράσης της Χρυσής Αυγής από τα τηλεοπτικά δίκτυα και τα έντυπα μέσα, επέδρασε θετικά στο ξεπέραςμα του τοπικού χαρακτήρα της δράσης της, αναδεικνύοντάς την σε μια υπεύθυνη πολιτική δύναμη που μπορεί να αντιμετωπίσει την προϋπάρχουσα πλαισίωση της μεταναστευτικής απειλής. Η δικαιολόγηση της βίαιης δράσης της, από μια σημαντική μερίδα των μέσων μαζικής ενημέρωσης, ως η λογική αντίδραση των γηγενών στη προσδιδόμενη, από τα ίδια, απειλή των μεταναστών, σε συνδυασμό με την παραμορφωτική εικόνα του εξευγενισμού της Χρυσής Αυγής, ως πολιτικός φορέας παροχής δωρεάν υπηρεσιών στους ντόπιους, όπως η ασφάλεια και η διανομή τροφίμων, προώθησε περαιτέρω το εναλλακτικό αφήγημα του κόμματος, σε ένα ευρύτερο ακροατήριο.

Οι συγκεκριμένες διαδικασίες που αφορούν, όπως είδαμε, την πλευρά της εξωτερικής προσφοράς του πολιτικού περιβάλλοντος, στη δράση που ανέπτυξε η Χρυσή Αυγή, επιτελέστηκαν παράλληλα με άλλες εξωτερικές ως προς το κόμμα, συνεπικουρούμενες διαδικασίες. Όπως ερευνήθηκε στο πεδίο του Αγίου Παντελεήμονα, η θεσμική συμμαχία της Χρυσής Αυγής με το τοπικό αστυνομικό τμήμα, λειτούργησε, όχι μόνο υποστηρικτικά σε οποιαδήποτε απειλή αντιμετώπισε το δεξιό εξτρεμιστικό κόμμα από τους πολιτικούς ανταγωνιστές, αλλά και ενισχυτικά ως ορμητήριο των Χρυσανγιτών και τύπος εκδικητικού εγκλεισμού μεταναστών, νομιμοποιώντας παράλληλα την εγκληματική δράση που ανέπτυξε, με δολοφονίες και επιθέσεις κατά μεταναστών. Έτσι, οι παραπάνω διαδικασίες θεωρούνται ως οι κυρίαρχοι εξωγενείς παράγοντες του πολιτικού περιβάλλοντος, που δυνητικά, θα μπορούσαν να αναστείλλουν την βίαιη και δολοφονική δράση της Χρυσής Αυγής, ωστόσο λειτούργησαν υποβοηθητικά στην άνοδο μιας νεοναζιστικού τύπου οργάνωσης, αξιώνοντας την ως νόμιμο και υπεύθυνο πολιτικό φορέα που απολάμβανε ένα βαθμό τοπικής θεσμοποίησης, θέτοντας την οργάνωση και το αφήγημά της, σε πλεονεκτική θέση σε σχέση με τους πολιτικούς ανταγωνιστές της. Η παραπάνω διαμορφωμένη κατάσταση του τοπικού

πεδίου, σε συνδυασμό με την αδυναμία εντοπισμού ενός τοπικού εναλλακτικού πολιτικού αφηγήματος, με συμπεριληπτικό πρόσημο για την μεταναστευτική κοινότητα, που θα καταδείκνυε την εγκληματική δράση της Χρυσής Αυγής, την ίδια περίοδο της πλήρους εξάπλωσής της, θεωρήθηκαν κομβικοί παράγοντες διαμόρφωσης ενός ευνοϊκού πολιτικού περιβάλλοντος για την ανάπτυξη της στρατηγικής της. Ο τελευταίος παράγοντας της διάταξης των υπόλοιπων πολιτικών δυνάμεων στο πολιτικό περιβάλλον, στη βάση του διαρκούς ανταγωνισμού κυριαρχίας τους στη δομή των πολιτικών ευκαιριών, συμπεριλαμβάνεται, όπως είδαμε από την επεξεργασμένη βιβλιογραφία, αλλά και το τοπικό πεδίο του Περάματος, στους κυρίαρχους παράγοντες επιτυχίας ή μη, του ακροδεξιού φαινομένου.

Η συγκεκριμένη υπόθεση, φαίνεται να επιβεβαιώνεται από την μετέωρη προσπάθεια της Χρυσής Αυγής στην Ναυπηγοεπισκευαστική Ζώνη, στην οποία ο μακροχρόνιος και ιδιαίτερα μαχητικός χαρακτήρας των συνδικάτων δεν άφησε χώρο για την κεφαλαιοποίηση της δυσαρέσκειας που αναπτύχθηκε από τις συνέπειες της οικονομικής κρίσης. Η προσπάθεια δέσμευσης από την μεριά της Χρυσής Αυγής, ενός κομματιού των πληγέντων από τα δημοσιονομικά μέτρα λιτότητας, χαμηλότερων στρωμάτων, επιτελέστηκε με την προσπάθεια εδραίωσης ενός αφηγήματος φαινομενικής υπεράσπισης του κόσμου της εργασίας, σε τομείς που επηρεάστηκαν σε μεγάλο βαθμό, από την οικονομική κρίση. Από τη πλευρά της Χρυσής Αυγής, επιχειρήθηκε η απόδοση της κατάστασης που έχει περιέλθει η Ναυπηγοεπισκευαστική Ζώνη, στα συνδικάτα, που με την δράση τους, λειτουργούν αποτρεπτικά στην προσέλκυση εφοπλιστών και επενδυτών, με αποτέλεσμα την αποανάπτυξη και την ανεργία. Ωστόσο, η μαχητική και συσπειρωμένη στάση των συνδικάτων, και άλλων τοπικών κοινωνικών και πολιτικών φορέων, απέναντι στην Χρυσή Αυγή και το δουλεμπορικό σωματείο της, σε συνδυασμό με την ταυτόχρονη διαδικασία ευρύτερης κοινωνικής απονομιμοποίησής της, από τον Σεπτέμβριο του 2013 και έπειτα, και του θεσμικού αποκλεισμού της, υπήρξαν οι ανασταλτικοί παράγοντες μιας ενδεχόμενης τοπικής επιτυχίας της. Βλέπουμε, έτσι ότι οι ανταγωνιστές του αφηγήματός της, σε συνδυασμό με τον θεσμικό αποκλεισμό του κόμματος, περιόρισαν σε μεγάλο βαθμό την δυναμική της πολιτικής ευκαρίας, εντός της οποίας ανέλαβε δράση η Χρυσή Αυγή, περιορίζοντας τους υλικούς και συμβολικούς πόρους που θα μπορούσε να αντλήσει σε τοπικό επίπεδο.

Ερευνώντας παράλληλα την εσωτερική προσφορά της υπό εξέταση δομής, στο τοπικό πεδίο του Περάματος, δεν μπορούμε να παραλείψουμε την στρατηγική συμμαχία που ανέπτυξε με μερίδα της τοπικής επιχειρηματικής ελίτ. Η συγκεκριμένη στρατηγική της κοινοπραξίας εταιριών και του σωματείου της Χρυσής Αυγής, με σκοπό την αποδυνάμωση των κοινών πολιτικών και κοινωνικών ανταγωνιστών, υπήρξε ενισχυτική παράμετρος, ως προς τους επί μέρους επιδιωκόμενους σκοπούς τους. Από αυτή την οπτική, ο ρόλος της

Χρυσής Αυγής, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδεολογικές της αρχές, αλλά και τις εφαρμοσμένες πρακτικές της, δεν ήταν εκείνος της υπεράσπισης των οικονομικά και κοινωνικά αδυνάτων στις τοπικές εργασιακές σχέσεις, όπως υποστήριζε η ίδια σε διακηρυκτικό επίπεδο. Ο διασπαστικός χαρακτήρας της δράσης της Χρυσής Αυγής, ανταγωνιζόμενη μια σειρά από μαχητικά και με ιδιαίτερα έντονο βαθμό συσπείρωσης, συνδικάτα, που έχουν επιτύχει τοπικά και έως ένα βαθμό, τη θέσμιση μερικών μέτρων υπεράσπισης και προστασίας του τοπικού κόσμου της εργασίας, σε συνδυασμό με την πρόδηλη υπεράσπιση ενός κομματιού της τοπικής επιχειρηματικής ελίτ, που θέλει να επενδύσει στην περιοχή, χωρίς την ενοχλητική παρουσία των συνδικάτων, μας κατευθύνει σε μια επανενοιολόγηση του ρόλου της, ως μια από τα κάτω προσπάθεια, υποστήριξης των κυρίαρχων πολιτικών και κοινωνικών ελίτ. Σε αυτή την κατεύθυνση, η έρευνα δύναται να εξαπλωθεί σε ένα ιδιαίτερα κρίσιμο αντικείμενο μελέτης, εκείνο της εννοιολόγησης και της κατηγοριοποίησης των επεισοδίων συλλογικής δράσης από συντηρητικά σχήματα που κατευθύνονται σε μια μεταστροφή των δικαιωμάτων σε προνόμια, στη βάση του αποκλεισμού ευρύτερων κοινωνικών ομάδων από αυτά. Η σχέση αυτών με την εμπειρία των κοινωνικών κινημάτων και του εκδημοκρατισμού, που προώθησαν σε μεγάλο βαθμό, μέσω των συμπεριληπτικών πλαισιώσεών τους και της ποιοτικής αναβάθμισης των πολιτευμάτων που αιτήθηκαν, μας υποδεικνύει την ανάγκη διαχωρισμού τους από τα παραπάνω, ως ενδεχόμενες αντικινηματικές δραστηριότητες. Από αυτή την οπτική, η προσπάθεια ανακατεύθυνσης της λαϊκής δυσaréσκειας και του αποπροσανατολισμού της σε μια πολιτική στόχευση που δεν θα αμφισβητούσε την επιρροή και τα συμφέροντα των κυρίαρχων πολιτικών και οικονομικών ελίτ, συνεπικουρώντας στην εγγραφή ενός, φαινομενικά και μόνο, εναλλακτικού πολιτικού αφηγήματος στη διάταξη του πολιτικού περιβάλλοντος, που θα δεσμεύσει και θα αφοπλίσει πολιτικά ένα κομμάτι της δυσaréσκειας, είναι μια υπόθεση που δεν ερευνάται στην συγκεκριμένη εργασία, ωστόσο τίθεται ως προέκταση του ερωτήματος σχετικά με το τοπικό ρόλο της Χρυσής Αυγής στο Πέραμα, αλλά και το συγκριτικό της έλεγχο στα αναδυόμενα κοινωνικοπολιτικά φαινόμενα ακροδεξιάς συλλογικής δράσης σε Ευρωπαϊκό επίπεδο.

Βιβλιογραφία

Andreou, G. - Koutsiaras, N. (2004). Greece and Economic and Monetary Union: Whither Europeanisation, στο Dimitrakopoulos, D. – Passas, A. (επιμ.), Greece in the European Union: Explaining the Sources and Pace of Change, London: Routledge.

Betz, H.G. (1994). Radical Right-Wing Populism in Western Europe, London: Palgrave Macmillan.

Eatwell, R. (2003). Ten Theories of the Extreme Right, στο Merkl, P.H. – Weinberg, L. (επιμ.), “Right-wing Extremism in the Twenty-first Century, London: Frank Cass.

Ellinas, A.A. (2010). The Media and the Far Right in Western Europe: Playing the Nationalist Card. Cambridge: Cambridge University Press.

Hainsworth, P. (2008). The Extreme Right in Western Europe, London and New York: Routledge.

Ignazi, P. (1997). New Challenges: Post-Materialism and the Extreme Right, στο Rhodes, M. - Heywood, P.M. – Wright, V. (επιμ.) “Developments in West European Politics”, London: Palgrave Macmillan.

Ignazi, P. (2003). The Development of the Extreme Right at the End of the Century”, στο Merkl, P.H. – Weinberg, L. (επιμ.), “Right-Wing Extremism in the Twenty-First Century, London: Frank Cass

Kitschelt, H. - McGann, A.J. (1997). The Radical Right in Western Europe: A Comparative Analysis, Michigan: University of Michigan Press.

Kotronaki, L. (2018). Outside the Doors: Refugee Accommodation Squats and Heterotopy Politics στο Kotronaki, L. – Lafazani, O. – Maniatis, G. (επιμ.) “Living Resistance: Refugee Housing Squats in Athens”, South Atlantic Quarterly, Duke University Press.

Kriesi, H. (1995). Bewegungen auf der Linken, Bewegungen auf der Rechten. Die Mobilisierung von zwei Typen von sozialen Bewegungen in ihrem politischen Kontext, Swiss Political Science Review.

Maloutas, T. - Karadimitriou, N. (2001). Vertical social differentiation in Athens: Alternative or complement to urban segregation?, International Journal of Urban and Regional Research, 25.

Mayer, N.Z. - Useem, B. (1983). Movements and Countermovements: Loosely Coupled Conflict, Center for Research on Social Organization. University of Michigan.

Meyer, D.S. - Staggenborg, S. (1996). Movements, Countermovements, and the Structure of Political Opportunity, American Journal of Sociology, University of Chicago Press.

McAdam, D. (1982). Political Process and the Development of Black Insurgency: 1930-1970, Chicago: University of Chicago Press.

McAdam, D. (1996). "Concept Origins, Problems, Future Directions" στο McAdam, D. - McCarthy, J.D. - Mayer N.Z. (επιμ.), Comparative Perspectives on Social Movements: Political Opportunities, Mobilizing Structures, and Cultural Framings, Cambridge University Press, Cambridge.

McGrew, A. – Held D. (2002). Governing Globalisation: Power, Authority and Global Governance. Cambridge, UK. Polity Press.

Mouffe, C. (2004). Το Δημοκρατικό Παράδοξο, Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα.

Mudde, C. (2011). Λαϊκιστικά Ριζοσπαστικά Δεξιά Κόμματα στην Ευρώπη, Εκδόσεις Επίκεντρο, Αθήνα.

Nicholls, W. - Miller, B. - Beaumont, J. (2013). *Spaces of Contention: Spatialities and Social Movements*, Aldershot: Ashgate.

Paasi, A. (2003). “Territory”, στο Agnew, J. – Mitchell, K. – Toal, G. (επιμ.), *A Companion to Political Geography*, Oxford: Blackwell.

Snow, D. - Benford, R. (1988). “Ideology, Frame Resonance and Participant Mobilization” στο Klandermans, B. – Kriesi, H. – Tarrow, S.G. (επιμ.), *From Structure to Action: Comparing Social Movement Research across Cultures*, International Social Movement Research Vol 1, Greenwich, JAI Press.

Staggenborg, S. (1993). *Critical Events and the Mobilization of the Pro-Choice Movement*, Research in Political Sociology.

Tarrow, S.G. (1998). *Power in Movement: Social Movements and Contentious Politics*, Second Edition, Cambridge University Press.

Γεωργιάδου, Β. (2004), *Το Πολιτικό Κράμα της Ακροδεξιάς*, πρόλογος στο Hainsworth, P. (επιμ.), “*Η Ακροδεξιά: Ιδεολογία- Πολιτική- Κόμματα*”, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.

Γεωργιάδου, Β. (2014). “Από την Εθνική Παράταξη, στη Χρυσή Αυγή. Δεξιός λαϊκισμός και εξτρεμισμός στην Ελλάδα της κρίσης”, στο Melzer, R. – Serafin, S. (επιμ.), “*Ο Δεξιός Εξτρεμισμός στην Ευρώπη*”, Εκδόσεις Πόλις & Friedrich Ebert Stiftung, Αθήνα.

Διαμαντούρος, Ν. (2000). *Πολιτισμικός Δυϊσμός και πολιτική στην Ελλάδα της Μεταπολίτευσης*, μτφρ. Δημήτρης Α. Σωτηρόπουλος, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα.

Δερτιλής, Γ. (2004). *Ιστορία του Ελληνικού Κράτους 1830-1920*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.

Καφέ, Α. – Γεωργιάδου Β. - Λιαλιούτη, Ζ. (2018). Βία κατά μεταναστών στην Ελλάδα. Μια νέα βάση δεδομένων για το ρεπερτόριο δράσης ακροδεξιών ομάδων (1991-2017). Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας, τχ. 37.

Καψάλης, Α. (2018). Μετανάστες εργάτες στην Ελλάδα. Εργασιακές σχέσεις και μεταναστευτική πολιτική στην εποχή των μνημονίων, Εκδόσεις Τόπος, Αθήνα.

Κιουπκιολής, Α. (2006). Μεταδημοκρατία και ελληνική πολιτική, Εισαγωγή του μτφ. στο Κράουτς, Κ. (2006), Μεταδημοκρατία, Εκδόσεις Εκκρεμές, Αθήνα.

Κουντούρη, Φ.Μ. (2011). Η Πολιτική Δημοσιότητα και Εξουσία: Κόμματα και ΜΜΕ στην Ελλάδα τη δεκαετία του 2000, Εκδόσεις Τυποθήτω-Γιώργος Δαρδάνος, Αθήνα.

Κουσουμβρή, Χ. (2004). Γκρεμίζοντας τον Μύθο της Χρυσής Αυγής, Εκδόσεις Έρεβος.

Κουστενής, Π. (2011). Δημοτικές Εκλογές 2010 στην Αθήνα: ΛΑ.Ο.Σ ή Κολωνάκι;, Εκδόσεις Θεμέλιο, Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης.

Κράουτς, Κ. (2006). Μεταδημοκρατία, Εκδόσεις Εκκρεμές, Αθήνα.

Μαραβέγιας, Ν. – Ανδρέου, Γ. (2010). Η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση της Ελληνικής Οικονομίας στο Μωυσίδης, Α. – Σακελλαρόπουλος, Σ. (επιμ.), “Η Ελλάδα στον 19° & 20° Αιώνα”, (2010), , Εκδόσεις Τόπος, Αθήνα.

Μηλιός, Γ. (2010). Η Ελληνική Οικονομία κατά τον 20° Αιώνα, στο Μωυσίδης, Α. – Σακελλαρόπουλος, Σ. (επιμ.), “Η Ελλάδα στον 19° & 20° Αιώνα”, (2010), Εκδόσεις Τόπος, Αθήνα.

Μπιθυμήτρης, Γ. (2010). Στρατηγικές του ελληνικού συνδικαλιστικού κινήματος στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης : Η περίπτωση του συνδικάτου Μετάλλου, Διατριβή.

Φραγκουδάκη, Α. (2013). Ο Εθνικισμός και η Άνοδος της Ακροδεξιάς, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα.

Ψαρράς, Δ. (2010). Το Κρυφό Χέρι του Καρατζαφέρη: Η Τηλεοπτική Αναγέννηση της Ελληνικής Ακροδεξιάς, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα.

Ψαρράς, Δ. (2012). Η Μαύρη Βίβλος της Χρυσής Αυγής, Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα.

Δημοσιευμένα Άρθρα

Dinas, E. – Georgiadou, V. – Konstantinidis, I. – Rori, L. (2013). From Dusk to Dawn: Local Party Organization and Party Success of Right-Wing Extremism, Sage Publications.

Eatwell, R. (1998). The dynamics of right-wing electoral breakthrough, Patterns of Prejudice, Routledge.

Ellinas, A.A. (2013). The Rise of Golden Dawn: The New Face of the Far Right in Greece, South European Society and Politics.

Ellinas, A.A. (2015). Neo-Nazism in an Established Democracy: The Persistence of Golden Dawn in Greece, South European Society and Politics.

Ellinas, A.A. – Lamprianou, I. (2016), How far right local party organizations develop: The organizational buildup of the Greek Golden Dawn, Sage Publications.

Kandylis, G. – Kavoulakos, K.I. (2011). Framing Urban Inequalities: Racist Mobilization Against Immigrants in Athens, The Greek Review of Social Research, Special Issue 136 C’.

Koronaïou, A. – Sakellariou, A. (2013). Reflections on ‘Golden Dawn’ Community Organizing and Nationalist Solidarity: Helping (only) Greeks, Oxford University Press and Community Development Journal.

Αράπογλου, Β. - Καβουλάκος, Κ.Ι. – Κανδύλης, Γ. – Μαλούτας, Θ. (2009). Η νέα κοινωνική γεωγραφία της Αθήνας: Μετανάστευση, Ποικιλότητα και Σύγκρουση, Σύγχρονα Θέματα Οκτ-Δεκ. 2009, τχ. 107.

Γεωργιάδου, Β. – Ρόρη, Α. (2013). Πώς και γιατί τώρα; Αφετηριακές υποθέσεις εργασίας για την άνοδο της Χρυσής Αυγής, εισήγηση σε συνέδριο του Κέντρου Πολιτικών Ερευνών, Αθήνα, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 13-14.1.2013.

Ιός, (2004). “Οι ηθικοί αυτουργοί του πογκρόμ”, Ελευθεροτυπία, 18.9.2004.

Κατσάκος, Π. (2013). Άγιος Παντελεήμονας: Το «Λίκνο» της Χρυσής Αυγής, εφημ. «Η Αυγή», 6.10.2013.

Κόλλια, Ε. (2018). «Δύο χρόνια φυλάκιση με αναστολή στη Θέμιδα Σκορδέλη», εφημ. Το βήμα, 26.9.2018.[<https://www.tovima.gr/2018/09/26/society/dyo-xronia-fylakisi-me-anastoli-sti-themida-skordeli/> Τελευταία πρόσβαση 26.9.2019].

Μαραντζίδης, Ν. (2012). Οι «Αγανακτισμένοι» εισήλθαν στη Βουλή!, εφ. Η Καθημερινή, 20.05.2012.

Μάστορας, Γ. (1997). “Φίλαθλοι και Εθνικισμός”, Χρυσή Αυγή, 19.9.1997.

Μπασκάκης, Γ. (2017). “Καταδικάστηκε η επικεφαλής τάγματος εφόδου της Χ.Α.”, άρθρο στην efsyn.gr, [https://www.efsyn.gr/ellada/dikaiosyni/107429_katadikastike-i-epikefalis-tagmatos-efodoy-tis-ha Τελευταία πρόσβαση 15.4.2019].

Παγάνης, Γ. (2013). “Οι βρώμικες μπίζνες της Χρυσής Αυγής στο Πέραμα”, [https://www.real.gr/archive_koinonia/arthro/oi_bromikes_mpiznes_tis_xrysis_augis_sto_perama-265402/ Τελευταία πρόσβαση 26.9.2019].

Παλαιολόγος, Ν. (2001). Μερικά στοιχεία για την απασχόληση στη Ναυπηγοεπισκευαστική Ζώνη Περάματος, ΙΝΕ/ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ.

Τσιμιτάκης, Μ. (2015). “Οι «προγραφές» της Χ.Α. στην Ναυπηγοεπισκευαστική Ζώνη Περάματος, εφ «Η Καθημερινή»”. [<http://www.kathimerini.gr/824996/article/epikairothta/ellada/oi-prografes-ths-xa-sth-nayphgoepiskevastikh-zwnh-peramatos>. Τελευταία πρόσβαση 26.9.2019].

Χρυσή Αυγή, (1990). “Η ιδεολογία μας. Θεός-Θρησκεία”, Χρυσή Αυγή, τχ. 57, 10/1990.

Χρυσή Αυγή, (1991). τεύχος 66, 25.10.1991.

Χρυσή Αυγή, (1995). “Έλληνες Εθελοντές στο πλευρό των Σέρβων. Πολεμώντας στη Βοσνία”, 2.6.1995.

Γκαβαϊσέ, Μ. (2014). “Η επίθεση στους Αιγύπτιους ψαράδες στο Πέραμα τον Ιούνιο του 2012”, άρθρο στο jailgoldendawn.com, 22.1.2014.
[<https://jailgoldendawn.com/2014/01/22/%CE%B7-%CE%B5%CF%80%CE%AF%CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%B7-%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%82-%CE%B1%CE%B9%CE%B3%CF%8D%CF%80%CF%84%CE%B9%CE%BF%CF%85%CF%82-%CF%88%CE%B1%CF%81%CE%AC%CE%B4%CE%B5%CF%82-%CF%83%CF%84/> Τελευταία πρόσβαση 26.9.2019].

Δίκτυο για τα Κοινωνικά και Πολιτικά Δικαιώματα, (2011). «Απεργία πείνας των 300 μεταναστών εργατών: Ένας υποδειγματικός αγώνας από ταξική, κινηματική και αντιρατσιστική σκοπιά», [<http://www.diktio.org/node/726> Τελευταία πρόσβαση 26.9.2019].

Ημερόδρομος, (2015). “Εξω το δουλεμπορικό της “Χρυσής Αυγής” από τη Ζώνη!”, 16.5.2015, [<https://www.imerodromos.gr/doulemporio-xrysh-aygi/> Τελευταία πρόσβαση 26.9.2019].

Κωτσάκη, Φ. (2016). Ομιλία στην Τ.Ο. Περάματος: Συνδικαλισμός και Χρυσή Αυγή, [<http://xryshayghperama.blogspot.com/2016/08/blog-post.html> Τελευταία πρόσβαση 15.4.2019].

Μιχαλολιάκος, Ν.Γ. (2012). [<http://www.xryshaygh.com/gengramateas/view/otan-peftoun-oi-maskes-h-pseutodhmokratia-tous-kai-h-chrush-augh>]. Τελευταία πρόσβαση 15/4/2019]

Κοινοπραξία «Τρίτων», Mecano film, (2014), ΝΑΥΠΗΓΟΕΠΙΣΚΕΥΑΣΤΙΚΗ ΖΩΝΗ ΠΕΡΑΜΑΤΟΣ [<https://www.youtube.com/watch?v=ApdwxRERGig> Τελευταία πρόσβαση 26.9.2019].

Σκαρμέας, Κ. (2015). “Επίθεση σε ΚΚΕ στο Πέραμα”, άρθρο στο jailgoldendawn.com, [<https://jailgoldendawn.com/%CF%85%CF%80%CE%BF%CE%B8%CE%AD%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82/%CE%B5%CF%80%CE%AF%CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%B7-%CF%83%CE%B5-%CE%BA%CE%BA%CE%B5-%CF%83%CF%84%CE%BF-%CF%80%CE%AD%CF%81%CE%B1%CE%BC%CE%B1/> Τελευταία πρόσβαση 26.9.2019].

Υπουργείο Εσωτερικών Αποκέντρωσης & Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης, Περιφερειακές – Δημοτικές Εκλογές, (2010). [http://ekloges-prev.singularlogic.eu/dn2010/public/{%22page%22:%22level%22,%22params%22:{%22level%22:%22dhm_d%22,%22id%22:9186}}] Τελευταία πρόσβαση 26.9.2019].

Χρυσή Αυγή, (1980), Διακήρυξη Ιδεολογικών Αρχών, [<https://www.scribd.com/doc/125863251/%CE%A7%CE%A1%CE%A5%CE%A3%CE%97-%CE%91%CE%A5%CE%93%CE%97-%CE%94%CE%99%CE%91%CE%9A%CE%A5%CE%A1%CE%97%CE%9E%CE%97-%CE%99%CE%94%CE%95%CE%9F%CE%9B%CE%9F%CE%93%CE%99%CE%9A%CE%A9%CE%9D-%CE%91%CE%A1%CE%A7%CE%A9%CE%9D>] Τελευταία πρόσβαση 26.9.2019].

Χρυσή Αυγή, (2012). Ταυτότητα, [<http://www.xryshaygh.com/kinima>]. Τελευταία πρόσβαση 15/4/2019.

Χρυσή Αυγή, (2013). “Η Χρυσή Αυγή στηρίζει τους έλληνες εργάτες στη ΝΕΖ Περάματος”, [<http://www.xryshaygh.com/enimerosi/view/h-chrush-agh-sthrizei-tou-ellhnes-ergates-sthn-nez-peramatos-fwtoreportaz>]. Τελευταία πρόσβαση 15.4.2019].

Χρυσή Αυγή, (2015). “Δουλειά στον Έλληνα Εργάτη: Πλήθος κόσμου στήριξε το Σωματείο Ελλήνων Εργαζομένων “Άγιος Νικόλαος”- Φωτορεπορτάζ, Βίντεο”, [<http://www.xryshaygh.com/enimerosi/view/ekatontades-ergates-sthrijan-to-swmateio-ellhnwn-ergazomenwn-agios-nikolaos>]. Τελευταία πρόσβαση 15.4.2019].

Χρυσή Αυγή, (2018). [<http://www.xryshaygh.com/enimerosi/view/siwnismos-kai-pagkosmiopoihsh>]. Τελευταία πρόσβαση 15/4/2019].

902.gr, (2017). “Αποκαλυπτικό: Ομολογούν ότι είναι τα τσιράκια των εφοπλιστών οι ναζί χρυσαυγίτες”, [<https://www.youtube.com/watch?v=hYwOki0Ytzk>] Τελευταία πρόσβαση 26.9.2019].